

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนลัวะ อ.บ่อเกลือ จ.น่าน : ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับภูมิสถาปัตยกรรม

นางสาวโยษิตา คำวงษา

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาภูมิสถาปัตยกรรมศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาภูมิสถาปัตยกรรม ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2555

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทคัดย่อและเพิ่มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)

เป็นเพิ่มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR) are the thesis authors' files submitted through the Graduate School.

THE CULTURAL LANDSCAPE OF LUA HILLTRIBE COMMUNITY AMPHOE BO KLUEA,NAN
PROVINCE : THE LOCAL KNOWLEDGE RELATED TO LANDSCAPE ARCHITECTURE

Miss Yosita Kamvongsa

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Landscape Architecture Program in Landscape Architecture

Department of Landscape Architecture

Faculty of Architecture

Chulalongkorn University

Academic Year 2012

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนลัวะ อ.ปอแก้ว จ.น่าน : ภูมิ
ปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับภูมิสถาปัตยกรรม

โดย

นางสาวโยษิตา คำวงษา

สาขาวิชา

ภูมิสถาปัตยกรรม

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

รองศาสตราจารย์ ดร.นงนัฐ โอศิริ

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้หัวข้อวิทยานิพนธ์ฉบับนี้
เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทมหาบัณฑิต

..... คณบดีคณะสถาปัตยกรรมศาสตร์
(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. พงศ์ศักดิ์ วัฒนสินธุ์)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ
(รองศาสตราจารย์จามรี อาระยานิมิตสกุล)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก
(รองศาสตราจารย์ ดร.นงนัฐ โอศิริ)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย
(รองศาสตราจารย์ ดร.วีระ อินพันทัง)

โยษิตา คำวงษา : ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนลัวะ อ.บ่อเกลือ จ.น่าน : ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับภูมิสถาปัตยกรรม (THE CULTURAL LANDSCAPE OF LUA HILLTRIBE COMMUNITY AMPHOE BO KLUEA,NAN PROVINCE : THE LOCAL KNOWLEDGE RELATED TO LANDSCAPE ARCHITECTURE) อ.ที่
 ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: รศ.ดร.นงนัฐ โอศิริ, 77 หน้า.

ประชากรชาวไทยภูเขาอำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน ส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าลัวะ ซึ่งเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองท้องถิ่นที่มีการตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ราบและพื้นที่ภูเขามายาวนาน โดยสามารถพบหมู่บ้านชาวลัวะได้ที่บริเวณไหล่เขาสูงหรือเชิงเขาที่ระดับความสูง 600-1,200 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง และไม่อยู่อาศัยปะปนกับชุมชนชาวพื้นเมืองอื่น ชาวลัวะมีภาษาพูดเป็นของตัวเอง มีลักษณะวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมและยังมีการนับถือผีอยู่ ซึ่งเท่าที่ผ่านมา มีการศึกษาชุมชนชาวเขาเผ่าลัวะในด้านสุนทรียภาพทางสถาปัตยกรรม การเลือกใช้วัสดุในการสร้างที่อยู่อาศัย ด้านมานุษยวิทยา สังคมการอยู่อาศัย การประกอบอาชีพ วัฒนธรรมและประเพณีของชาวลัวะเท่านั้น วิทยานิพนธ์นี้จึงมุ่งเน้นศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวเขาเผ่าลัวะบนพื้นที่สูง ที่เกี่ยวข้องกับการวางผัง ออกแบบ และการจัดการภูมิทัศน์ เพื่อให้ผลจากการศึกษาสามารถนำไปสรุปเป็นหลักการออกแบบและการจัดการภูมิทัศน์บนพื้นที่สูงได้

ข้อมูลส่วนใหญ่ในงานวิทยานิพนธ์นี้ได้จากการออกภาคสนามในพื้นที่ 3 หมู่บ้าน เพื่อให้เห็นภาพรวมของหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน ที่มีลักษณะการตั้งถิ่นฐานแตกต่างและคล้ายคลึงกัน โดยมีการพิจารณาจากองค์ประกอบทางภูมิทัศน์ที่สำคัญภายในหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน ได้แก่ สภาพภูมิประเทศ การวางผังบริเวณ การจัดการภูมิทัศน์ ระบบทางสัญจร พืชพรรณพื้นถิ่น และสถาปัตยกรรมที่พักอาศัย

จากการออกภาคสนามรวมถึงการวิเคราะห์ลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านชาวเขาเผ่าลัวะทั้ง 3 หมู่บ้าน พบความสัมพันธ์ของระบบนิเวศและวัฒนธรรมความเชื่อที่ส่งผลต่อการออกแบบภูมิสถาปัตยกรรมของชาวเขาเผ่าลัวะ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนออกมาในรูปแบบทางภูมิทัศน์ของหมู่บ้าน

ภาควิชา...ภูมิสถาปัตยกรรม.....ลายมือชื่อ.....
 สาขาวิชา...ภูมิสถาปัตยกรรม.....ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก.....
 ปีการศึกษา.....2555.....

5374127025 : MAJOR LANDSCAPE ARCHITECTURE

KEYWORDS : LUA / LOCAL WISDOM /LANDSCAPE / CULTURE

YOSITA KAMVONGSA : THE CULTURAL LANDSCAPE OF THE LUA HILLTRIBE
COMMUNITY, AMPHOEBO KLUEA, NAN PROVINCE: LOCAL KNOWLEDGE RELATED
TO LANDSCAPE ARCHITECTURE. ADVISOR: ASSOC. PROF. NAVANATH OSIRI,
Ph.D., 77 pp.

The majority of the hill-tribe populations of Thailand in Amphoe Bo Kluea, Nan Province is Lua. Lua communities are usually found on hillsides that are 600-1,200 meters above mean sea level. Normally, the Lua live separately from other local tribes. They possess their own spoken language and still live a 'primitive' life and believe in spirits.

Previously, aspects of their distinctive aesthetics in relation to their architectural concepts, choice of construction materials, anthropology, community, occupations, and traditions and cultures have been studied by other researchers. The present research, therefore, aimed to study their use of local wisdom in construction planning, design, and landscape management in order to determine guidelines for planning and landscape management during highland construction.

In this study, most of the data were collected during fieldwork in three villages so as to gain an overview of the differences and similarities in the settlements. All three villages were compared and contrasted in terms of geography, site planning, landscape management, transportation routes, local plants and trees, and residential architecture.

As a result of the field work results and later analysis, it can be concluded that their residential architecture is the product of the relationship between their ecological and cultural beliefs which is also reflected in their unique village landscape.

Department : Landscape Architecture Student's Signature

Field of Study : Landscape Architecture Advisor's Signature

Academic Year : 2012

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนลัวะ อ.บ่อเกลือ จ.น่าน : ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับภูมิสถาปัตยกรรมฉบับนี้ได้ดำเนินการศึกษาสำเร็จลุล่วงมาด้วยดี จึงขอขอบคุณทุกท่านไว้ ณ ที่นี้

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์ ดร.นงนัฐ ใสศิริ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก ที่ได้เสียสละเวลาให้คำปรึกษา และชี้แนะในการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้จนสำเร็จลุล่วงมาด้วยดี

ขอขอบคุณรองศาสตราจารย์จามรี อาระยานิมิตสกุล และรองศาสตราจารย์ ดร.วีระ อินพันทังทั้งสองท่านที่ได้เสียสละเวลาเป็นประธานกรรมการ และกรรมการภายนอกมหาวิทยาลัยในการสอบวิทยานิพนธ์

ขอขอบคุณชาวเขาเผ่าลัวะทุกท่าน เจ้าหน้าที่อุทยานแห่งชาติดอยภูคาทุกท่าน และชาวบ้านอำเภอบ่อเกลือทุกท่าน ที่ได้เสียสละเวลาในให้การสัมภาษณ์ และอนุเคราะห์ข้อมูลในด้านต่างๆ ของชาวเขาเผ่าลัวะเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณ คุณพ่อ คุณแม่ ของข้าพเจ้าที่เป็นกำลังใจสำคัญ และสนับสนุนทุนทรัพย์ในการศึกษา จนสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี

ขอขอบคุณเพื่อนๆ ที่คอยอยู่เคียงข้างและคอยร่วมเดินทางในการสำรวจและเก็บข้อมูล จนสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ขอขอบคุณทุกท่านที่ไม่ได้เอ่ยนามมา ณ ที่นี้ ที่ได้ให้ความช่วยเหลือ และอนุเคราะห์ข้อมูลที่เกี่ยวข้องในการดำเนินการศึกษาวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จนสำเร็จลุล่วงด้วยดี

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ.....	ฎ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์.....	1
1.3 ขอบเขตของการศึกษา.....	2
1.3.1 ขอบเขตเชิงพื้นที่.....	2
1.3.2 ขอบเขตเชิงเนื้อหา.....	2
1.4 นิยามศัพท์.....	5
1.5 ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย.....	6
1.6 ประโยชน์ของการศึกษา.....	7
บทที่ 2 การศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ลัวะและข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา.....	8
2.1 ข้อมูลความเป็นชาติพันธุ์ลัวะ.....	8
2.2 ข้อมูลทางกายภาพ.....	13
บทที่ 3 ภูมิทัศน์วัฒนธรรมชาวเขาเผ่าลัวะ.....	18
3.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน.....	18
3.1.1 การวางผังหมู่บ้าน.....	18
3.1.2 การเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน.....	19
3.1.3 แบบแผนการตั้งถิ่น.....	21
3.2 ลักษณะพื้นที่เกษตรกรรมชุมชน.....	32

บทที่	หน้า
3.2.1 การเลือกพื้นที่การเกษตร.....	32
3.2.2 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เกษตรกรรม.....	32
3.3 ลักษณะทางทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน.....	36
3.3.1 ทรัพยากรป่าไม้.....	36
3.3.2 ทรัพยากรน้ำ.....	39
3.3.3 พื้นที่ทางการเกษตร.....	40
3.4 สรุปภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับภูมิสถาปัตยกรรม.....	41
3.4.1 ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์สมดุลทางธรรมชาติของชาวเขาเผ่าลัวะ..	41
3.4.2 ภูมิปัญญาในการรักษาทรัพยากรดินเพื่อการเกษตร.....	41
3.4.3 ภูมิปัญญาในการรักษาป่าต้นน้ำ.....	42
3.4.4 ภูมิปัญญาในการป้องกันการกัดเซาะและการพังทลายของหน้าดิน	43
บทที่ 4 องค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น.....	46
4.1 ลักษณะทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนออกมาทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	46
4.1.1 ลักษณะกายภาพของภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	46
4.2 ลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของบ้านชาวลัวะ.....	48
4.2.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเรือน.....	48
4.2.2 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม.....	51
บทที่ 5 สถาปัตยกรรมและการออกแบบเรือนพักอาศัย.....	52
5.1 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับภูมิสถาปัตยกรรม.....	52
5.1.1 ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์สมดุลทางธรรมชาติของชาวเขาเผ่าลัวะ..	52
5.2 คุณลักษณะของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น.....	52
5.2.1 สภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรม.....	52
5.2.2 วิธีการเลือกทำเลเพื่อสร้างบ้าน(แบ่งเฮือน).....	54
บทที่ 6 บทสรุปของการศึกษา.....	59
รายการอ้างอิง.....	64

บทที่

หน้า

ภาคผนวก..... 67

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์..... 77

บทที่

ญ
หน้า

สารบัญรูป

ภาพที่		หน้า
1-1	แสดงตำแหน่งพื้นที่จังหวัดน่านและจังหวัด ใกล้เคียง.....	3
1-2	แสดงพื้นที่อำเภอปอเกลือและตำแหน่งหมู่บ้าน.....	3
1-3	แสดงตำแหน่งหมู่บ้าน.....	4
1-4	แสดงภาพแสดงลักษณะลำธารในบริเวณใกล้เคียง.....	5
1-5	แสดงการหมู่บ้านชาวเขาเผ่าลัวะ.....	5
2-1	แสดงผังเรือนลัวะและรูปตัดเรือนลัวะ	13
2-2	แสดงแผนที่ภูมิประเทศ.....	14
2-3	แสดงลักษณะภูมิประเทศโดยรวมของพื้นที่ศึกษา.....	15
2-4	แสดงอุณหภูมิสูงสุดของประเทศไทรระหว่างปี พ.ศ.2521- 2550.....	15
2-5	แสดงพายุหมุนเขตร้อนประเทศไทรระหว่างปี พ.ศ.2521- 2550.....	16
3-1	แสดงหมู่บ้านที่เกาะไปตามพื้นที่สันเขาเป็นรูปแบบแนว ยาว.....	18
3-2	แสดงหมู่บ้านที่เกาะไปตามระดับความชันของพื้นที่เชิงเขา	19
3-3	แสดงที่ตั้งหมู่บ้านกรณีศึกษา	20
3-4	แสดงผังบริเวณหมู่บ้านกรณีศึกษาทั้ง 3 หมู่บ้าน.....	20
3-5	แสดงผังบริเวณหมู่บ้านก่อกวาง.....	22
3-6	แสดงแผนที่หมู่บ้านหนองน่าน หมู่บ้านป่าบาง และหมู่บ้านภูยี่น.....	24
3-7	แสดงผังบริเวณหมู่บ้านหนองน่าน.....	25
3-8	แสดงรูปตัดความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านและภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน หมู่บ้าน หนองน่าน.....	26
3-9	แสดงผังบริเวณห้วยอมบ้านป่าบาง หมู่บ้านหนองน่าน.....	27
3-10	แสดงรูปตัดความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านและภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน ห้วยอม	

ภาพที่	หน้า
	บ้านปาง หมูบ้านหนองน่าน..... 28
3-11	แสดงผังบริเวณหมู่บ้านน้ำแพะ 29
3-12	แสดงรูปตัดความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านและภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชน หมู่บ้าน น้ำแพะ..... 31
3-13	แสดงพื้นที่ทางการเกษตรของหมู่บ้านกรณีศึกษาชาวเขาเผ่าลัวะ 32
3-14	แสดงลักษณะพื้นที่การเกษตรพื้นที่ลาดเชิงเขา..... 33
3-15	แสดงต้นไม้ยืนต้นในพื้นที่เกษตรกรรมของชาวเขาเผ่า ลัวะ..... 34
3-16	แสดงห้านของชาวเขาเผ่าลัวะ..... 35
3-17	แสดงห้านของชาวเขาเผ่าลัวะ..... 35
3-18	แสดงป่าชุมชนหมู่บ้านหนองน่าน..... 37
3-19	แสดงแนวกันไฟระหว่างป่าใช้สอยกับไร่ข้าว..... 38
3-20	แสดงแนวกันไฟระหว่างไร่ข้าวกับไร่ข้าว..... 39
3-21	แสดงแนวกันไฟระหว่างป่าใช้สอยกับ หมู่บ้าน..... 39
3-22	แสดงถังกักเก็บน้ำที่ใช้เก็บน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค..... 40
3-23	แสดงพื้นที่มุมกว้างของพื้นที่การเกษตรของชาวเขาเผ่าลัวะ..... 41
3-24	แสดงลักษณะพื้นที่ลาดของพื้นที่เกษตรนับจากหมู่บ้านออกมาสู่พื้นที่ป่าต้น น้ำ..... 42
3-25	แสดงหอยมือของหมู่บ้านกอก่าง..... 43
3-26	แสดงป่าใช้สอยรวมไปถึงป่าชุมชนที่อยู่ติดหมู่บ้าน..... 44
3-27	แสดงต้นไม้ในพื้นที่ไร่ข้าวของชาวเขาเผ่า ลัวะ..... 45
4-1	แสดงการใช้งานพื้นที่รอบเรือน..... 47
4-2	แสดงเรือนพักอาศัยดั้งเดิม..... 47
4-3	แสดงพืชที่ปลูกเพิ่มในบริเวณบ้าน..... 48
4-4	ภาพตัดแสดงความชัน 40 องศา จากพื้น..... 48

ภาพที่		หน้า
4-5	แสดงร่องน้ำรอบเรือนของหมู่บ้านก่อกวาง.....	49
4-6	แสดงรูปตัดร่องน้ำรอบเรือน.....	49
4-7	แสดงร่องน้ำที่ขุดรอบตัวเรือนและเชื่อมกับร่องน้ำธรรมชาติ ภายนอก.....	50
4-8	แสดงร่องน้ำรอบตัวเรือนหมู่บ้านน้ำ แพะ.....	50
5-1	แสดงรูปแบบหลังคาเรือนลัวะที่มีผลต่อการระบาย อากาศ.....	53
5-2	แสดงระยะห่างระหว่างเรือนโดยเฉลี่ย.....	53
5-3	แสดงเรือนลัวะดั้งเดิม.....	54
5-4	แสดงผังเรือนลัวะดั้งเดิม.....	55
5-5	แสดงรูปด้านของเรือนลัวะดั้งเดิม.....	56
5-6	แสดงรูปด้านของเรือนลัวะดั้งเดิม.....	56
5-7	แสดงรูปด้านของเรือนลัวะดั้งเดิม.....	57
5-8	แสดงรูปด้านของเรือนลัวะดั้งเดิม.....	57
6-1	แสดงการระบายน้ำจากบริเวณสันเขา.....	60

ภาพที่

หน้า

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญ

ชาวไทยภูเขาเผ่าลัวะเป็นกลุ่มชนพื้นเมืองท้องถิ่นของจังหวัดน่าน ที่มีการตั้งถิ่นฐานบริเวณพื้นที่ภูเขาเขายาวนาน เราจะสามารถพบหมู่บ้านชาวลัวะได้ที่บริเวณไหล่เขา ที่ระดับความสูงจาก 600-1,200 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง และไม่อาศัยปะปนกับชุมชนชาวพื้นเมืองอื่น ชาวลัวะมีภาษาพูดเป็นของตนเอง มีลักษณะครอบครัวแบบเดี่ยวเมียเดี่ยว ฝ่ายหญิงเป็นผู้สืบตระกูล เมื่อมีการแต่งงานฝ่ายชายจะต้องมานับถือผีบรรพบุรุษของฝ่ายหญิง การศึกษาชุมชนชาวลัวะเท่าที่ผ่านมา มีเพียงการศึกษาในด้านสุนทรียภาพทางสถาปัตยกรรม การเลือกใช้วัสดุในการสร้างที่อยู่อาศัย ด้านโครงสร้างทางสังคม การประกอบอาชีพ วัฒนธรรมและประเพณีของชาวลัวะเท่านั้น¹ ทั้งนี้วิถีชีวิตของชาวลัวะยังมีมิติอื่น ๆ ที่ยังไม่มีผู้ใดทำการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวข้องกับภูมิสถาปัตยกรรมอย่างเป็นระบบ ได้แก่ การออกแบบวางผังสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยและการจัดการภูมิทัศน์ของหมู่บ้านชาวลัวะ ประเด็นเหล่านี้มีความสำคัญเพราะสามารถแสดงถึงลักษณะชุมชนที่ที่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพภูมิประเทศอย่างเคารพและอ่อนน้อมต่อธรรมชาติ

วิทยานิพนธ์นี้จึงมุ่งหวังที่จะศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวเขาเผ่าลัวะบนพื้นที่สูง ที่เกี่ยวข้องกับ การวางผัง ออกแบบสภาพแวดล้อมที่อยู่อาศัยและการจัดการภูมิทัศน์ ผลจากการศึกษา จะสามารถนำไปสรุปเป็นหลักการออกแบบและการจัดการภูมิทัศน์บนพื้นที่สูงได้

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1 เพื่อศึกษาภูมิทัศน์วัฒนธรรมและลักษณะทางกายภาพของหมู่บ้านชาวเขาเผ่าลัวะบนพื้นที่สูง ของจังหวัดน่าน

2.2 เพื่อรวบรวมภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับการวางผัง ออกแบบ และการจัดการภูมิทัศน์ของชุมชนลัวะ ในจังหวัดน่าน

2.3 เพื่อสรุปเป็นหลักการในการจัดการภูมิทัศน์บนพื้นที่สูงให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์

¹ สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก : ชลธิรา สัตยาวัฒนา(2530). ลัวะเมื่อน่าน, ศรีเลา เกษพรหม(2541). ลัวะเยื่อไร่ ไทโสณา, เกரியงไกร เกิดศิริ(2550).วารสารเมืองโบราณ ปี2550 ฉบับที่ 33.2 เรื่อง วัดและชุมชนบ้านแสน: ลมหายใจของชุมชนนุพกาลกลางป่าเมืองเชียงตุง

1.3 ขอบเขตการศึกษา

1.3.1 ขอบเขตเชิงพื้นที่

อำเภอป่อเกล้าเป็นอำเภอที่มีจำนวนประชากรชาวเขาเผ่าลัวะมากเป็นอันดับต้นๆ²ของจังหวัดน่าน หมู่บ้านชาวลัวะบนภูเขาหลายหมู่บ้านถือว่าเป็นหมู่บ้านดั้งเดิม ซึ่งอาศัยตามพื้นที่สูงและป่า

ขอบเขตพื้นที่การศึกษาในหมู่บ้านลัวะจำนวน 3 หมู่บ้าน อำเภอป่อเกล้า จังหวัดน่าน มีดังนี้

1. หมู่บ้านก่อกวาง ตำบลป่อเกล้าใต้
2. หมู่บ้านหนองน่าน ตำบลป่อเกล้าใต้
3. หมู่บ้านน้ำแพะ ตำบลป่อเกล้าใต้

เนื่องจากทั้ง 3 หมู่บ้านที่เลือกมานั้นเป็นหมู่บ้านที่มีอายุเก่าแก่และยังคงความดั้งเดิมไว้ได้อย่างดีถึงแม้จะยุคสมัยจะเปลี่ยนแปลงไป นอกจากนั้นยังมีการขยายของหมู่บ้านแยกออกเป็นหย่อมบ้านเช่นกันทั้ง 3 หมู่บ้าน

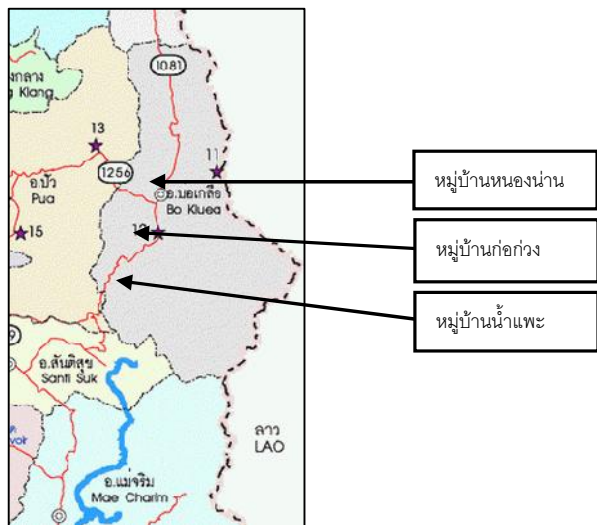
1.3.2 ขอบเขตเชิงเนื้อหา

มีการศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นในด้านต่างๆดังนี้

1. **ภาพรวม** ศึกษาแบบแผนการตั้งถิ่นฐาน การจัดการทรัพยากรธรรมชาติต่างๆเช่น ป่า น้ำ ดิน การวางแผนการใช้ที่ดินและพื้นที่การเกษตร ลักษณะภูมิฐานของพื้นที่ตั้งหมู่บ้าน ความเชื่อมโยงทางวัฒนธรรม ประเพณี คติความเชื่อในการตั้งถิ่นฐาน การป้องกันการพังทลายของหน้าดิน (Erosion) ลักษณะพืชพรรณที่ใช้ในพื้นที่ศึกษา
2. **ชุมชน/หมู่บ้าน** ศึกษาการวางผังบริเวณหมู่บ้าน การจัดกลุ่มอาคาร รูปแบบทางสัญจร พื้นที่สาธารณะภายในหมู่บ้าน วัฒนธรรม ประเพณี ที่เกี่ยวข้องกับการใช้พื้นที่ภายในหมู่บ้าน การเกษตร ลักษณะการเกษตรที่มีผลต่อภูมิทัศน์ของหมู่บ้าน องค์ประกอบทางภูมิทัศน์ของหมู่บ้านลัวะที่มีลักษณะเป็นชุมชน และลักษณะพืชพรรณที่ปลูกภายในหมู่บ้าน
3. **เรือนที่พักอาศัย** การศึกษารูปแบบทางสถาปัตยกรรมที่มีความเกี่ยวข้องกับสภาพภูมิศาสตร์เช่น กระแสลม การไหลบ่าของน้ำตามภูเขา เป็นต้น ตลอดจนศึกษาเกี่ยวกับการเลือกทำเลในการปลูกเรือน

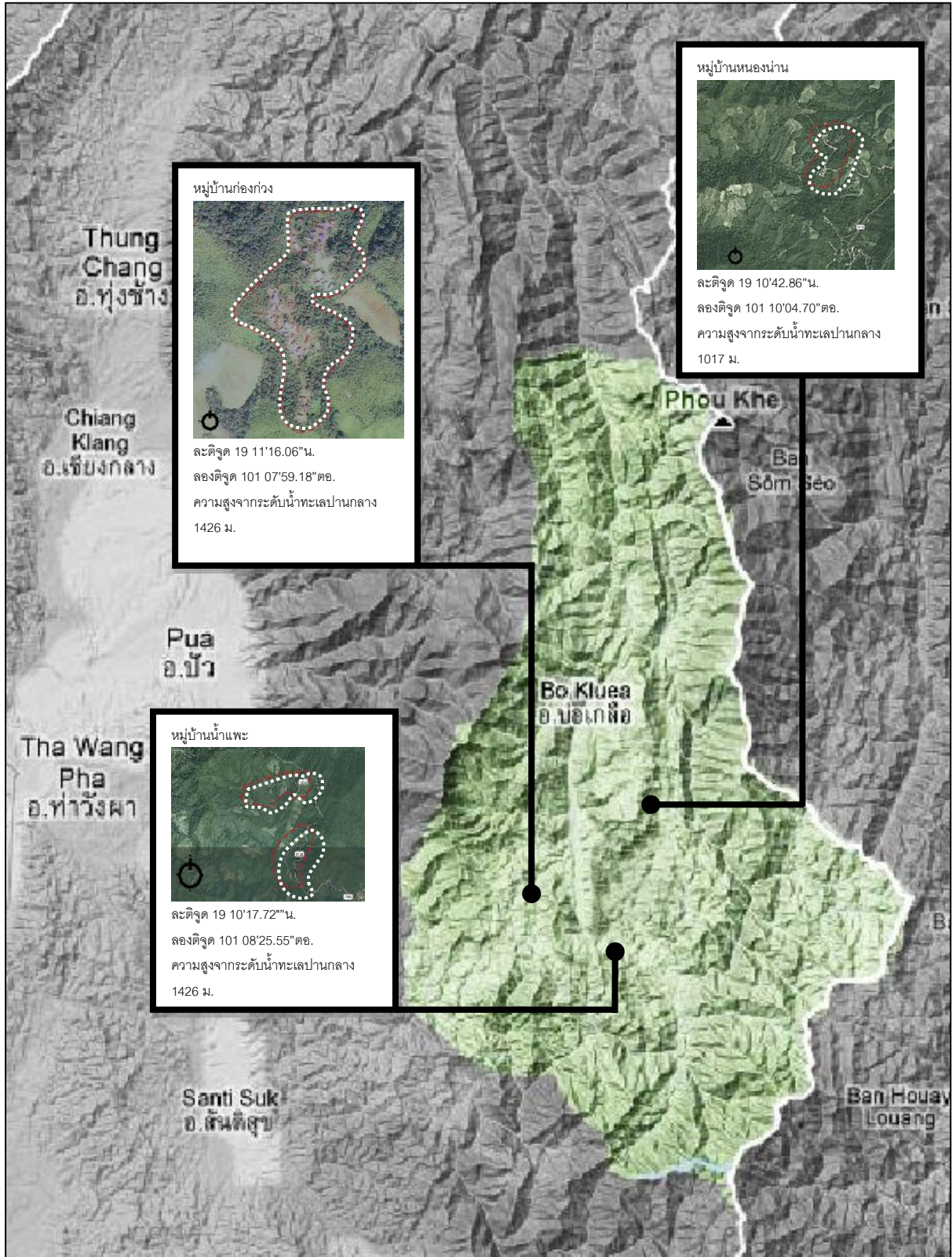
² สำนักงานสถิติแห่งชาติจังหวัดน่าน,สำนักงานบริหารส่วนตำบลป่อเกล้า

ภาพแสดงขอบเขตการศึกษา

รูปที่1-1(ซ้าย) ภาพแสดงพื้นที่จังหวัดน่านและจังหวัดใกล้เคียงรวมถึงเขตชายแดน สปป.ลาวที่ติดกับจังหวัดน่าน

รูปที่1-2(ขวา) ภาพแสดงพื้นที่อำเภอบ่อเกลือและตำแหน่งของหมู่บ้านที่เป็นกรณีศึกษา

รูปที่ 1-3 ภาพแสดงตำแหน่งหมู่บ้านที่ศึกษา

รูปที่ 1-4 ภาพถ่ายทางซ้ายแสดงลักษณะธารน้ำที่ไหลจากแม่น้ำมางเป็นลำธารที่มีความสำคัญต่อหมู่บ้านชาวละแวกและไทพื้ในราบสำหรับการอุปโภคบริโภคนอกเหนือจากการใช้น้ำจากป่าต้นน้ำ ภาพถ่ายทางขวาแสดงลักษณะถนนทางหลวงที่ตัดไปตามภูมิประเทศผ่านหมู่บ้านชาวเขาเผ่าละแวก ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการขยายหมู่บ้านของหมู่บ้านชาวละแวกที่เป็นกรณีศึกษา

รูปที่ 1-5 ภาพแสดงตำแหน่งหมู่บ้านชาวเขาเผ่าละแวกที่มีการสร้างเรือนอยู่อาศัยเกาะตามเชิงเขา

1.4 นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (Local Knowledge) หรือภูมิปัญญาชาวบ้านนั้นถือเป็นองค์ความรู้สำคัญของท้องถิ่น เป็นองค์ความรู้ที่ถูกพัฒนาปรับเปลี่ยนภายใต้เงื่อนไขของสภาพแวดล้อมทั้งจากธรรมชาติและวัฒนธรรมผ่านการสั่งสมจากรุ่นสู่รุ่นมาเป็นเวลาหลายชั่วอายุคนและองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาเหล่านี้มักจะแฝงด้วยนัยยะทางสังคม นั่นคือการทำพยายามอนุรักษ์ธรรมชาติให้เกิดความสมดุลอยู่เสมอ โดยสะท้อนออกมาในรูปแบบความคิดเชื่อ ประเพณี พิธีกรรม นั่นคือกลวิธีที่แยบยลของชาวบ้าน ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผ่านกระบวนการคัดสรร พัฒนาและปรับเปลี่ยนไปอย่างเป็นระบบภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น เกิดเป็นลักษณะเฉพาะท้องถิ่นที่มีการขับเคลื่อนไปข้างหน้าอยู่ตลอดเวลา การปรับเปลี่ยนภูมิปัญญาจึงเกิดขึ้นอยู่เสมอและผ่านการสั่งสมสั่งสอน สืบทอด ผสมผสาน และประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตให้เหมาะสมที่สุดแต่ก็ไม่ทิ้งรากเหง้าของตนเอง(ยศ สันตสมบัติ 2544) ทั้งนี้ภูมิปัญญาท้องถิ่นแต่ละท้องถิ่นก็จะแตกต่างกันออกไปแต่ล้วนมีเป้าหมายหลักเดียวกันคือ การสร้างสมดุลระหว่างทรัพยากรมนุษย์และทรัพยากรธรรมชาติให้อยู่ร่วมกันได้เป็นอย่างดี

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape) หมายถึง พื้นที่ที่มีการผสมผสานระหว่างวัฒนธรรมของมนุษย์ กับธรรมชาติ เกิดเป็นร่องรอยทางการใช้สอยพื้นที่ทางกายภาพ ที่มีการถูกปรับเปลี่ยนแก้ไขให้เกิดความสมดุลระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ พร้อมทั้งแฝงไว้ด้วยวัฒนธรรมของชาติพันธุ์

1.5 ระเบียบวิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษากฎมิตินโยบายท้องถิ่นของชุมชนเก่าหมู่บ้านชาวฉะ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน เป็นการศึกษาที่เน้นการสังเกต สัมภาษณ์ และลงพื้นที่เป็นหลัก โดยมีการแบ่งตามขั้นตอนการปฏิบัติงาน ทั้งนี้มีการเริ่มต้นด้วยการติดต่อประสานงานดังนี้

1.5.1 ขั้นตอนที่หนึ่ง ขั้นตอนการศึกษาด้านเอกสารที่เกี่ยวข้อง

1.5.1.1 การหาพื้นที่ในการทำวิจัย

1.5.1.2 ตรวจสอบที่ตั้งของหมู่บ้าน/ชุมชนเก่า โดยติดต่อสอบถามที่องค์กรท้องถิ่น (อบต.บ่อเกลือและศูนย์ภูฟ้าพัฒนา)

1.5.1.3 ทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องกับชุมชนฉะและปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง

1.5.1.4 การกำหนดพื้นที่ศึกษา

1.5.1.5 หาข้อมูลพร้อมเอกสารเพื่อระบุพิกัดของพื้นที่ตั้งของหมู่บ้าน โดยการดูแผนที่ภูมิประเทศ กรมแผนที่ทหารและภาพถ่ายทางอากาศ

1.5.2 ขั้นตอนที่สอง ขั้นตอนการสำรวจพื้นที่และรวบรวมข้อมูล

1.5.2.1 สำรวจพื้นที่

สำรวจและเก็บข้อมูลทางกายภาพของหมู่บ้านและพื้นที่ใกล้เคียงด้วยวิธีสังเกตและร่างวัด องค์ประกอบภูมิทัศน์ภายในหมู่บ้านและโดยรอบหมู่บ้าน ประเด็นทางกายภาพที่สำรวจและศึกษา ได้แก่ การวางผังหมู่บ้าน การใช้ทรัพยากรธรรมชาติในการสำรวจและลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลได้แบ่งเป็น 2 ครั้ง คือในช่วงเดือนมิถุนายนและเดือนธันวาคม (ช่วงฤดูฝนและฤดูหนาว) ซึ่งในช่วงเดือนมิถุนายนจะเป็นช่วงที่ชาวบ้านทำไร่ข้าวช่วงนี้ข้าวที่หย่อนไว้จะเริ่มแทงยอดขึ้นมาจากหลุม ส่วนในช่วงเดือนธันวาคมจะเป็นช่วงที่ชาวบ้านจะเริ่มทยอยเก็บเกี่ยวผลผลิตเพื่อนำไปบริโภคในครัวเรือน

1.5.2.1 สัมภาษณ์

ก. ผู้สูงอายุ ผู้ใหญ่บ้าน(อดีตและปัจจุบัน) ช่างประจำหมู่บ้าน ปราชญ์หมู่บ้าน หมอฮีดประจำหมู่บ้าน หมอผีประจำหมู่บ้าน ครูประจำโรงเรียนภายในหมู่บ้าน เกี่ยวกับความเป็นมา กฎมิตินโยบายและลักษณะวัฒนธรรมประเพณีที่มีผลต่อการออกแบบภูมิทัศน์และสถาปัตยกรรมการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน

ข. ในการสัมภาษณ์เริ่มด้วยการติดต่อผู้ใหญ่บ้านหรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน(ในกรณีผู้ใหญ่บ้านไม่อยู่)ของแต่ละหมู่บ้านโดยให้ผู้ใหญ่บ้านเป็นผู้ให้ข้อมูลจากนั้น

- ให้ผู้ใหญ่บ้านพาไปพบกับอดีตผู้ใหญ่บ้าน และผู้สูงอายุ ช่างประจำหมู่บ้าน
 ประชาชนหมู่บ้าน หมอฮีตประจำหมู่บ้าน ครูประจำโรงเรียนภายในหมู่บ้าน ให้
 ได้ข้อมูลจากหลายแหล่งเพื่อนำมาวิเคราะห์ โดยมีหัวข้อในการสัมภาษณ์ดังนี้
- ค. เรื่องการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน การเลือกทำเลในการเลือกพื้นที่ปลูกเรือน
 การเลือกทำเลในการทำเกษตร ความเชื่อดั้งเดิม *ข้อมูลเชิงลึก* ได้ข้อมูล
 จาก ผู้อาวุโสประจำหมู่บ้าน อดีตผู้ใหญ่บ้าน ช่างประจำหมู่บ้าน หมอฮี
 ตประจำหมู่บ้าน หมอฮีตประจำหมู่บ้าน
 - ง. เรื่องการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ วิธีการในการจัดการต่างๆ วิธีอนุรักษ์และ
 รักษาทรัพยากรธรรมชาติ เทคนิคในการก่อสร้างต่างๆ การเลือกใช้วัสดุจาก
 ธรรมชาติ การปรับตัวเพื่ออยู่ร่วมกับธรรมชาติ วิถีชีวิตประจำวัน ได้ข้อมูลจาก
 ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน อบต.หมู่บ้าน ช่างประจำหมู่บ้าน หมอฮีประจำ
 บ้าน หมอฮีตประจำหมู่บ้าน
 - จ. เรื่องการเดินทางในพื้นที่อื่นๆภายในหมู่บ้าน และข้อมูลปัจจุบันที่เป็น *ข้อมูล
 เชิงตั้ง* รวมถึงการเป็นล่ามในการสื่อสารกับผู้อาวุโสที่ไม่สามารถพูด
 ภาษากลางได้ ได้ข้อมูลจาก เด็กวัยรุ่นภายในหมู่บ้านอายุระหว่าง 12-29 ปี

1.5.3 ขั้นตอนที่สาม ขั้นตอนสรุปเป็นหลักการ

- 1.5.3.1 รวบรวมข้อมูลทางภูมิปัญญา และจัดหมวดหมู่ของข้อมูล โดยมีการนำข้อมูล
 บางประการมาแสดงในรูปแบบแผนภาพ(Graphic) และแผนภูมิ(Diagram)
 เช่น รูปตัดแสดงการป้องกันการพังทลายของหน้าดิน รูปตัดแสดงระบบ
 ชลประทาน ผังบริเวณหมู่บ้าน ผังแสดงเส้นทางการระบายน้ำ เป็นต้น
- 1.5.3.2 สรุปเพื่อหาหลักการออกแบบภูมิทัศน์วัฒนธรรม การวางผังและการจัดการ
 ภูมิสถาปัตยกรรมบนที่สูง โดยมีหมู่บ้านชาวละวะเป็นต้นแบบ

1.6 ประโยชน์ของการศึกษา

สามารถนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เป็นหลักการในการวางแผน ออกแบบ และการจัดการภูมิทัศน์บนพื้นที่
 สูงให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ได้ และเป็นการสร้างความภาคภูมิใจให้แก่ชาวเขาเผ่าละวะ ให้เห็น
 คุณค่าของภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน

บทที่ 2

การศึกษาเกี่ยวกับชาติพันธุ์ลัวะและข้อมูลเกี่ยวกับพื้นที่ศึกษา

2.1 ข้อมูลความเป็นชาติพันธุ์ลัวะ

“ลัวะ” เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีความเก่าแก่อยู่คู่กับชาวไทยตามตำนานมานานกว่าพันปีแล้ว¹ ชาวลัวะมีถิ่นที่อยู่อาศัยพบมากทางภาคเหนือของประเทศไทย ได้แก่ แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย พะเยา แพร่ น่าน² ทั้งนี้ความเชื่อของคนส่วนมาก เชื่อว่าชาวลัวะเป็นชาติพันธุ์ดั้งเดิมกลุ่มแรกที่อยู่ในประเทศไทยมาก่อนคนไทย³ มากกว่าอพยพมาจากประเทศลาว พม่า หรือทางตอนใต้ของจีน และไม่มีการอพยพไปไหนนอกจากอพยพย้ายถิ่นเพียงเล็กน้อย อาจจะไปทางประเทศลาวหรือพม่าบ้าง ดังนั้นชาวลัวะจึงน่าจะเป็นชาติพันธุ์ที่มีประวัติศาสตร์ที่ยังลึกกลงไปในถิ่นที่อยู่อาศัย ซึ่งประวัติศาสตร์เหล่านั้นจะสะท้อนออกมาในรูปการอยู่อาศัย วิถีชีวิตและวัฒนธรรม ประเพณีที่มีความสัมพันธ์ที่อยู่อาศัยกับภูเขาที่เป็นถิ่นฐานในปัจจุบัน

ชาวลัวะมีด้วยกัน 2 ประเภท คือ ข่าลัวะ⁴ และลัวะ (เชื่อกันว่าเป็นกลุ่มลัวะที่สืบเชื้อสายมาจากขุนหลวงวิลังคะ⁵) นอกจากนี้หากแบ่งตามลักษณะที่อยู่อาศัยจะได้ 2 ลักษณะ คือ ลัวะที่ราบและลัวะภูเขา ซึ่งลักษณะการอยู่อาศัยและการทำเกษตรกรรมจะแตกต่างกัน คือชาวลัวะนั้นมีการทำนาดำและไร่ข้าว แต่ชาวลัวะภูเขาที่จังหวัดน่านส่วนใหญ่จะในการทำเกษตรที่ราบสูง เนื่องจากมีภูมิฐานที่ตั้งอยู่บนเชิงเขาไม่มีพื้นที่ราบสำหรับทำนาดำ จึงเป็นการทำไร่ข้าวแทน การทำไร่ข้าวนั้นจะมาเป็นลักษณะของไร่หมุนเวียนเป็นแบบระยะสั้นในพื้นที่หนึ่งๆจะใช้ระยะเวลาสั้นๆเพียงหนึ่งปี แล้วทิ้งพื้นที่นั้นให้เกิดการฟื้นตัว (ประมาณ 7-10ปี) และมีการปลูกพืชล้มลุกแทรกเข้าไปด้วย เช่น ข้าวโพด ลูกเดือย พริก พริกไทย ตลอดจนการเลี้ยงสัตว์ร่วมด้วย ทั้งนี้เพื่อการดำรงชีวิตอยู่บนภูเขาได้อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ

ลัวะเป็นกลุ่มชาติพันธุ์พื้นถิ่นที่สำคัญของจังหวัดน่าน มีการอยู่อาศัยอย่างสันโดษ บ้านเรือนอยู่ลึกเข้าไปในป่าและหุบเขา ตามลักษณะภูมิประเทศของจังหวัดน่านที่ส่วนใหญ่เป็นภูเขาและป่า ดินบนภูเขานั้นเป็นดินปนหิน อีกทั้งยังมีแม่น้ำน่านไหลผ่าน และเกิดพื้นที่บริเวณลุ่มแม่น้ำมากมายตั้งแต่ต้นแม่น้ำยาวไปจนถึงเขตเมือง นอกจากนี้แม่น้ำน่านแล้วยังมีแม่น้ำสายสำคัญอีกสายคือ “น้ำว้า” ซึ่งเป็นแม่น้ำที่มีต้นกำเนิดอยู่บนดอยภูคาอำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน และบริเวณที่น้ำว้าไหลผ่านจะพบหมู่บ้านของชาวลัวะอยู่ค่อนข้างหนาแน่น⁶ แต่จะไม่

¹ สามารถศึกษาเพิ่มเติมได้จาก : ตำนานล้านนา, ไกรศรี นิรมานเหมินท์. กาศย์เจ็ย จามเทวี และวิลังคะ

² “ลัวะ” จะอยู่ภาคเหนือทางด้านตะวันออกของประเทศไทยติดกับลาวในบริเวณจังหวัดน่าน ส่วน “ลเวีอะ” อยู่ภาคเหนือตอนบนทางด้านตะวันตกติดชายแดนพม่า และ “ลัวะ” อยู่ในที่ราบใกล้เมืองเชียงใหม่ : จิวรรณ ประจวบเหมาะ สริน คำเมือง สมรักษ์ ชัยสิงห์กานานนท์ บุญสม ชีวณิชย์กุล อธิธา สุนทรโทท(2555).ปริศนาวงศาคนชาติ“ลัวะ”

³ สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก : ชลธิรา สัตยารัตนา(2530). ลัวะเมื่อน่าน

⁴ ข่าลัวะ เป็นการเรียกชาวลัวะที่อาศัยอยู่พื้นราบแถบ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย แม่ฮ่องสอน

⁵ สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก : ชลธิรา สัตยารัตนา(2530). ลัวะเมื่อน่าน

⁶ สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก : ชลธิรา สัตยารัตนา(2530). ลัวะเมื่อน่าน, เกรียงไกร เกิดศิริ(2550).วารสารเมืองโบราณ ปี2550 ฉบับที่ 33.2 เรื่อง วัดและชุมชนบ้านแสน: ลมหายใจของชุมชนบุพกาลกลางป่าเมืองเชียงตุง

พบอยู่ติดกับริมห้วยหรือริมแม่น้ำเสียทีเดียว หากแต่จะต้องเดินลึกเข้าไปในป่าจึงจะเจอหมู่บ้านของชาวเขาเผ่า
ลัวะ การเดินทางส่วนใหญ่ของชาวเขาเผ่าลัวะจะอาศัยการเดินทางเท้าลัดเลาะในป่าเขาในยุคที่ยังไม่มีการตัดถนน
ทางหลวง แต่ปัจจุบันมีการตัดถนนทางหลวงเป็นระยะทางที่ไกลขึ้นและใกล้หมู่บ้านมากขึ้น ชาวเขาเผ่าลัวะบาง
ครอบครัวจึงมีการซื้อรถจักรยานยนต์เพื่อเป็นพาหนะในการเดินทาง และช่วยทุ่นแรงในการขนย้ายข้าวไร่ที่ได้จาก
การเก็บเกี่ยว ซึ่งเดิมเมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จก็จะใช้แรงคนในการแบกหรือมีการขนย้ายด้วยสัตว์ เช่น ล่อ วัว ควาย แพะ
เป็นต้น ถึงแม้จะมีการตัดถนนทางหลวงแต่ก็ไม่ได้เข้าไปถึงภายในหมู่บ้าน ถนนยังคงเป็นถนนดินลูกรัง ซึ่งจะใช้
สัญจรได้สะดวกในช่วงฤดูแล้ง แต่ค่อนข้างลำบากในช่วงฤดูฝน

เนื่องด้วยชาวลัวะมีวิถีชีวิตที่มีความเป็นพื้นถิ่นดั้งเดิมที่สืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน จึงทำให้หมู่บ้าน
ชาวลัวะได้รับความสนใจในการศึกษาเรียนรู้พื้นถิ่น รวมถึงสังคมและวัฒนธรรมของชาวลัวะโดยนักวิชาการด้าน
สถาปัตยกรรมและนักวิชาการด้านมานุษยวิทยา ทั้งนี้เท่าที่มีการศึกษามานั้นมักเน้นหนักใน 3 ประเด็นหลัก ดังนี้

2.1.1 ด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิต

ชาวเขาเผ่าลัวะมีลักษณะสังคมแบบระบบเครือญาติที่เหนียวแน่น มีความเคารพและนอบน้อมต่อ
ธรรมชาติ มีการปกครองแบบสืบเชื้อสายกันมา นับถือผีและมีความเชื่อในเรื่องผีในการปกป้องรักษาผืนป่าและ
แผ่นดิน ซึ่งความเชื่อนี้สะท้อนออกมาในรูปแบบประเพณีและวัฒนธรรมของชาวลัวะที่ปฏิบัติสืบกันมาตั้งแต่อดีต
จนถึงปัจจุบัน

ระบบเครือญาติของชาวลัวะในแถบจังหวัดน่านจะมีเครือญาติที่แบ่งได้สองระดับคือระดับหอย่อมบ้าน
เรียกว่า **"ป๊อก"** และระดับตระกูล ในหมู่บ้านหนึ่งจะมี 1-3 ป๊อก และอยู่ประมาณ 2-5 ตระกูล ซึ่งอาจจะมีคนจาก
หมู่บ้านอื่นย้ายเข้ามาอยู่ด้วย เนื่องจากมีการแต่งงานข้ามหมู่บ้าน แต่โดยส่วนใหญ่ชาวลัวะจะไม่นิยมแต่งงานกับ
คนที่อยู่ในเครือตระกูลเดียวกันหรือต่างหมู่บ้าน เมื่อมีการแต่งงานชาวลัวะจังหวัดน่านฝ่ายชายจะห็นมานับถือผี
บรรพบุรุษของฝ่ายหญิงและออกมาอยู่ที่บ้านของฝ่ายหญิง เดิมชาวลัวะมีการนับถือผีและมีการเลี้ยงผีเชื่อว่าทุก
สิ่งล้วนมีผีเป็นผู้คุ้มครองดูแล หากจะทำการใดๆจะต้องบอกผีก่อน เช่น การจะเผื่อจะแบ่งเฮือน(ปลูกเรือน)
ชาวลัวะจะต้องให้หม่อผีเป็นผู้ทำพิธีบอกผีเพื่อขอแบ่งเฮือน(ปลูกเรือน)อยู่อาศัย

ระบบการปกครองของชาวลัวะนั้น จะมี **หม่อฮีด** และ **หม่อผี** เป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ
โดยที่หม่อฮีดมีการสืบผ่านทางตระกูล ทำหน้าที่เป็นผู้นำรวมถึงตัดสินใจบางประการให้กับชาวบ้านด้วย เช่น การ
แบ่งเฮือน(ปลูกเรือน)ทำพิธีติดต่อกับผีและขอผีเพื่อที่จะได้อยู่อาศัยที่บริเวณนั้นได้ นอกจากนี้ยังมีผู้นำตามระบบ
ราชการ คือ ผู้ใหญ่บ้าน ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน เพื่อเป็นผู้ดำเนินการตามหน่วยงานราชการจากส่วนกลางอีกด้วย

ในการศึกษาด้านสังคม วัฒนธรรม ประเพณี และวิถีชีวิตของชาวลัวะนั้น ถือว่ามีการศึกษาอย่าง
กว้างขวางโดยนักมานุษยวิทยาที่มุ่งเน้นศึกษาให้ทราบถึงประวัติศาสตร์ชาติพันธุ์ ทัศนคติความเชื่อที่แฝงอยู่ในชุมชน
พื้นถิ่นที่สะท้อนออกมาในพิธีกรรมและประเพณีต่างๆ เช่น พิธีเลี้ยงผี ประเพณีต่างๆที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตของ
ชาวลัวะ ตั้งแต่การอยู่อาศัยที่จะต้องมีการทำพิธีกรรมต่างๆเพื่อที่จะบอกกล่าวหรือขออนุญาตจากผี การเพาะปลูก การ
แบ่งเฮือน เป็นต้น จึงพบว่าชาวลัวะนั้นมีทัศนคติความเชื่อแฝงอยู่ในระบบโครงสร้างสังคมและวิถีชีวิตสืบกันมาจนถึง
ปัจจุบัน ดังเช่นงานวิจัย⁷ ที่ได้ทำการศึกษาไปถึงความเป็นมาของชาติพันธุ์ สังคม ภาษาเศรษฐกิจ ของชาวเขาเผ่า

⁷ สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก : ชลธิรา สัตยารัตนา(2530). ลัวะเมืองน่าน, อนุรักษ์ ศิริผล(2547).เมตะละอาเลนาม ระบบการ
จัดการทรัพยากรของชาวลัวะบ้านเฮาะ

ลัวะ พบว่าชาวลัวะนั้นมีความเป็นเอกลักษณ์ในแง่ชาติพันธุ์เห็นได้จากการมีภาษาพูดเป็นของตนเอง มีนิทานพื้นบ้านเป็นตำนานประจำถิ่นของตน ซึ่งนี่ก็เป็นข้อยืนยันได้ว่าลัวะเมืองน่านนั้นอยู่ในที่แห่งนี้มานานแล้ว⁸

ชาวลัวะมีความสัมพันธ์อันดีกับชาวปกากะญอจนเหมือนเป็นญาติ และมีระบบการผลิตที่คล้ายชาวปกากะญอคือการผลิตแบบไร่หมุนเวียน แต่ชาวลัวะนั้นมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่ผูกติดกับความเชื่อดั้งเดิม (Animism) ที่เป็นเอกลักษณ์สืบทอดกันมา นั่นคือ นับถือผี ที่มีทั้งผีเรือน ผีป่า ผีขุนน้ำ ผีไร่ ผีตาแฮก เทวดาอารักษ์ ฯลฯ รวมไปถึงการใช้พิธีกรรมทางไสยศาสตร์ที่ซับซ้อน ให้แทรกซึมและคงอยู่ในทุกๆกิจกรรม เห็นได้จากจะต้องมีการทำพิธีเช่นไหว้ผีหลายครั้ง ในช่วงเวลาการผลิตต่างๆ เช่น ก่อนจะเพาะปลูกจะต้องมีการทำพิธีบอกกล่าวเจ้าที่เจ้าดิน โดยจะมีผู้เฒ่าหรือหมอผีเป็นผู้ทำพิธี จะต้องมีดอกไม้ไฟสานเป็นกระดิ่ง ใส่ข้าวสาร หมากพลูลงไป แล้วผู้ทำพิธีจะเสี่ยงทายด้วยการเอาไข่ไก่ตีตั้งบนข้าวสาร แล้วหยิบโรยบนไข่ 3 ครั้ง ถ้าเม็ดข้าวขึ้นคาบนไข่เป็นเม็ดคู่เสี่ยงทายว่าจะทำไร่ได้ดี ถ้าคาอยู่ถึง 4-6 เม็ด จะถือว่าได้ผลผลิตสมบูรณ์มาก “ผี” จะไม่มารบกวน แต่ถ้าเม็ดข้าวที่คาอยู่เป็นคี่ ทำนายว่าผีจะมารบกวน ให้หาที่ทำไร่ใหม่ เป็นต้น นอกจากนี้ในแง่ระบบสังคมยังพบถึงการช่วยเหลือเกื้อกูล โดยไม่ได้แบ่งอายุและวัย ดังที่ปรากฏในหนังสือ “ลัวะเมืองน่าน” ที่กล่าวถึงความสำคัญของหญิงสาวชาวลัวะที่จะมีบทบาทในการเป็นผู้นำ ถึงแม้จะมีผู้ชายเป็นหัวหน้าครอบครัวแต่ทั้งนี้ทั้งนั้นฝ่ายชายมักจะยอมรับความคิดเห็นของฝ่ายหญิงเสมอ จึงสังเกตได้ว่าผู้หญิงชาวลัวะเมืองน่านนั้นมีสถานะภาพทางสังคมที่โดดเด่นกว่าผู้ชาย และถึงแม้จะมีการแบ่งหน้าที่กันทำที่ค่อนข้างชัดเจน เช่น ผู้ชายจะทำงานหนัก เข้าป่าล่าสัตว์ จับปลาในน้ำที่ลึกๆ หาไม้มาสำหรับแปรงเขื่อน ผู้หญิงทำงานบ้าน ต้มน้ำ ผัดข้าว นั่งข้าว หาปลาในน้ำตื้น แต่ก็ยังมีงานบางอย่างที่ต้องช่วยกันทำ เช่น ในการทำไร่ข้าวนั้นจะทำงานร่วมกันทั้งชายหญิง วัยรุ่น เด็กและผู้เฒ่าผู้แก่ จะอยู่ร่วมด้วยช่วยกันตั้งแต่ จุดไร่(เผาไร่) สักไร่(ผู้ชายจะเป็นฝ่ายใช้ไม้ไผ่เสียบลงไปให้เป็นหลุม ผู้หญิงจะเป็นคนหยอดเมล็ดพันธุ์) ดายหญ้า เก็บเกี่ยวข้าวไร่ กองข้าว ตีข้าว ร่อนข้าว เป็นต้น

ชาวเขาเผ่าลัวะเป็นชุมชนดั้งเดิมที่มีการตั้งถิ่นฐานบนภูเขาและตั้งเรือนบริเวณไหล่เขามาตั้งแต่สมัยบรรพบุรุษ อาชีพหลักคือเป็นเกษตรกรรมมีการทำไร่ข้าว เลี้ยงสัตว์ เก็บของป่า ซึ่งเป็นลักษณะของการผลิตแบบยังชีพ (subsistence) การทำไร่หมุนเวียนถือเป็นอาชีพหลักของชาวเขาเผ่าลัวะภายใน 1 ปีจะสามารถทำได้เพียง 1 ครั้งเท่านั้น ดังนั้นสำหรับชาวเขาเผ่าลัวะข้าวจึงมีความสำคัญมากกว่าเงินทอง นอกจากทำไร่แล้วยังมีการปลูกพืชผักสวนครัว เก็บของป่า ล่าสัตว์ และทำจากรสาน เพื่อใช้ในการดำรงชีวิตประจำวัน หากมีผลผลิตที่มากเกินไปจะนำมาขายเพื่อแลกเงินไปซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคอื่นๆ เช่น เสื้อผ้า เนื้อหมู เนื้อวัว เครื่องใช้ในชีวิตรประจำวัน เป็นต้น ส่วนการรักษาโรคก็มักจะใช้สมุนไพรที่หาได้จากในป่า

ปัจจุบันทางภาครัฐได้มีการส่งเสริมรายได้ให้แก่ชุมชนชาวเขาเผ่าลัวะ ด้วยการให้ปลูกพืชเศรษฐกิจเพิ่มเข้าไปด้วย เช่น การปลูกกะหล่ำปลี การเพาะเลี้ยงเห็ดนางฟ้า เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการส่งเสริมให้ขุดบ่อเลี้ยงปลาเพื่อยังชีพในชุมชน แต่ก็ไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร เนื่องจากลักษณะดินที่ไม่กักเก็บน้ำรวมทั้งลักษณะพื้นที่ที่อยู่บริเวณเชิงเขาทำให้ลำบากต่อการที่จะขุดบ่อเลี้ยงปลา

2.1.1.1 พิธีกรรมที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ

พิธีกรรมของชาวลัวะ

⁸ ปัจจุบันก็ยังไม่มีวิจัยชิ้นไหนที่สามารถอธิบายเกี่ยวกับเรื่องถิ่นกำเนิดที่แน่ชัดของชาติพันธุ์ลัวะ ส่วนใหญ่เป็นการรวบรวมเอกสารทางประวัติศาสตร์และการสันนิษฐานเท่านั้น

ชาวลัวะมีความเชื่อและนับถือผีอย่างเหนียวแน่นตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ถึงแม้ในปัจจุบันจะมีชาวลัวะรุ่นใหม่ที่หันไปนับถือศาสนาพุทธและศาสนาคริสต์อยู่บ้าง แต่ในแง่ความเชื่อที่ถูกสืบทอดกันมาอย่างคงมียุคในวิถีชีวิตของชาวลัวะ เช่น หลังจากมีการประชุมหมู่บ้านเกี่ยวกับการจัดสรรพื้นที่ในการทำไร่เรียบร้อยแล้ว ก็จะทำ **พิธีเปิดป่า** ซึ่งจะทำก่อนจะเปิดป่าหรือก่อนที่จะฟันไร่ จะมีการทำพิธีเลี้ยงผีในบริเวณพื้นที่ป่าที่จะทำไร่ เพื่อทำนายว่าพื้นที่ป่านั้นจะทำได้หรือไม่ดี สมบูรณ์หรือไม่สมบูรณ์ หากไม่สมบูรณ์ก็จะเป็นจะต้องย้ายไปหาป่าอื่นเพื่อทำไร่ ในพิธีนี้จะทำการฆ่าไก่ 2 ตัว ก่อนที่จะฆ่าไก่ก็จะอธิษฐานบอกกล่าวผีหรือเทวดาอารักษ์ที่ดินบริเวณนั้นให้บอกผลการทำนายของพื้นที่นี้จะได้หรือไม่ดี ซึ่งผลการทำนายจะดูจาก "ดีของไก่" ทั้ง 2 ตัว ว่าสมบูรณ์หรือไม่ โดยดูจากลักษณะที่สมบูรณ์ของดีไก่จะต้องมีน้ำเต็มดี ไม่มีตำหนิ หากเป็นไปตามนั้นก็ทำนายว่าที่ดินป่านั้นอุดมสมบูรณ์ดีปลูกข้าวไร่พืชผลก็สมบูรณ์ดี แต่หากดีไก่อมีลักษณะแห้งหรือมีตำหนิ ก็จะทำนายว่าที่ดินบริเวณป่านั้นไม่สมบูรณ์จะต้องย้ายไปทำที่อื่น

หลังจากทำพิธีเลี้ยงทนายจนได้พื้นที่สำหรับทำไร่แล้ว ก็จะทำ **พิธีฟันไร่** คือในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ หลังจากทำการฟันไร่ ทั้งกิ่งก้านต้นไม้ ใบหญ้าไว้ 1 เดือน เมื่อผ่านไป 1 เดือนก็จะทำการเผาไร่(เดือนมีนาคม) หลังจากเสร็จสิ้นทั้งฟันไร่และเผาไร่แล้ว ชาวบ้านก็จะทำพิธีเลี้ยงผีป่าครั้งที่สอง โดยจะฆ่าวัวตัวเมียอายุ 1 ปี 2 ตัว เหล้า 2 ขวด ไก่ตัวเล็ก 2 ตัว เพื่อใช้ในการเซ่นไหว้เลี้ยงผี ในพิธีกรรมนี้ทุกคนในหมู่บ้านจะไปทำร่วมกันทั้งหมด ยกเว้น ผู้หญิงและเด็ก นอกจากนั้นยังห้ามผู้ชายที่ภรรยากำลังตั้งครรภ์กินเนื้อวัวที่ได้จากการทำพิธีเลี้ยงผีโดยเด็ดขาด เพราะเชื่อว่าหากกินเข้าไปบุตรที่คลอดออกมาจะมีความพิการ

เมื่อเริ่มปลูกข้าวไร่ก็จะทำพิธีเลี้ยงผีอีกครั้ง จะเป็นการเลี้ยงผีเจ้าที่ที่คุ้มครองพื้นที่บริเวณไร่ของแต่ละครอบครัว เพื่อให้ผีเจ้าที่ เทวดาอารักษ์ เจ้าป่า เจ้าเขา ช่วยดูแลข้าวไร่ที่ปลูกไปให้ปลอดภัยจากสัตว์ทำร้าย ภัยธรรมชาติ และให้ผลผลิตออกมาเต็มที่อุดมสมบูรณ์ ในพิธีเลี้ยงผีนี้จะใช้หมู 1 ตัว ไก่ 3 ตัว เหล้า 1 ขวด กิ่งไม้ที่มีการทำตาแหล่ติดไว้ 2 กิ่ง พิธีกรรมเลี้ยงผีครั้งนี้แต่ละครอบครัวจะทำกันเอง โดยมีหัวหน้าครอบครัวเป็นผู้นำในการทำพิธีบอกกล่าว อ้อนวอนต่อผีเจ้าที่ เทวดาอารักษ์ เจ้าป่า เจ้าเขาหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เคารพ

2.1.2 ด้านระบบนิเวศวัฒนธรรม

ในการศึกษาด้านนิเวศวัฒนธรรมนั้นเป็นการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการอยู่อาศัยแบบพึ่งพากันระหว่างชาวลัวะกับสภาพแวดล้อมธรรมชาติที่โอบล้อมชาวลัวะไว้ เมื่อมีการปฏิสัมพันธ์กันระหว่างมนุษย์ที่มาอยู่อาศัยภายในธรรมชาติ โดยมีธรรมชาติเป็นผู้กำหนดลักษณะการอยู่อาศัย เกิดการพึ่งพากันมีการสร้างสภาพแวดล้อม (built environment) มีการปรับตัวให้เข้ากับธรรมชาติและอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน เช่น การอยู่ร่วมกันของคนและธรรมชาติ คนอาศัยธรรมชาติทั้งที่อยู่อาศัย ที่ทำกิน ตลอดจนยารักษาโรค ของชาวเขาเผ่าต่างๆที่อาศัยอยู่ร่วมกับผืนป่าตั้งแต่เกิดจนตาย ดำรงชีวิตด้วยความนอบน้อม ให้เกียรติและเคารพต่อธรรมชาติ เห็นได้จากงานวิจัยของยศ สันตสมบัติ ที่ได้ศึกษาวิจัยในแง่ของระบบนิเวศที่มีชาวเขาเป็นผู้ขับเคลื่อนพบว่า ความหลากหลายทางชีวภาพ ก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรม วิถีชีวิตของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆ ไม่ได้เป็นผลจากการปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพียงอย่างเดียวแต่กลุ่มชนเหล่านั้นใช้ชีวิตอยู่ใน ภูมิทัศน์วัฒนธรรม ที่พวกเขามีส่วนสร้างขึ้น นอกจากนั้นยังพบว่าบทบาทของกลุ่มชาติพันธุ์ต่างๆและชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ในป่านั้นมีส่วนช่วยในการอนุรักษ์และก่อให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพโดยผ่านความเชื่อและพิธีกรรมในการอนุรักษ์

ป่า รวมไปถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งให้เห็นว่ามนุษย์นั้นมีนิเวศในการดำรงชีวิตในลักษณะพึ่งพาและผูกพันกับธรรมชาติมาเนิ่นนานหลายชั่วอายุคน

จากการศึกษาชาวเขาหลายชาติพันธุ์จึงพบความคล้ายคลึงกันในระบบกระบวนการผลิตของชาวลัวะ และปกากะญอที่มีระบบการผลิตแบบไร่หมุนเวียน ที่คล้ายคลึงกัน การพิน เผา ไถน การทิ้งระยะเวลาให้ไร่ฟื้นตัว รวมไปถึงความหลากหลายทางเมล็ดพันธุ์ที่ปลูกภายในไร่ ซึ่งทำให้เกิดความหลากหลายทางชีวภาพภายในไร่ ก่อให้เกิดความมั่นคงและเป็นเทคนิคในการเก็บรักษาสายพันธุ์ การขยายพันธุ์พืชที่ใช้เป็นอาหารและยาสมุนไพรอีกด้วย และยังมีข้อพิจารณาความเชื่อของชาวบ้านที่มีหลักการและเหตุผล เช่น ความเชื่อเรื่องผี เป็นต้น

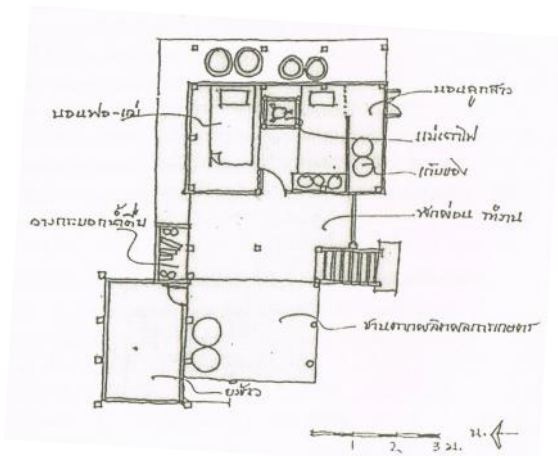
นอกจากนั้นยังพบว่าแท้จริงแล้วป้าธรรมชาตินั้นเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมอันเกิดจากการสั่งสมความรู้และภูมิปัญญาภายใต้บริบทของการปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนกับป่าที่สืบทอดกันมาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน สิ่งเหล่านี้แสดงให้เห็นถึงความสำเร็จและศักยภาพของการสั่งสม พัฒนาองค์ความรู้ และภูมิปัญญาท้องถิ่นเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ อนุรักษ์ พัฒนาและบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน

2.1.3 ด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

ชาวลัวะมีการสร้างที่อยู่อาศัยจากวัสดุธรรมชาติ ในการสร้างบ้านนั้นชาวลัวะจะเรียกว่า แป้ง(สร้าง)เรือน ในการแป้งเรือนนั้นชาวลัวะจะเลือกใช้วัสดุที่หาได้จากป่าชุมชน รูปแบบทางสถาปัตยกรรมของเรือนลัวะนั้นค่อนข้างคล้ายกับเรือนล้านนาทั่วไปแต่จะต่างกันตรงที่ รูปแบบของหลังคา⁹ ซึ่งจากรูปแบบของหลังคานี้สามารถบอกได้ถึงความเป็นพื้นถิ่นของเรือนและชุมชนได้จากวัสดุที่ใช้เป็นไม้ หลังคาที่ทำมาจากหญ้าแฝกหรือใบตองตั้งสามารถพบได้ในป่าชุมชน รูปแบบของตัวเรือนที่เป็นเรือนแถวชั้นเดียวมีได้ถุนหลังคาล้อมห่มกอบไว้ชานหลังคาจรดเกือบถึงพื้นเพื่อเป็นการกันกระแสน้ำที่ปะทะเข้าสู่ตัวบ้านโดยตรง ภายในบ้านมีพื้นที่ส่วนกลางของเรือนนั้นคือ **แม่เตาไฟ** เป็นพื้นที่หัวใจของบ้านใช้เป็นพื้นที่สำหรับทำอาหาร สร้างความอบอุ่นให้กับคนในครอบครัว และยังเป็นพื้นที่นั่งเล่นรวมตัวกันเล่าเรื่องพูดคุยถ่ายทอดสิ่งต่างๆร่วมกัน

ในการศึกษาด้านรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นนั้นจะมีการศึกษาถึงรายละเอียดของลักษณะทางกายภาพของเรือนพื้นถิ่น มีการบันทึกองค์ประกอบต่างๆของเรือน ลักษณะการใช้พื้นที่ของเรือน วัสดุการก่อสร้าง เทคโนโลยีในการก่อสร้าง รูปแบบของเรือน และมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเอาไว้เพื่อการอนุรักษ์แต่มักจะอยู่ในรูปแบบของสื่อสิ่งพิมพ์มากกว่าการปฏิบัติจริง และเมื่อมองในแง่การปฏิบัติจริงแล้วนั้นมีโอกาสน้อยมากที่จะอนุรักษ์ไว้ให้คงอยู่อย่างดั้งเดิม เนื่องจากชุมชนพื้นถิ่นนั้นมีการปรับเปลี่ยนไปตามกระแสสังคมที่ขับเคลื่อนอยู่ตลอดเวลา ชุมชนพื้นถิ่นจึงมีลักษณะคล้ายสิ่งมีชีวิตที่มีการเจริญเติบโตตามไปด้วย ดังเช่น อาจารย์อรศิริ ปาณินท์ และคณะได้ทำการวิจัยเอาไว้อย่างลึกซึ้ง ในรูปแบบของเรือนและการใช้งาน รวมไปถึงการแฝงตัวอยู่กับธรรมชาติได้อย่างกลมกลืน เช่น ลักษณะของหลังคาที่คอบลงมาจากเกือบจรดพื้นดิน ถือเป็นภูมิปัญญาในการป้องกันกระแสน้ำเข้าสู่ตัวบ้านในฤดูหนาว การทำตัวเรือนให้เตี้ยแต่หลังคาสูง เพื่อให้ความร้อนภายในเรือนในฤดูร้อนนั้นจะได้ลอยตัวขึ้นสูงทำให้ภายในเรือนเย็นเร็วขึ้น เป็นต้น

⁹ สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก : ศาสตราจารย์ อรศิริ ปาณินท์(2551). ภูมิปัญญาสถาปัตยกรรม

ภาพที่ 2-1 ภาพแสดงผังเรือนลัวะ(ชาย)และรูปตัดเรือนลัวะ(ขวา)จากหนังสือภูมิปัญญาสถาปัตยกรรม(2551)

2.2 ข้อมูลทางด้านกายภาพ

ข้อมูลทางกายภาพของพื้นที่ศึกษาหมู่บ้านชาวเขาเผ่าลัวะในอำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่านนั้น เริ่มจากการศึกษาแผนที่ภาพถ่ายทางอากาศ จากนั้นจึงลงสำรวจพื้นที่จริงเพื่อหาข้อมูลทางกายภาพของพื้นที่ศึกษา

ที่ตั้งอำเภอบ่อเกลืออยู่ทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของจังหวัดน่าน พิกัดเส้นรุ้ง 19 องศา 8 ลิปดา 30 พิลิปดา ตะวันออก พิกัดเส้นแวงที่ 101 องศา 10 ลิปดา 0 พิลิปดาเหนือ มีขนาดพื้นที่อำเภอคิดเป็นร้อยละ 7.40 ของพื้นที่จังหวัดน่าน อำเภอบ่อเกลือมีพื้นที่ติดกับอำเภออื่นดังนี้

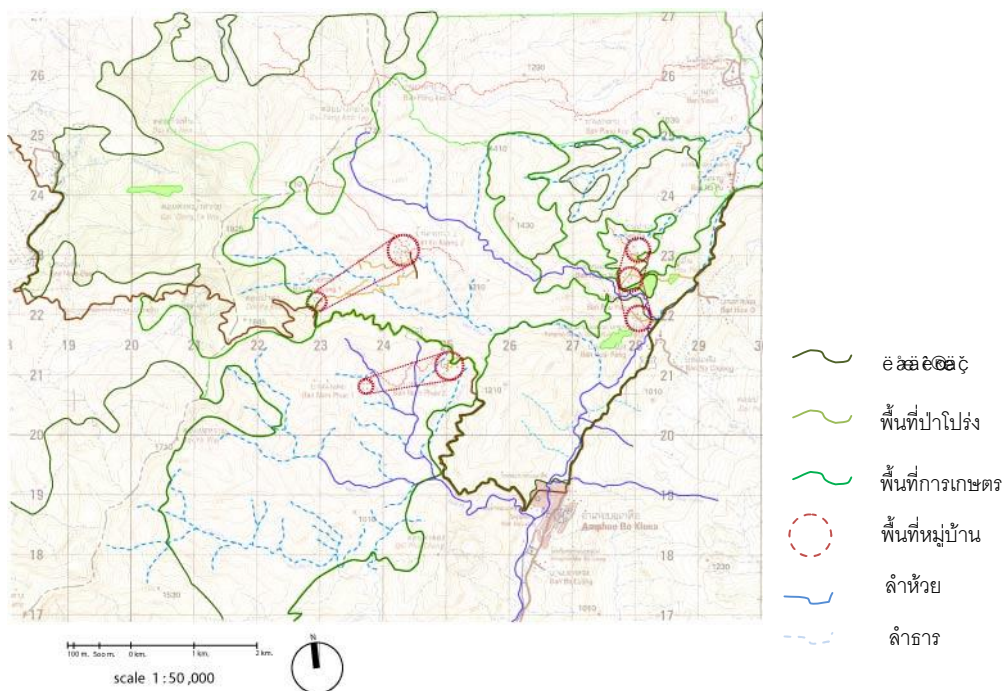
ทิศเหนือ ติดกับ อำเภอเฉลิมพระเกียรติ

ทิศตะวันออก ติดกับ แขวงไชยบุรี (ประเทศลาว)

ทิศใต้ ติดกับ อำเภอแม่จริมและอำเภอสันติสุข

ทิศตะวันตก ติดกับ อำเภอปัว

พื้นที่อำเภอบ่อเกลือส่วนใหญ่เป็นทิวเขาสูงสลับซับซ้อน พื้นที่ที่มีความลาดชันมากกว่าร้อยละ 40 ของพื้นที่ มีพื้นที่ราบลุ่มตามลำน้ำและหุบเขาแคบๆ เพียงร้อยละ 1.5 ของพื้นที่ทั้งหมด นอกจากนั้นยังมีทิวเขาสำคัญ ได้แก่ ทิวเขาภูคา ภูแว ภูฟ้า ภูผิน้ำ และลำน้ำที่สำคัญได้แก่ ลำน้ำมาง ลำน้ำว้า ลำน้ำน่าน

ภาพที่ 2-2 แผนที่ภูมิประเทศแสดงพื้นที่หมู่บ้านและเส้นทางลำห้วย

2.2.1 ที่ตั้งของพื้นที่ศึกษาของทั้ง 3 หมู่บ้าน

หมู่บ้านชาวเขาเผ่าละวะทั้ง 3 หมู่บ้าน ในอำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน จะมีลักษณะที่ตั้งของพื้นที่ อยู่ที่มีความสูง 600-1,200 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ชุมชนชาวเขาเผ่าละวะที่อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่านนั้นมีการตั้งรกรากอยู่บนที่ตั้งในปัจจุบันนี้มาเป็นระยะเวลานานกว่า 200 ปีแล้ว

ชาวเขาเผ่าละวะในพื้นที่ศึกษาทั้ง 3 หมู่บ้านมีลักษณะที่ตั้งที่ใกล้เคียงกันคือ มีทำเลที่ตั้งของ หมู่บ้านอยู่บนพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงหรือพื้นที่เชิงเขาและลึกเข้าไปในป่า จะมีเพียงส่วนปากทางของ หมู่บ้านที่ติดกับถนนทางหลวงหรือในกรณีที่มีการขยายหมู่บ้านออกมา ส่วนที่ติดกับถนนทางหลวงจะ เป็นส่วนของหมู่บ้านใหม่ โดยที่หมู่บ้านดั้งเดิม(บ้านเก่า)จะอยู่ลึกเข้าไปในป่าหรืออยู่ภูเขาอีกลูกที่ไม่ได้ ติดกับถนนทางหลวงดังนี้

หมู่บ้านกอก่าง ระยะห่างจากอำเภอบ่อเกลือ 15 กม. มี 158 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 448 คน¹⁰

หมู่บ้านหนองน่าน ระยะห่างจากอำเภอบ่อเกลือ 9 กม. มี 242 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 704 คน

หมู่บ้านน้ำแพะ ระยะห่างจากอำเภอบ่อเกลือ 8.5 กม. มี 139 หลังคาเรือน ประชากรทั้งหมด 426 คน

2.2.2 ลักษณะภูมิประเทศ

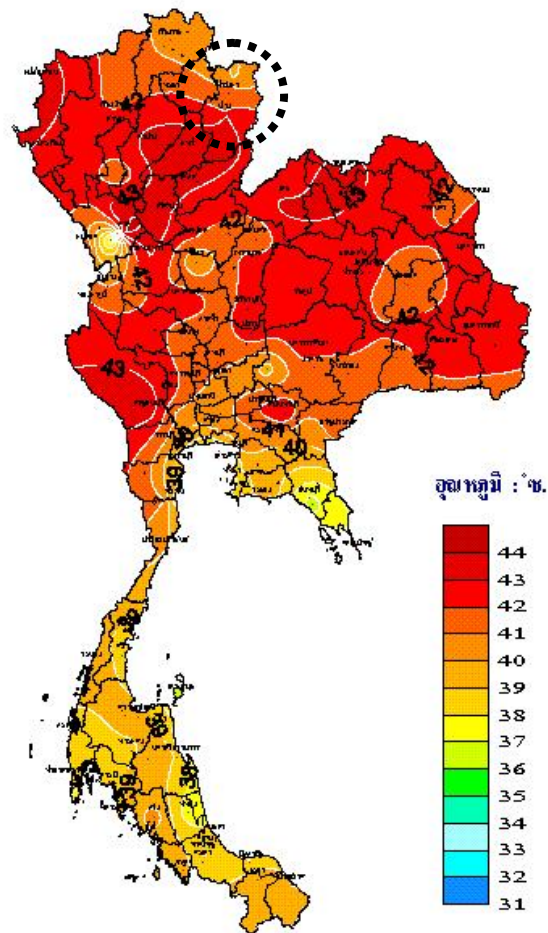
ลักษณะภูมิประเทศของพื้นที่ศึกษาหมู่บ้านชาวเขาเผ่าละวะทั้งหมด 3 หมู่บ้าน ในอำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน มีลักษณะภูมิฐานที่มีลักษณะใกล้เคียงกันคือ มีที่ตั้งหมู่บ้านในบริเวณพื้นที่เชิงเขาและ สันเขา จะไม่มีการตั้งถิ่นฐานติดแม่น้ำหรือลำธาร แต่จะอยู่ลึกเข้าไปในป่าภูเขาไปจนถึงยอดเขา จะมีการ แบ่งพื้นที่เป็นสัดส่วน ได้แก่ พื้นที่หมู่บ้าน พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่าชุมชนและพื้นที่ป่าต้นน้ำ

¹⁰ ข้อมูลจากองค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเกลือใต้

ภาพที่ 2-3 ภาพแสดงลักษณะภูมิประเทศโดยรวมของพื้นที่ศึกษา อำเภอป่อเกลือ จังหวัดน่าน

อุณหภูมิสูงที่สุดของประเทศไทย ระหว่าง พ.ศ.2521-2550

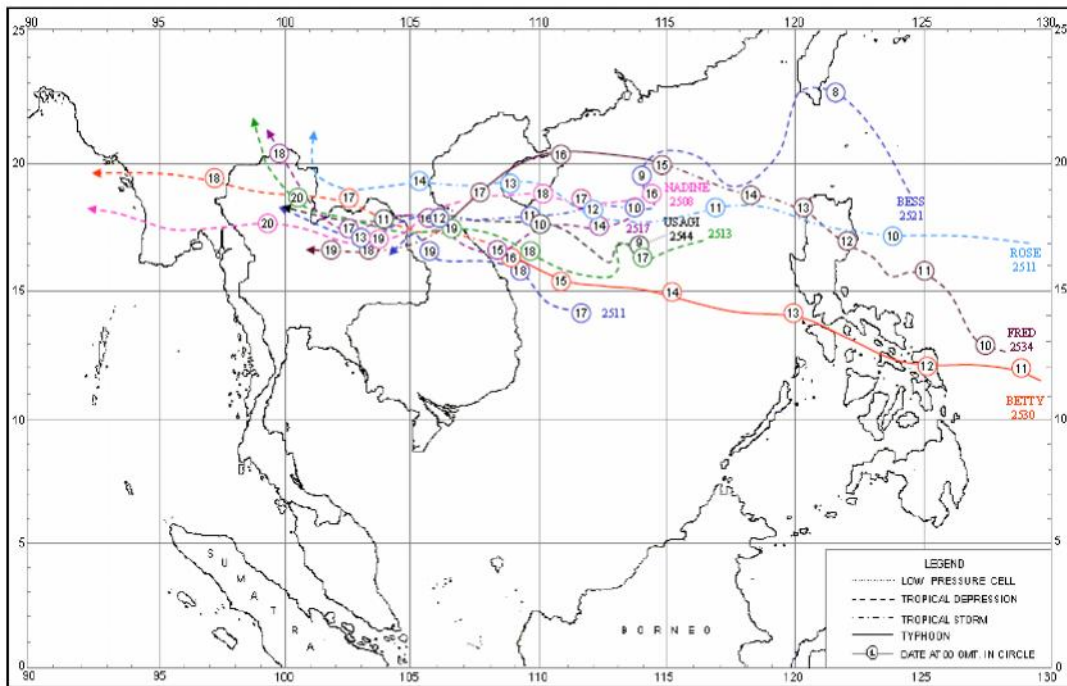

หมายเหตุ : อุณหภูมิสูงที่สุด 44.0 °ซ. ที่อำเภอเมือง จังหวัดตาก เมื่อวันที่ 25 เม.ย. 2550

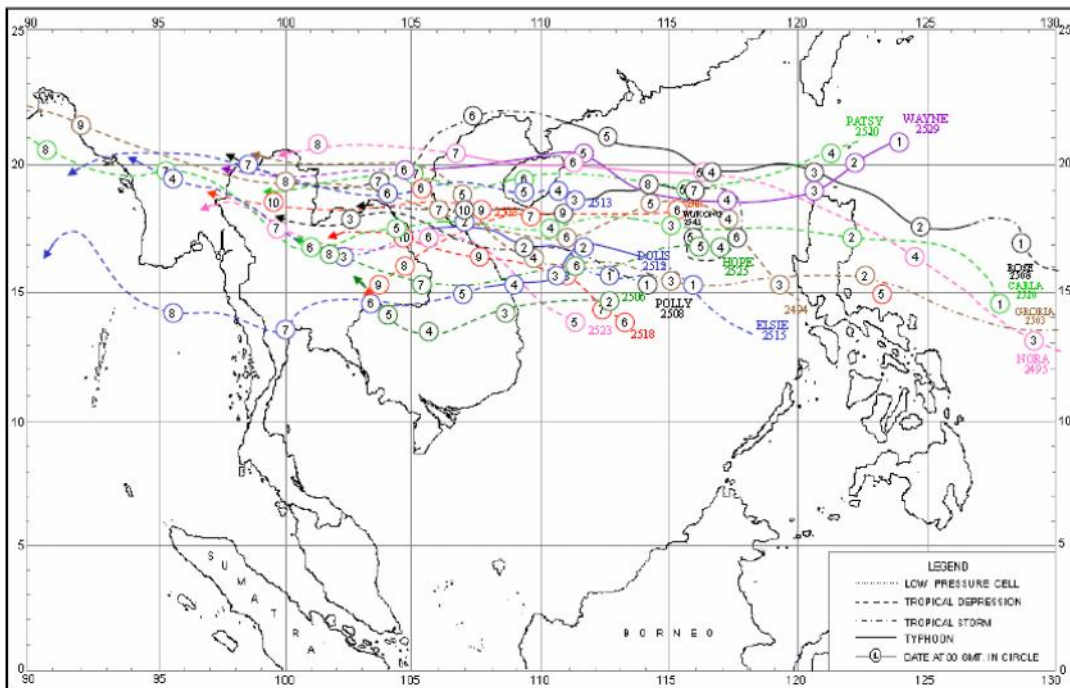
ภาพที่ 2-4 ภาพแสดงอุณหภูมิสูงที่สุดของประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2521-2550

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา

พายุหมุนเขตร้อนที่เคลื่อนเข้าสู่ประเทศไทย คาน 62 ปี (พ.ศ.2494-2555) ในช่วงวันที่ 11-20 เดือนสิงหาคม จำนวน 9 ลูก

พายุหมุนเขตร้อนที่เคลื่อนเข้าสู่ประเทศไทย คาน 62 ปี (พ.ศ.2494-2555) ในช่วงวันที่ 1-10 กันยายน จำนวน 13 ลูก

ภาพที่ 2-5 ภาพแสดงพายุหมุนเขตร้อนประเทศไทยระหว่าง พ.ศ.2521-2550

ที่มา : กรมอุตุนิยมวิทยา

สภาพโดยทั่วไปของพื้นที่ศึกษามีลักษณะเป็นเทือกเขาสูงสลับซับซ้อน 85% ที่มีที่ราบระหว่างหุบเขาหรือที่ราบบริเวณสองฝั่งแม่น้ำ 15% ของสภาพที่ตั้ง มีความลาดชัน 8-16% ที่ตั้งหมู่บ้านเฉลี่ยความสูงจากระดับน้ำทะเลโดยประมาณ 400-1,100 เมตร ยอดเขาสูง 1,700 เมตร ลักษณะดินส่วนใหญ่เป็นดินที่มีพัฒนาการไม่มากนัก ในดินยังคงมีธาตุอาหารที่เป็นประโยชน์ต่อพืชอยู่ในระดับที่ต่ำจนเกินไป ดินในบริเวณที่ราบหรือค่อนข้างราบเป็นดินที่มีศักยภาพทางการเกษตรอยู่ในระดับปานกลางถึงสูง แต่ข้อจำกัดของพื้นที่ที่เป็นพื้นที่ลาดชันซับซ้อน มีระดับความชันน้อยกว่าร้อยละ 40 จึงทำให้พื้นที่นี้มีความเสี่ยงของการชะล้างพังทลายของหน้าดินสูง

พื้นที่ส่วนใหญ่มีเป็นดินเหนียวปนทรายและเป็นดินที่ตีเหมาะแก่การเพาะปลูก จะเป็นการทำการเกษตรโดยใช้พื้นที่บนภูเขา จะทำการเกษตรบนพื้นที่ภูเขาเป็นลูกๆแต่จะหมุนเวียนไปเรื่อยๆตามพื้นที่ที่มี

สภาพภูมิอากาศโดยทั่วไปจะเย็นสบายตลอดทั้งปีมีลมภูเขาและลมหุบเขา เมื่อถึงฤดูหนาวระหว่างเดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์ ในช่วงเดือนธันวาคม-มกราคมอากาศจะหนาวจัดมากโดยเฉพาะเวลากลางคืนจะลดลงถึง 0-2 องศาเซลเซียส พอสัปดาห์เข้าสู่ฤดูร้อนเดือนมีนาคม-เมษายนอุณหภูมิเฉลี่ยประมาณ 25 องศาเซลเซียส อุณหภูมิต่ำสุดประมาณ 8-10 องศาเซลเซียส และจะเข้าสู่ฤดูฝนตั้งแต่เดือนพฤษภาคม-ตุลาคม ปริมาณน้ำฝนโดยเฉลี่ย 1,300 มิลลิเมตรต่อปี เป็นอิทธิพลจากลมมรสุมในอ่าวตังเกี๋ยซึ่งพัดผ่านประเทศเวียดนามและประเทศลาว จึงทำให้มีลักษณะอากาศเด่นเพียงสองฤดูคือฤดูหนาวและฤดูฝน

บทที่ 3

ภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชาวเขาเผ่าลัวะ

ในการศึกษาส่วนของบทที่ 3 เป็นการนำเสนอข้อมูลทางด้านลักษณะทางกายภาพและสภาพแวดล้อมภายในของพื้นที่ 3 หมู่บ้าน ในอำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน โดยการศึกษาถึงบริบทของพื้นที่หมู่บ้าน ตำแหน่งที่ตั้งขององค์ประกอบต่างๆของหมู่บ้านแต่ละหมู่บ้าน เช่น พื้นที่เกษตรกรรม พื้นที่ป่าต้นน้ำ พื้นที่ป่าชุมชน พื้นที่หมู่บ้าน เป็นต้น

3.1 ลักษณะการตั้งถิ่นฐานของชุมชน

3.1.1 การวางผังหมู่บ้าน

ชาวลัวะภูเขามีการตั้งถิ่นฐานเกาะไปตามพื้นที่เชิงเขาหรือบริเวณสันเขา โดยไม่มีรูปแบบที่ตายตัว ทำให้รูปแบบของหมู่บ้านชาวเขาเผ่าลัวะนั้น มีลักษณะแตกต่างกันไปตามลักษณะภูมิฐานที่หมู่บ้านตั้งอยู่ การที่ชาวเขาเผ่าลัวะเลือกที่อยู่อาศัยบริเวณพื้นที่เชิงเขาหรือบริเวณสันเขานั้นเพราะหมู่บ้านจะไม่ประสบปัญหาจากน้ำป่าไหลป่าเช่นบริเวณพื้นที่ราบลุ่ม

ถึงแม้หมู่บ้านชาวเขาเผ่าลัวะจะมีรูปแบบที่ไม่ชัดเจนแน่นอน แต่จากการสำรวจและเก็บข้อมูลหมู่บ้านกรณีศึกษาพบรูปแบบที่คล้ายคลึงกันโดยหลักอยู่ 2 รูปแบบคือ รูปแบบที่เกาะตามสันเขาเป็นแนวยาว (linear settlement) และรูปแบบที่เกาะไปตามระดับความชันของพื้นที่เชิงเขา (clustered settlement)

ภาพที่ 3-1 ภาพแสดงหมู่บ้านที่เกาะไปตามพื้นที่สันเขาเป็นรูปแบบแนวยาว (linear settlement)

ภาพที่ 3-2 ภาพแสดงหมู่บ้านที่เกาะไปตามระดับความชันของพื้นที่เชิงเขา (clustered settlement)

ลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่มีลักษณะต่างกันส่งผลให้เกิดความแตกต่างของรูปแบบการก่อตั้งของหมู่บ้าน คือ รูปแบบที่เกาะตามสันเขาเป็นแนวยาว (linear settlement) เป็นรูปแบบของหมู่บ้านที่ตั้งอยู่บนภูเขาที่มีพื้นที่

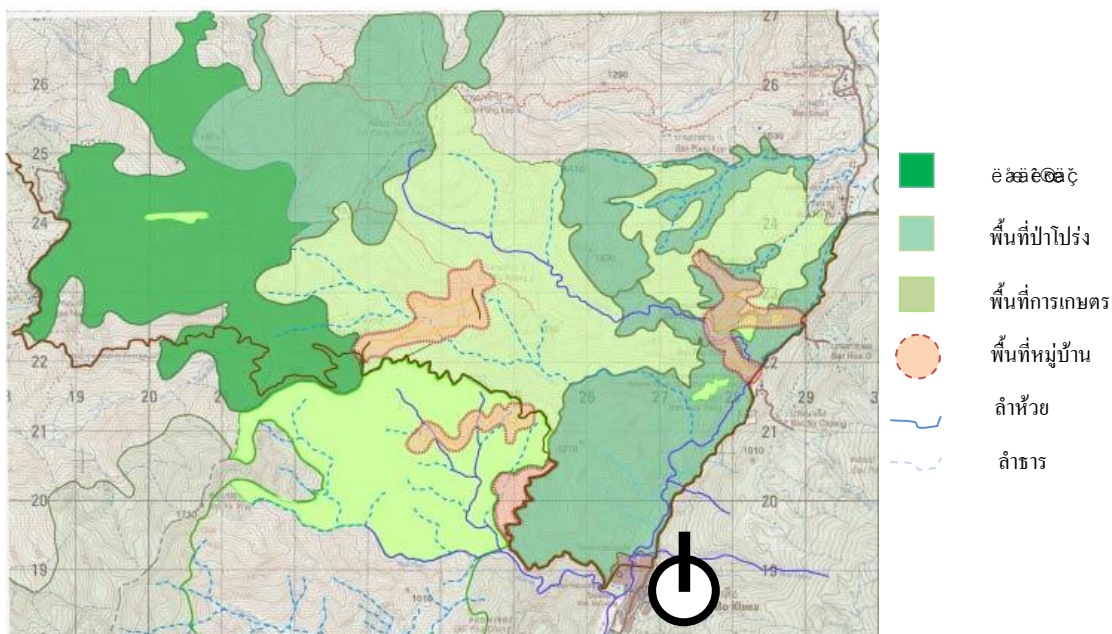
บริเวณสันเขา และที่มีความชันค่อนข้างมากพื้นที่บริเวณเชิงเขาน้อยไม่เหมาะแก่การสร้างที่อยู่อาศัย ซึ่งเป็นรูปแบบของกรณีศึกษาหมู่บ้านน้ำแพะ ที่มีการตั้งหมู่บ้านอยู่บริเวณสันเขาเท่านั้น ส่วนอีกรูปแบบคือรูปแบบของหมู่บ้านที่เกาะไปตามระดับความชันของพื้นที่เชิงเขา ลักษณะภูมิศาสตร์เช่นนี้เป็นพื้นที่ภูเขาที่มีพื้นที่บริเวณเชิงเขาตามแนวระดับมากเพียงพอที่สามารถปรับระดับพื้นที่เพื่อสร้างที่อยู่อาศัยได้ ซึ่งเป็นรูปแบบของกรณีศึกษาหมู่บ้านก่อกวางและหมู่บ้านหนองน่าน

3.1.2 การเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน

การเลือกที่ตั้งหมู่บ้าน ในการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้านนั้นชาวเขาเผ่าลัวะจะเลือกจากพื้นที่ที่มีความอุดมสมบูรณ์มีต้นไม้ใหญ่ สภาพดินดีมีแหล่งน้ำอยู่ไม่ไกลมากนัก จากกรณีศึกษาของหมู่บ้านทั้งหมดมีทำเลที่ตั้งอยู่ในบริเวณพื้นที่ลาดเชิงเขาความชันสูง ซึ่งชุมชนไม่อยู่บริเวณพื้นที่ราบเชิงเขาหรือพื้นที่ที่ติดห้วยหรือลำธารเพราะในฤดูฝนพื้นที่บริเวณนั้นมีความเสี่ยงต่อการพังทลายของหน้าดินรวมถึงดินโคลนที่ไหลมาจากบนภูเขาที่ทำให้เกิดความเสียหายแก่ชุมชนได้ ส่งผลให้การเลือกทำเลที่ตั้งของหมู่บ้านจะเลือกอยู่บริเวณสันเขาและยอดเขา เนื่องจากมีความเสี่ยงที่จะเกิดการพังทลายของหน้าดินได้น้อยกว่า นอกจากนี้บริเวณสันเขาหรือยอดเขาจะมีความสมบูรณ์ของต้นไม้ที่ช่วยในการยึดเกาะหน้าดิน ซึ่งสิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญของการป้องกันการพังทลายของหน้าดินในพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิศาสตร์ที่มีความลาดชันสูง

ลักษณะพื้นที่ตั้งของชุมชน

ชาวลัวะมีวิถีชีวิตแบบชุมชน มีความสัมพันธ์กันเป็นระบบเครือญาติ มีความเหนียวแน่นของระบบเครือญาติสูง มีความใกล้ชิดและเคารพต่อธรรมชาติ ส่งผลให้การตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวลัวะบนพื้นที่สูงหรือเชิงเขาจึงมีลักษณะการวางตัวของหมู่บ้านเป็นแบบรวมกลุ่มเกาะไปตามลักษณะภูมิศาสตร์ที่เป็นสันเขาหรือเชิงเขา ซึ่งปัจจัยสำคัญในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนชาวลัวะนั้นคือ ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรที่สามารถเอื้อต่อการดำรงชีวิตของชุมชนได้และสามารถติดต่อกับพื้นที่ภายนอกชุมชนได้ ชุมชนชาวลัวะจึงเลือกพื้นที่ที่เป็นสันเขาหรือเชิงเขาและไม่ไกลจากลำห้วยหรือลำธาร เพราะสามารถใช้เป็นเส้นทางสัญจรได้ ในการตั้งถิ่นฐานของชุมชนตามลักษณะทางภูมิศาสตร์จึงมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและอาชีพของชาวลัวะ

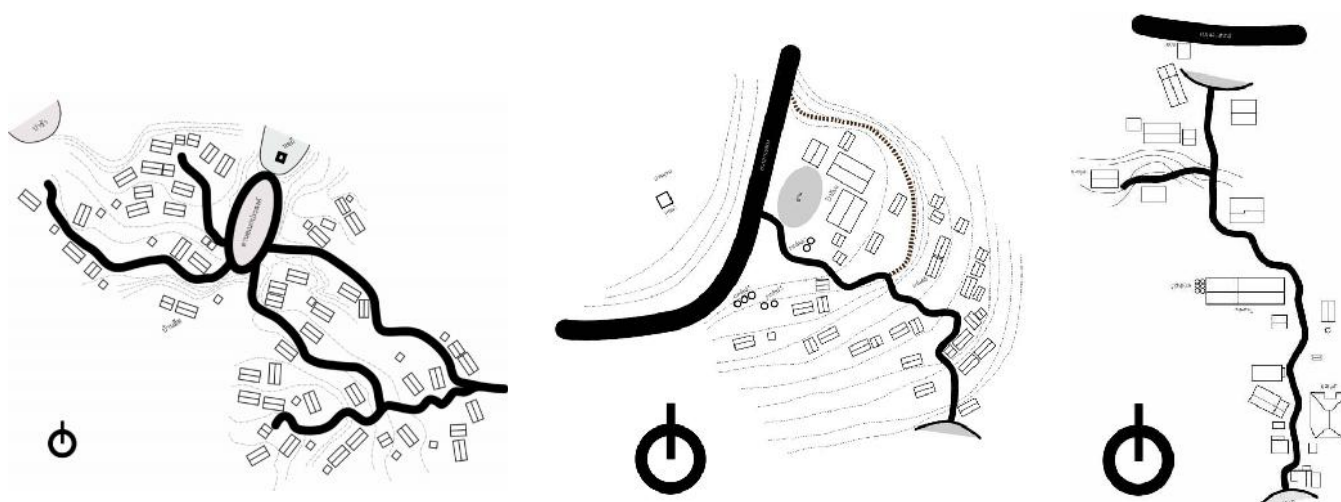
ภาพที่ 3-3 ภาพแสดงที่ตั้งหมู่บ้านกรณีศึกษาทั้ง 3 หมู่บ้าน(สีส้ม)ที่ถูกล้อมด้วยพื้นที่ทางการเกษตรและพื้นที่ป่า

ภาพที่ 3-4 ภาพแสดงผังบริเวณหมู่บ้านกรณีศึกษาทั้ง 3 หมู่บ้าน (จากทางซ้าย : บ.ก่อกวาง บ.หนองน่าน บ.น้ำพะเย)

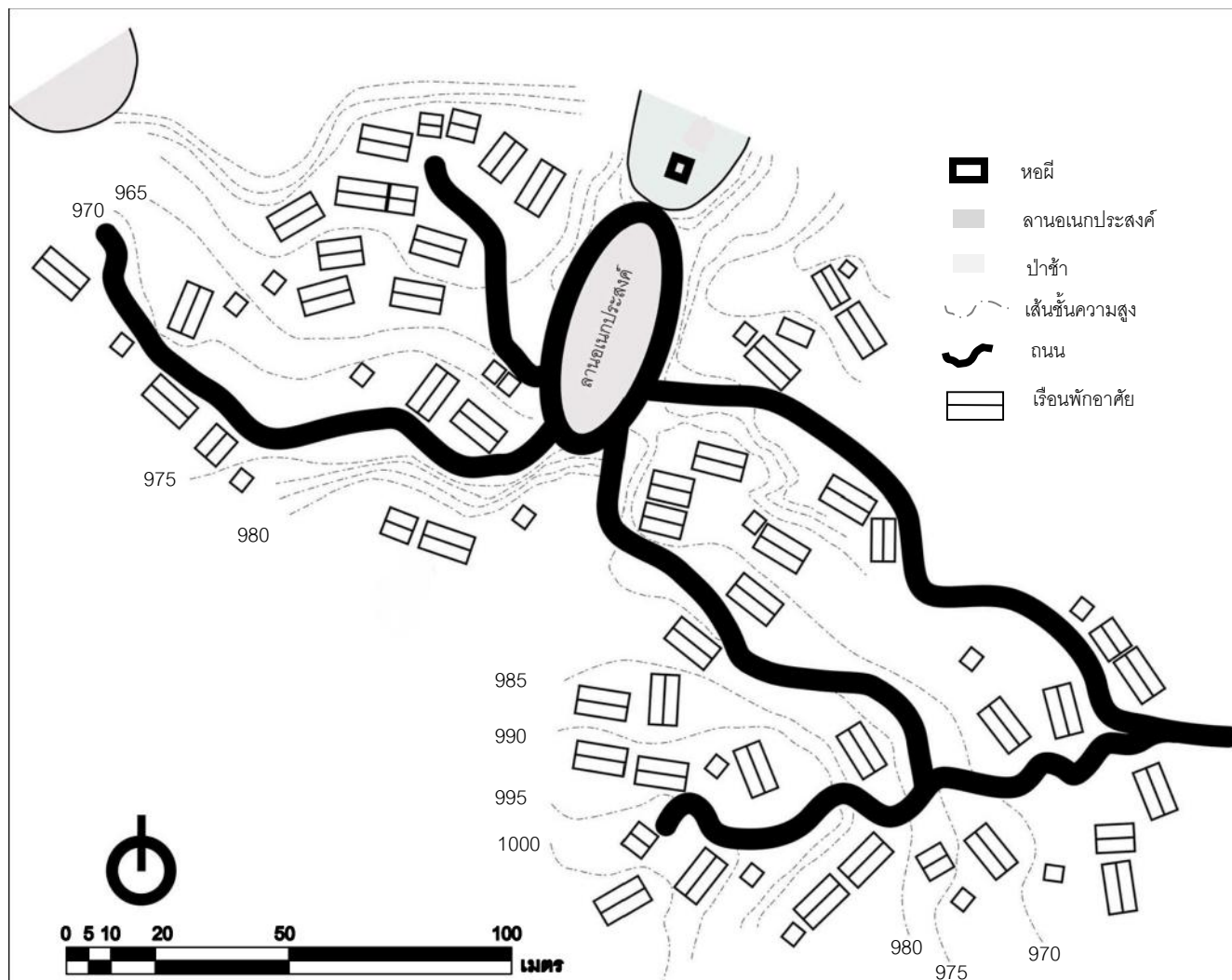
จากภาพที่ 3-4 สังเกตได้ว่ารูปแบบของหมู่บ้านชาวเขาเผ่าละวะนั้นไม่มีแบบที่ตายตัว แต่เป็นการตั้งหมู่บ้านให้สอดคล้องไปตามสภาพภูมิประเทศแทน เห็นได้ชัดจากรูปแบบทางสัญจรภายในหมู่บ้านที่เป็นการสร้างทางสัญจรมาที่หลัง หลังจากมีการสร้างเรือนแล้วโดยทางสัญจรนั้นสร้างเชื่อมจากเรือนหนึ่งไปอีกเรือนหนึ่งโดยดูจากความสะดวกในการเดิน และในการสร้างทางสัญจรหลังจากสร้างตัวเรือนโดยการใช้ตัวเรือนเป็นตัวกำหนดทิศทางระยะทางของทางสัญจรให้เป็นไปตามความเหมาะสมที่สามารถทำได้ จึงทำให้เรือนแต่ละหลังเกิดช่องว่างที่สามารถถ่ายเทอากาศ ไม่เกิดมู่มอับภายในหมู่บ้าน นอกจากนี้ยังเป็นการใช้ทรัพยากรอย่างเหมาะสมและพอเพียงอีกด้วย

3.1.3 แบบแผนการตั้งถิ่นฐาน

หมู่บ้านก่อกวาง

หมู่บ้านก่อกวางเป็นหมู่บ้านที่มีความเก่าแก่ดั้งเดิมที่สุดจากกรณีศึกษาทั้ง 3 หมู่บ้าน เดิมทีหมู่บ้านก่อกวางอยู่ลึกเข้าไปในป่า เป็นหมู่บ้านเล็กที่มีเพียงสิบครัวเรือนแต่เมื่อวันเวลาผ่านไปการขยายตัวของจำนวนประชากรและชุมชนก็เพิ่มมากขึ้น จึงเกิดปัญหาพื้นที่ไม่เพียงพอต่อการอยู่อาศัย จึงจำเป็นต้องหาพื้นที่ใหม่ และย้ายหมู่บ้านออกมาเพื่อรองรับประชากรที่เพิ่มขึ้น ซึ่งหมู่บ้านใหม่นั้นไม่ไกลจากหมู่บ้านเดิม แต่มีพื้นที่มากกว่าและเพียงพอต่อจำนวนประชากรในชุมชน

ภาพที่ 3-5 ภาพแสดงผังบริเวณหมู่บ้านก่อแก้ว

หมู่บ้านก่อแก้วตั้งอยู่บนยอดเขาโดยมีพื้นที่เรียบเตียนอยู่บนยอดโดยมีการใช้เป็นที่ลานอเนกประสงค์ เช่น เล่นกีฬา พบปะหรือนั่งฟังไฟร่วมกันในฤดูหนาว ตากข้าว เป็นต้น พื้นที่ลานอเนกประสงค์จะไม่ถูกใช้หรือให้ความสำคัญในการทำกิจกรรมที่ก่อให้เกิดเสียงดังมาก เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่ติดกับหนองน้ำ โดยชาวบ้านเชื่อว่าการที่ทำให้เกิดเสียงดังจนไปรบกวนน้ำ จะทำให้เกิดผลร้ายต่อตนเองและหมู่บ้าน พื้นที่ลานอเนกประสงค์จึงเป็นพื้นที่ที่แบ่งหมู่บ้านออกเป็นสองฝั่ง โดยที่ทั้งสองฝั่งหันหน้าไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกเฉียงใต้ เรือนพักอาศัยถูกปลูกให้เกาะไปตามระดับความชันของภูเขา โดยที่ด้านหน้าบ้านหันชนานกับภูเขาเมื่อลมพัดเขามาก็จะปะทะกับผนังบ้านทำให้ในฤดูหนาวภายในเรือนจะอุ่น การที่ใช้ผนังเรือนเป็นส่วนปกกันลมนั้นชาวบ้านจำเป็นต้องลดขนาดและจำนวนของช่องเปิดเพื่อใช้เป็นส่วนช่วยในการรับลมเข้าสู่ตัวเรือน

นอกจากนี้ยังมีการจัดการระบบทางสัญจรภายในหมู่บ้านให้เป็นไปตามการจัดวางเรือน กล่าวคือชาวบ้านจะปลูกเรือนก่อนที่จะสร้างถนนภายในหมู่บ้าน ถนนภายในหมู่บ้านจึงมีลักษณะที่คดเคี้ยวไปตามลาดเลาะไปตามเรือนที่เกาะไปตามแนวระดับจึงไม่เกิดแบบแผนที่แน่ชัดของรูปแบบหมู่บ้าน แต่เป็นไปตามธรรมชาติของผู้ใช้งานเอง เมื่อปลูกเรือนเสร็จเจ้าของเรือนก็จะเป็นผู้กำหนดทิศทางของถนนจากเรือนหนึ่งเชื่อมไปอีกเรือนหนึ่งเกิดเป็นเส้นทางที่ใช้ร่วมกันได้ ถนนภายในหมู่บ้านจึงเป็นเพียงถนนดินที่เกิดจากการเดินทางเข้าไปทำมาจนเป็น

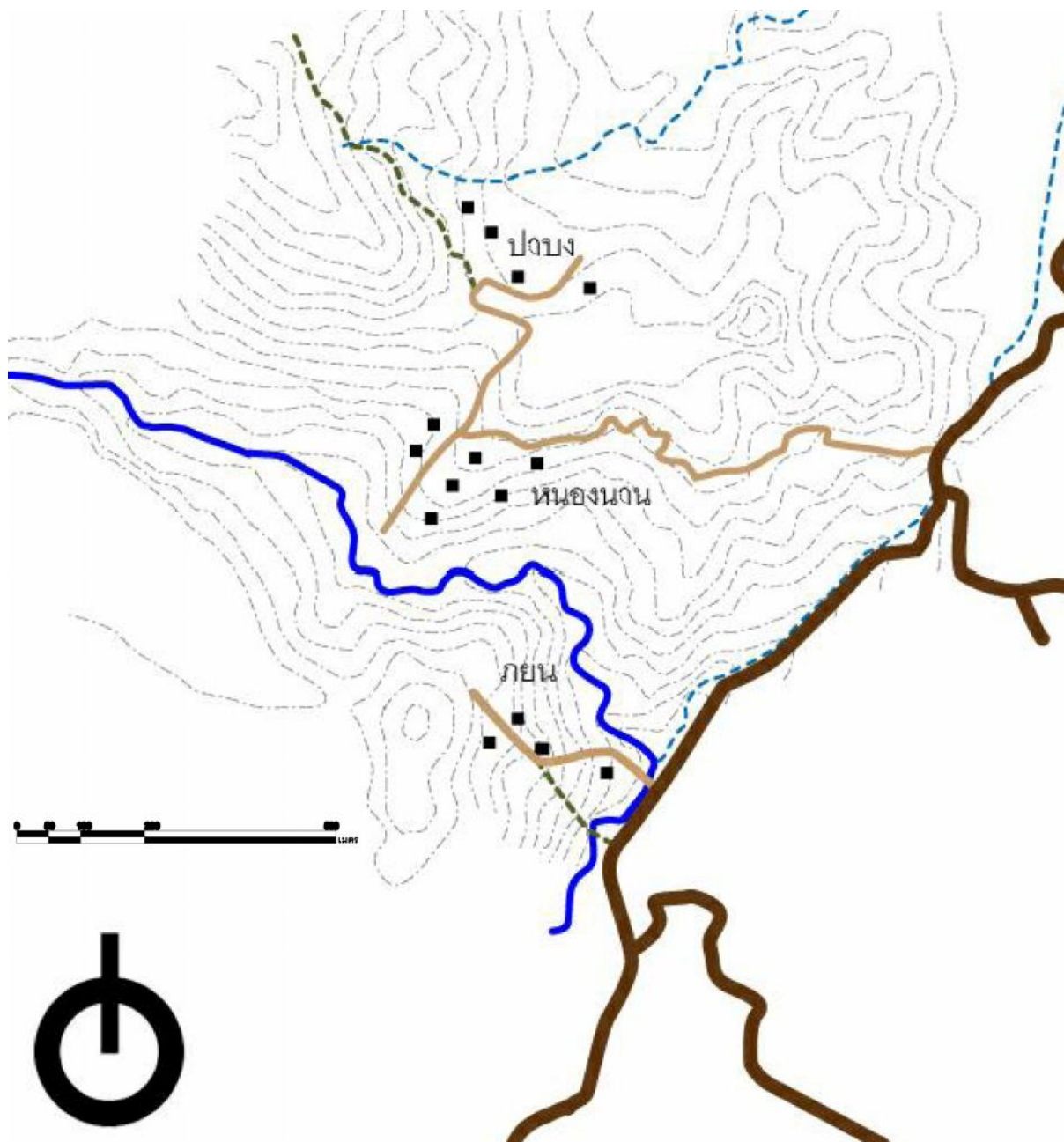
เส้นทางถาวร นอกจากถนนจะเป็นเส้นทางเดินของคนแล้ว ถนนภายในหมู่บ้านยังมีหน้าที่เป็นเส้นทางระบายน้ำในฤดูฝนอีกด้วย

แบบแผนของการตั้งหมู่บ้านก่อร่างจะคล้ายคลึงกับหมู่บ้านชาวลัวะอื่นๆ คือมีการปลูกเรือนที่มีความสัมพันธ์แบบเครือญาติ เรือนที่อยู่บนยอดเขาส่วนใหญ่จะเป็นเรือนดั้งเดิมและบ้านฮีดซึ่งถูกปลูกไว้ในพื้นที่บนสุดอยู่เหนือจากเรือนอื่นๆ และเรือนของลูกหลานที่ก็จะขยายออกไปตามลำดับและตามความพอใจที่จะปลูกเรือนพื้นที่ไหน

พืชพรรณภายในหมู่บ้านก่อร่างจะคล้ายคลึงกับหมู่บ้านชาวลัวะอื่น คือปลูกพืชผักสวนครัวไว้บริเวณรอบๆ เรือนเพื่อบริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้นและไม่นิยมปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้ใกล้บริเวณบ้านเพราะป้องกันไม่ให้ต้นไม้โคนล้มทับเรือนจากลมพายุ แต่พื้นที่ที่มีต้นไม้หนาแน่นคือพื้นที่ห่อผี ชาวบ้านจะรักษาต้นไม้ในบริเวณห่อผีเป็นพิเศษจะมีการถางทำความสะอาดปีละครั้งและจะปลูกต้นไม้เพิ่มเติมเข้าไปเมื่อมีต้นไม้ที่ตายหรือได้รับความเสียหายจากพายุ จากการพิจารณาทิศทางของที่ตั้งห่อผีจะพบว่าต้นไม้ในบริเวณห่อผีจะช่วยลดกระแสลมที่พัดเข้าสู่หมู่บ้านได้ระดับหนึ่งด้วย

หมู่บ้านหนองน่าน

หมู่บ้านหนองน่านเป็นหมู่บ้านที่อยู่ลึกเข้าไปในป่าเช่นเดียวกับหมู่บ้านก่อร่าง แต่มีหย่อมบ้าน (ป๊อก) รวมอยู่อีก 2 หย่อมบ้าน มีบ้านดั้งเดิม(บ้านเก๊า)คือ หมู่บ้านหนองน่าน แล้วจึงขยายหมู่บ้านเพิ่มอีกเป็นหมู่บ้านปางบงและหมู่บ้านภูยีน โดยที่หมู่บ้านหนองน่านและหมู่บ้านปางบงมีโรงเรียนตั้งอยู่ส่วนหมู่บ้านภูยีนนั้นไม่มี

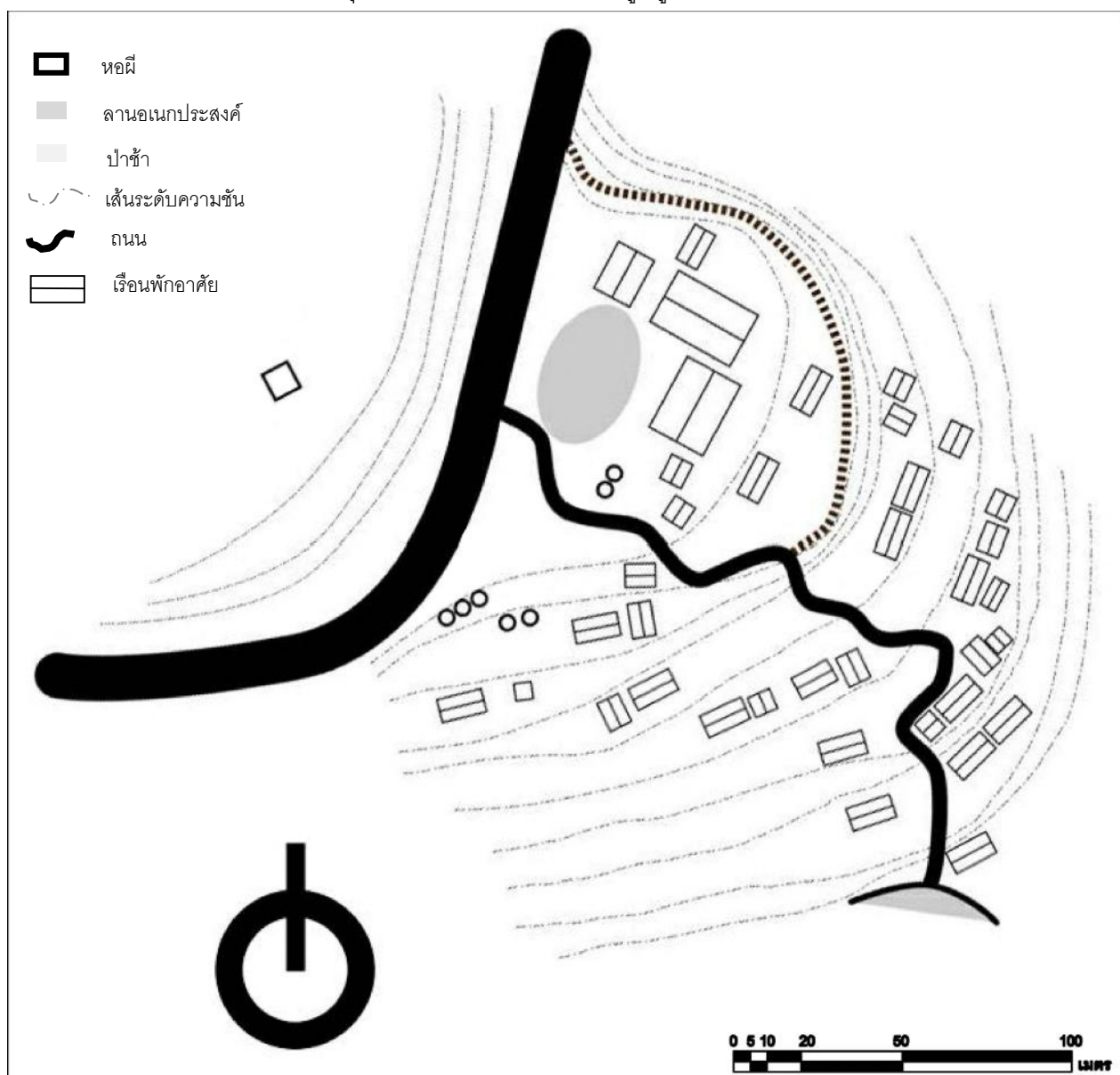

ภาพที่ 3-6 ภาพแสดงแผนที่หมู่บ้านหนองน่าน หมู่บ้านปางบง และหมู่บ้านภูเย็น

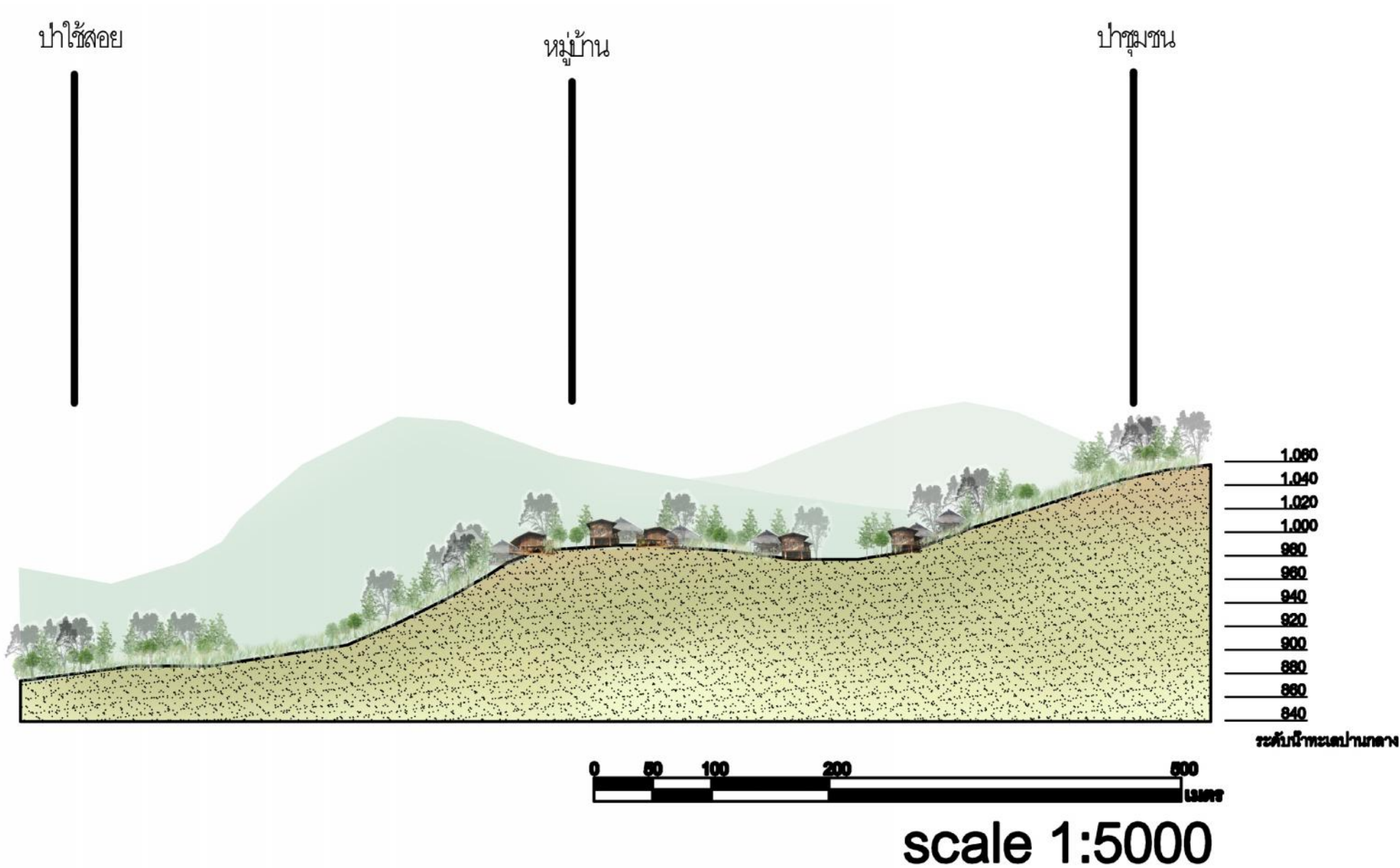
หมู่บ้านหนองน่านและห่อมบ้านปางบงที่เป็นบ้านดั้งเดิม มีลักษณะที่ตั้งอยู่ในภูเขาห่างจากถนนทางหลวง ในขณะที่ห่อมบ้านภูเย็นนั้นอยู่ติดถนนทางหลวงและใกล้แม่น้ำมาง แต่กลับมีประชากรอยู่นาน้อยกว่าหมู่บ้านหนองน่านและห่อมบ้านปางบง เพราะที่ตั้งที่ใกล้ลำน้ำมางทำให้ในฤดูฝนเกิดการชะล้างของหน้าดินสูง จึงเกิดแผ่นดินทรุดตัวอยู่หลายครั้งซึ่งสร้างความเสียหายให้แก่ชาวบ้าน ทำให้ไม่เป็นที่นิยมตั้งที่อยู่อาศัยในบริเวณนี้ดังกล่าว แต่ผู้ที่อยู่อาศัยก็เลือกตั้งที่อยู่อาศัยในพื้นที่ที่ใกล้ยอดเขามากที่สุดเพราะเสี่ยงต่อการพังทลายของหน้าดินน้อยที่สุด

ระบบการปกครองพื้นที่นั้นถึงแม้ว่ามีการแยกห่อมบ้านกันเพื่อง่ายต่อการดูแลและเป็นการกระจายอำนาจในการปกครองของหมู่บ้าน แต่ทั้ง 3 ห่อมบ้านนั้นมีห่อฝอยที่อยู่เดี่ยวคือพื้นที่ยอดเขาระหว่างหมู่บ้านหนอง

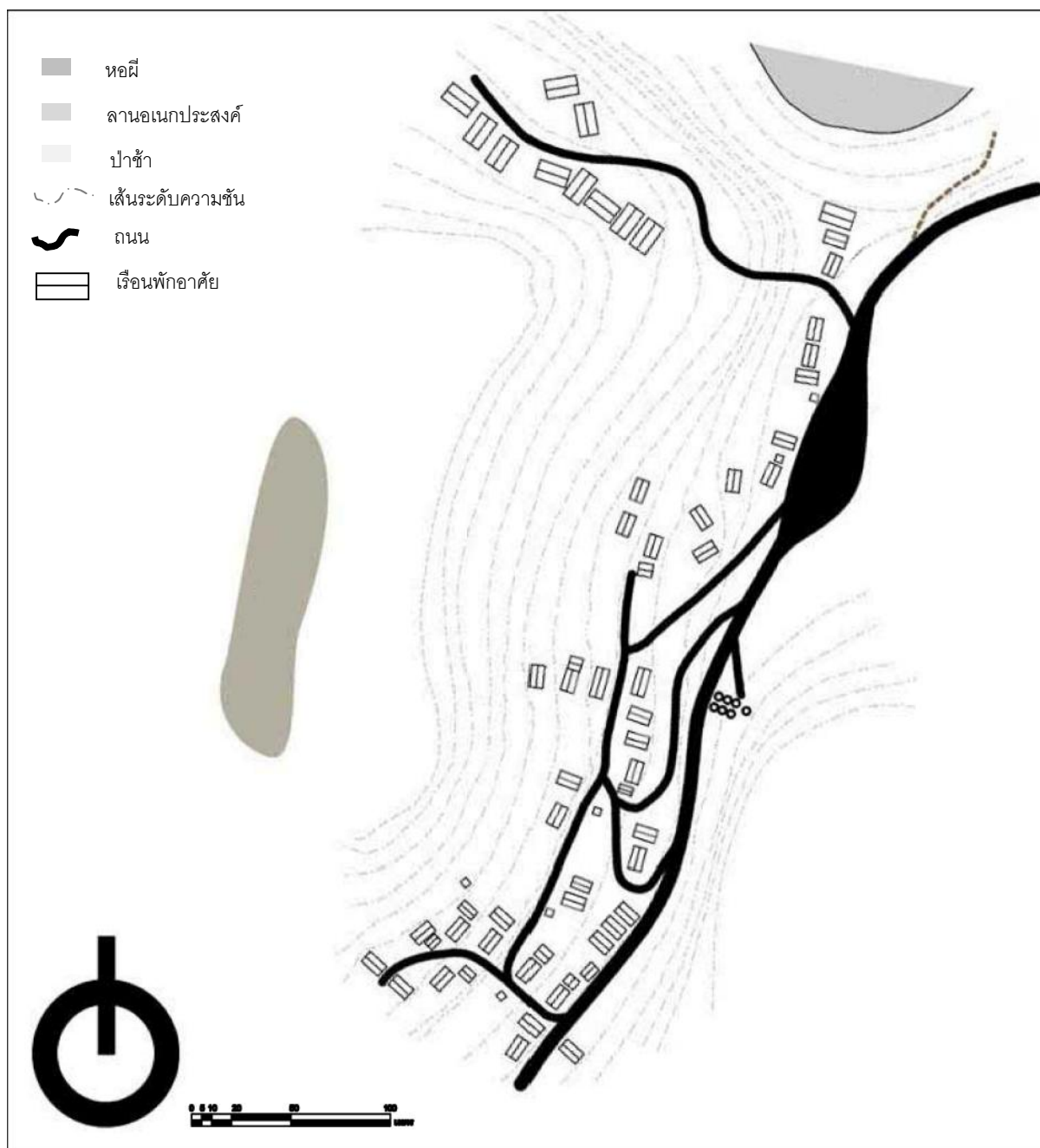
น่านและหมู่บ้านปาง ซึ่งเป็นพื้นที่สูงเหนือจากหมู่บ้านขึ้นไป เพราะชาวบ้านมีความเชื่อเดียวกันในเรื่องการห้าม
 รกวนหรือทำให้เกิดเสียงดังพื้นที่บริเวณหอดู และการใช้ประโยชน์จากพื้นที่ป่าบริเวณนี้ในการลดความรุนแรง
 จากน้ำฝนที่ชะหน้าดินและลดความรุนแรงของกระแสน้ำที่พัดเข้าสู่หมู่บ้านได้

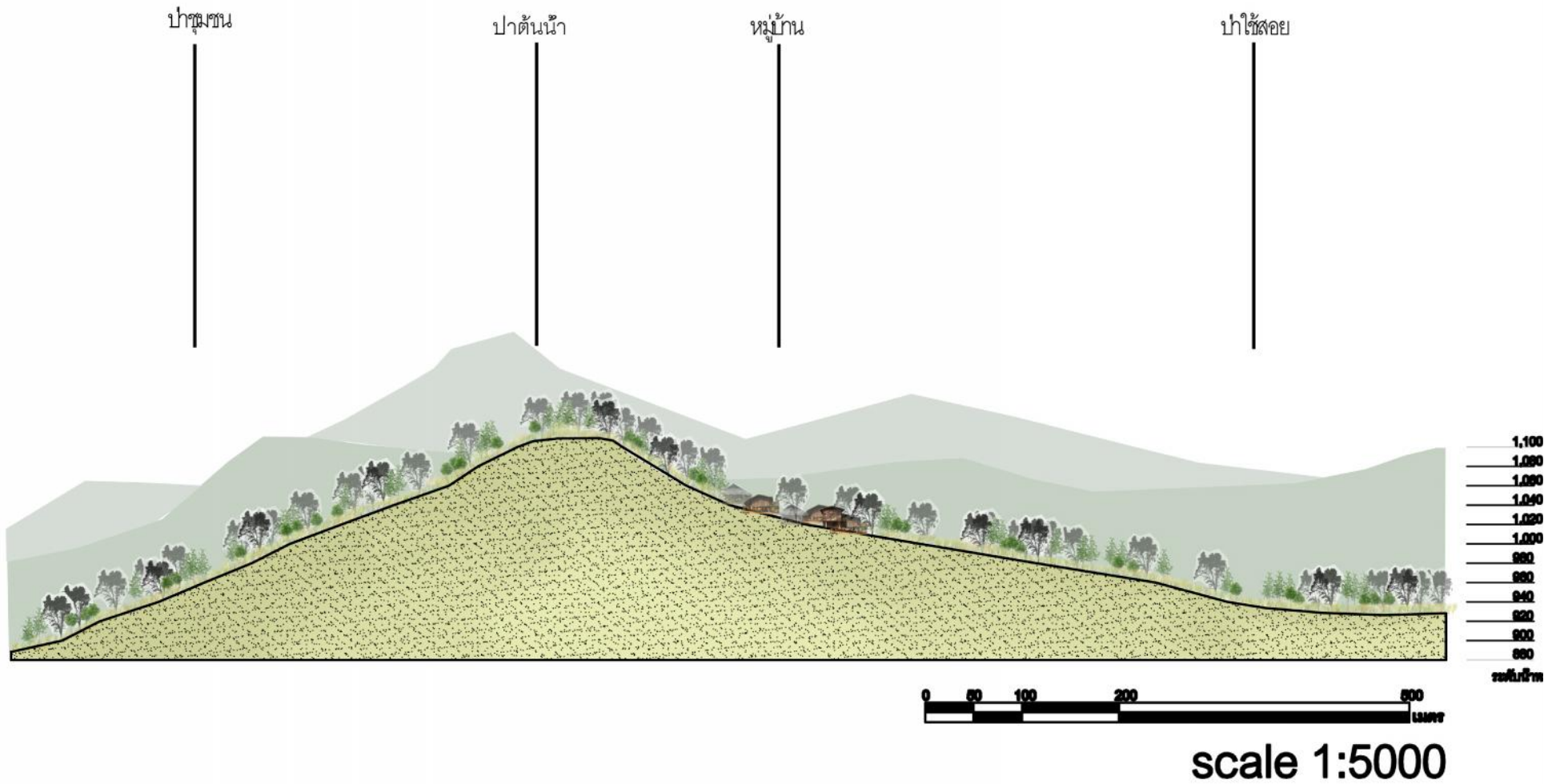
ภาพที่ 3-7 ภาพแสดงผังบริเวณหมู่บ้านหนองน่าน

ภาพที่ 3-8 รูปตัดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านและภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน หมู่บ้านหนองน่าน

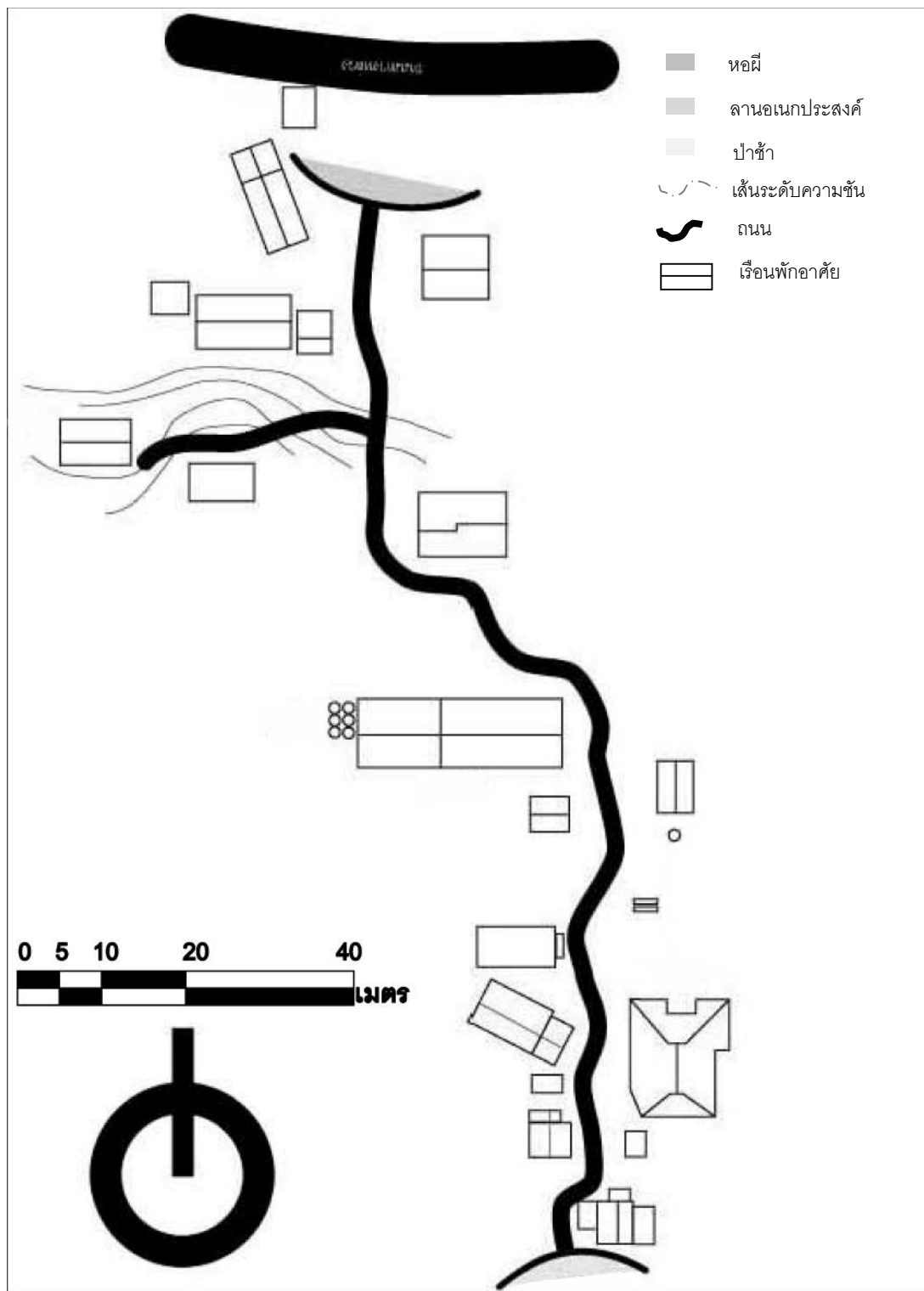
ภาพที่ 3-9 ภาพแสดงผังบริเวณหอย่อมบ้านป่าบาง หมู่บ้านหนองน่าน

ภาพที่ 3-10 รูปตัดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านและภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน หย่อมบ้านป่าบง หมู่บ้านหนองน่าน

หมู่บ้านน้ำแพะ

ในหมู่บ้านน้ำแพะนั้นมีลักษณะภูมิฐานที่ต่างไปจากหมู่บ้านก่อกวางและหมู่บ้านหนองน่าน คือมีการตั้งหมู่บ้านเกาะไปตามพื้นที่บริเวณสันเขาหรือเชิงเขา และปลูกเรือนส่วนใหญ่อยู่ใกล้บริเวณยอดเขา

ภาพที่ 3-11 ภาพแสดงผังบริเวณหมู่บ้านน้ำแพะ

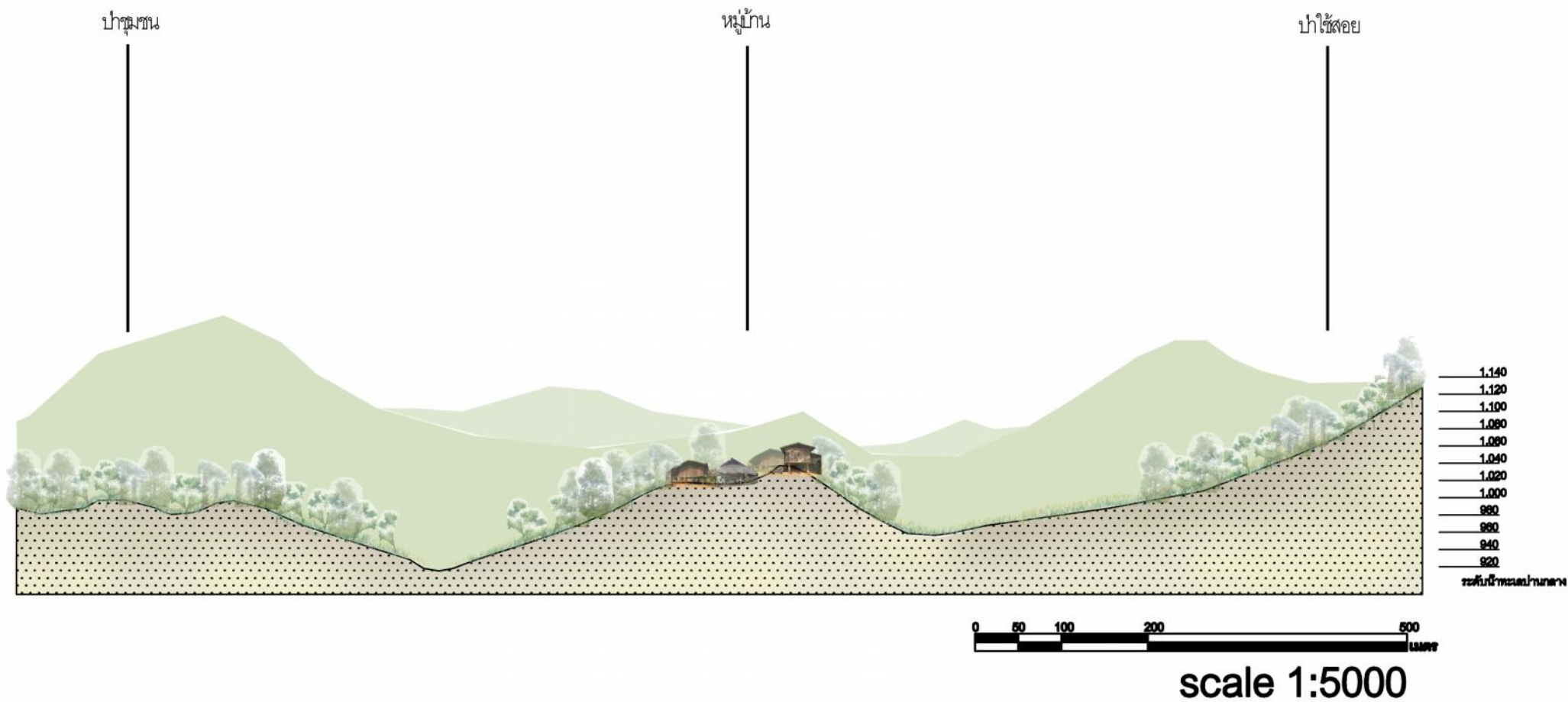
หมู่บ้านน้ำแพะเป็นหมู่บ้านเดียวจากกรณีศึกษาทั้ง 3 หมู่บ้าน ที่มีการเลือกตั้งหมู่บ้านที่เกาะไปตามพื้นที่สันเขาหรือพื้นที่เชิงเขา โดยตำแหน่งที่ตั้งบ้านฮีดเป็นตำแหน่งทางเข้าหมู่บ้านเพราะเป็นความเชื่อว่าบ้านฮีดเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์และใช้ประกอบพิธีกรรมที่ศักดิ์สิทธิ์

หอดีของหมู่บ้านตั้งอยู่พื้นที่ที่เป็นป่าชุมชนทางด้านทิศเหนือของหมู่บ้าน ซึ่งปัจจุบันได้ถูกแบ่งพื้นที่ออกจากหมู่บ้านด้วยถนนทางหลวง ผลจากการตัดถนนทางหลวงนี้ส่งผลให้ในช่วงฤดูฝน น้ำฝนที่ไหลจากถนนทางหลวงเข้าสู่หมู่บ้านทันที โดยไม่มีป่ามาช่วยชะลอกระแส น้ำ จึงเกิดการกัดเซาะของพื้นที่หมู่บ้านแต่ชาวบ้านมีการแก้ปัญหาด้วยการเติมดิน ซ่อมแซม รวมไปถึงการปลูกพืชเพื่อช่วยชะลอกระแส น้ำ เช่น กล้วยแฝก เป็นต้น

การศึกษากรณีศึกษาหมู่บ้านน้ำแพะโดยพิจารณาโดยรวมแล้ว หอดี มีบทบาทและเป็นองค์ประกอบที่มีความสำคัญของหมู่บ้านชาวเขาเผ่าละวะทั้งหมด 3 หมู่บ้าน หอดีถูกผูกไว้กับป่าด้วยความเชื่อที่ห้ามตัดหรือทำลายป่าที่เป็นที่ตั้งของหอดี ป่าที่เป็นป่าชุมชนของหมู่บ้านด้วย พื้นที่ป่าจึงสมบูรณ์ไม่ถูกรบกวนจากคน ชาวบ้านจึงได้ประโยชน์เต็มที่ได้จากป่าชุมชน เช่น การใช้ป่าเพื่อป้องกันกระแสลมที่รุนแรง การใช้ป่าเพื่อเป็นพื้นที่ดูดซับและชะลอกระแส น้ำที่ไหลเข้าสู่หมู่บ้าน และลดการชะล้างหน้าดินที่เป็นต้นเหตุของการพังทลายของหน้าดิน เป็นต้น ดังนั้น ชาวบ้านจึงมีการดูแลรักษาพื้นที่ป่าซึ่งเป็นที่ตั้งของหอดีอย่างสมบูรณ์ นอกจากการดูแลรักษาอย่างดีแล้วยังคอยฟื้นฟูพื้นที่บริเวณนี้เป็นอย่างดีด้วยการปลูกต้นไม้เพิ่มเติมเมื่อมีต้นไม้ได้รับความเสียหาย โดยต้นไม้ที่จะนำมาปลูกเพิ่มนั้นเป็นต้นไม้ที่อยู่ในพื้นที่ เช่น ต้นก่อ ต้นเต็ง ต้นมะค่า เป็นต้น

การจัดการพื้นที่สาธารณะและการปลูกเรือนของหมู่บ้านก่อวงและหมู่บ้านหนองน่านนั้นมีลักษณะที่คล้ายคลึงกันคือเป็นรูปแบบที่เกาะไปตามระดับความชันของพื้นที่เชิงเขา ส่วนหมู่บ้านน้ำแพะเป็นรูปแบบที่เกาะตามสันเขาเป็นแนวยาว (linear settlement) ซึ่งแม้จะมีรูปแบบที่ต่างกันแต่ปัจจัยหลักที่ส่งผลต่อรูปแบบของหมู่บ้านนั้นคือลักษณะภูมิศาสตร์ที่ตั้งที่เป็นตัวกำหนดรูปแบบของหมู่บ้าน

การปลูกเรือนตามความสัมพันธ์ระดับเครือญาติยังเห็นได้ชัดเจนทุกหมู่บ้าน บ้านฮีด ถือเป็นสถานที่สำคัญ โดยถูกปลูกไว้ตำแหน่งที่ดีที่สุดและอยู่ระดับที่สูงกว่าผู้อื่นและจะขยายกระจายออกมาตามลักษณะภูมิศาสตร์ที่ตั้งของชุมชน เรือนที่ปลูกไว้จะไม่มีการปิดอาณาเขตที่ชัดเจน แต่มีการแสดงอาณาเขตจากพื้นที่ลานหน้าบ้าน และพื้นที่ปลูกผักสวนครัวของแต่ละหลัง พื้นที่ลานหน้าบ้านถูกใช้เป็นที่เอนกประสงค์ เช่น พิงไฟร่วมกัน ลานตากข้าว พื้นที่เล่นของเด็ก นอกจากนั้นยังเป็นจุดเชื่อมต่อโครงข่ายทางสัญจรของเรือนต่อเรือนและเป็นการดึงกระแสลมเข้าสู่เรือนในฤดูร้อนอีกด้วย ทำให้ช่วงกลางวันชาวบ้านจะนิยมมานั่งใต้ถุนเรือนหรือบริเวณลานหน้าบ้านมากกว่าอยู่บนเรือน

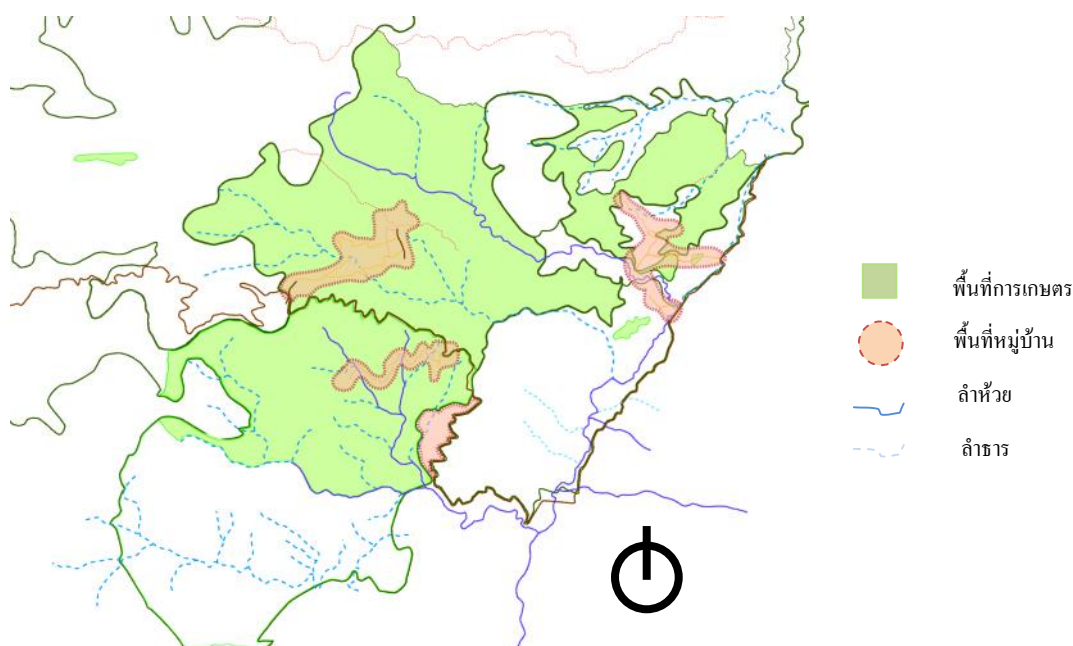
ภาพที่ 3-12 รูปตัดแสดงความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านและภูมิทัศน์วัฒนธรรมของชุมชน หมู่บ้านน้ำแพะ

3.2 ลักษณะพื้นที่เกษตรกรรมของชุมชน

3.2.1 การเลือกพื้นที่การเกษตร

วิถีชีวิตของชาวลัวะนั้นมีอาชีพหลักคือเกษตรกรรมจึงได้แบ่งพื้นที่ออกเป็น 2 ประเภท คือ ไร่ข้าว(ไร่ข้าว) ดั่งสุภาษิตล้านนาที่กล่าวว่า “ลัวะเยี้ยไร่ ไทไสนา”¹ ชาวลัวะภูเขามักทำการเกษตรบนพื้นที่ลาดเชิงเขา จึงมีวิธีการทำไร่ข้าวโดยการถางและเผา(Slash and Burn) เพื่อเปิดหน้าดิน หากมีต้นไม้สูงก็จะตัดฟันให้เหลือตอสูงจากระดับพื้นประมาณ 1 เมตร ทั้งนี้การตัดต้นไม้ของชาวลัวะนั้นไม่ได้ตัดเพื่อจะโค่นฟันให้สิ้นไป แต่จะเหลือไว้เพื่อให้ต้นไม้สามารถเติบโตขึ้นได้อีกในเวลาที่เราเสร็จสิ้นฤดูทำไร่ข้าวแล้ว ลักษณะไร่เป็นระบบหมุนเวียน(Shifting Cultivation) และอีกประเภทคือ ป่าเมี่ยง(ไร่ชา) ซึ่งลักษณะของป่าเมี่ยงนั้นจะอยู่รอบๆหมู่บ้านเหมือนเป็นกันชน(Buffer)ของหมู่บ้านก่อนจะถึงป่าชุมชน และป้องกันสัตว์หรือศัตรูที่จะเข้ามาประชิดหมู่บ้านด้วย แต่ในปัจจุบันป่าเมี่ยงลดน้อยลงเนื่องจากพื้นที่เกษตรน้อยลงชาวบ้านที่มีวัวควายจำเป็นที่จะต้องเลี้ยงภายในหมู่บ้าน พื้นที่ป่าเมี่ยงจึงถูกทำลายไปโดยปริยาย พื้นที่ถัดจากป่าเมี่ยงไปนั้นเป็นพื้นที่ของป่าชุมชน ป่าใช้สอยที่ล้อมหมู่บ้านไว้เป็นบริเวณกว้างก่อนที่เป็นไร่ข้าวและป่าต้นน้ำตามลำดับ

3.2.2 ลักษณะทางกายภาพของพื้นที่เกษตรกรรม

ภาพที่ 3-13 ภาพแสดงพื้นที่ทางการเกษตรของหมู่บ้านกรณีศึกษาชาวเขาเผ่าลัวะ อำเภอบ่อเกลือ จังหวัดน่าน

พื้นที่เกษตรกรรมของชาวเขาเผ่าลัวะนั้นมีอยู่เพียงอย่างเดียวคือ ไร่ข้าว ในการเลือกทำเลเพื่อใช้เป็นพื้นที่ทางการเกษตรนั้น อันดับแรกชาวลัวะจะสังเกตจากสภาพดิน ซึ่งดินจะต้องมีสภาพอุดมสมบูรณ์ลักษณะดินอุ้มน้ำดีไม่มีทรายและหิน(ก้อนใหญ่)ปนอยู่ หากมีทรายและหินปนอยู่มากพื้นที่บริเวณนั้นจะทำการเกษตรให้ผลผลิต

¹ สามารถศึกษารายละเอียดเพิ่มเติมได้จาก : ศรีเลา เกษพรหม(2541). ลัวะเยี้ยไร่ ไทไสนา

ไม่ดี เพราะน้ำในดินน้อยเกินไป นอกจากดินและน้ำแล้วพืชพรรณก็มีความสำคัญในการใช้เลือกพื้นที่ทำการเกษตรโดยที่สังเกตจากลักษณะพืชที่ขึ้นบริเวณภูมิฐานที่ลาดเชิงเขาหากเป็นไม้ยืนต้นจะเลือกพื้นที่นั้นทำการเกษตร เนื่องจากต้นไม้ในพื้นที่จะช่วยกักเก็บน้ำในดินเอาไว้ในฤดูฝนและสามารถหล่อเลี้ยงข้าวไร่ได้จนถึงฤดูเก็บเกี่ยว นอกจากต้นไม้จะช่วยกักเก็บน้ำแล้วยังช่วยยึดหน้าดินไม่ให้เสี่ยงต่อการพังทลายของหน้าดินอีกด้วย ในขณะที่ทำการสำรวจ พบว่าพื้นที่การเกษตรบางส่วนเกิดการพังทลายโดยมีสาเหตุมาจากเป็นพื้นที่ที่มีต้นไม้ยืนต้นน้อยทำให้การยึดเกาะของหน้าดินน้อยตามไปด้วย ประกอบกับในฤดูฝนมีฝนตกหนักดินจึงอุ้มน้ำมากทำให้เกิดการพังทลายของหน้าดินได้ง่ายขึ้น

วิธีเลือกทำเลพื้นที่การเกษตรของชุมชนชาวเขาเผ่าละวะในพื้นที่ศึกษานั้นล้วนมีลักษณะมีที่ตั้งอยู่บริเวณเชิงเขา จึงส่งผลให้การเลือกทำเลพื้นที่เพื่อการเกษตรนั้นเป็นพื้นที่ที่มีความชันไปด้วยเพื่อสะดวกต่อการเดินทางไปทำการเกษตรและด้วยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สั่งสมและสั่งสอนให้สามารถปรับตัวให้ดำรงชีวิตในพื้นที่ที่มีความลาดชันสูงได้ดี

ภาพที่ 3-14 ลักษณะพื้นที่การเกษตรพื้นที่ลาดเชิงเขา ชาวละวะในหมู่บ้านก่องวงต่อมือ(ลงแขก)เกี่ยวข้าวไร่ และจะสังเกตเห็นต้นไม้กำลังแตกยอดหลังจากผ่านมา 1 ฤดูกาลเพาะปลูก

การทำเกษตรกรรมหลักของชาวเขาเผ่าละวะคือการทำไร่หมุนเวียน โดยพื้นที่ที่ใช้ทำไร่นั้นเป็นพื้นที่ที่ตกทอดมาจากรุ่นก่อนๆตั้งแต่สมัยเริ่มแรกที่ก่อตั้งหมู่บ้าน โดยในการเลือกพื้นที่ในตอนแรกนั้นจะดูจากลักษณะพืชพรรณที่ขึ้นว่ามีต้นไม้ยืนต้นอยู่หรือไม่ นั่นเป็นเพราะต้นไม้ยืนต้นนั้นจะเป็นเครื่องมือชี้วัดถึงความสมบูรณ์ของดินในบริเวณนั้นว่าอุ้มน้ำได้ดีหรือไม่ มีธาตุอาหารในดินหรือไม่ หากมีไม้ยืนต้นเกิดขึ้นมากแสดงว่าพื้นที่บริเวณนั้นมีความอุดมสมบูรณ์ดี ดินมีการอุ้มน้ำเพื่อหล่อเลี้ยงลำต้นได้ดี ธาตุอาหารในดินมีเพียงพอดี สิ่งเหล่านี้จะเป็นเครื่องประกันว่าหากเลือกพื้นที่ทำเลบริเวณนี้ปลูกข้าวไร่จะได้ข้าวไร่ที่มีผลผลิตที่ดี นอกจากจะดูจากต้นไม้แล้วยังสังเกตอีกว่าในทำเลที่เลือกนั้นมีก้อนหินขนาดใหญ่อยู่มากหรือไม่ หากมีก็จะไม่เลือกบริเวณนั้น เนื่องจากก้อนหินจะเป็นอุปสรรคในการเจริญเติบโตของต้นไม้ และข้าวไร่ อีกทั้งยังเสี่ยงต่อการพังทลายของหน้าดินอีกด้วย

ภาพที่ 3-15 ภาพแสดงต้นไม้ยืนต้นที่อยู่ในพื้นที่การเกษตรของชาวเขาเผ่าลัวะ ที่ผ่านการฟันเพื่อปลูกไร่ข้าวต้นไม้จะไม่ตายและจะค่อยๆ เจริญเติบโตขึ้นอีกครั้ง ทำหน้าที่ในการยึดหน้าดินพร้อมทั้งเป็นแหล่งกักเก็บธาตุอาหารและความชุ่มชื้นให้แก่ดิน

3.2.2.1 ห้างนา

ห้างนาเป็นองค์ประกอบหนึ่งที่สำคัญและจำเป็นต้องมีในไร่ข้าว เนื่องจากในการทำไร่ข้าวแต่ละปีจะมีการหมุนเวียนไปเรื่อย ซึ่งพื้นที่ไร่ข้าวส่วนใหญ่จะห่างไกลจากหมู่บ้านการเดินทางไปมาหรือกลับมาที่หมู่บ้านทุกวันอาจทำได้ไม่สะดวกนัก การสร้างห้างนาจึงจำเป็นสำหรับชาวบ้านมาก ห้างนาจะมีขนาดเล็กหรือใหญ่ขึ้นอยู่กับกำลังของเจ้าของไร่่นั้นไม่มีลักษณะที่ตายตัว แต่จะมีวัสดุเฉพาะที่ไม่เหมือนเรือนอยู่อาศัย เช่น การใช้**ใบก้อ**² หรือ**หญ้าคาม**มาทำหลังคาเท่านั้น เนื่องจากห้างนาเป็นเรือนอาศัยแบบชั่วคราว(1 ปี) การเลือกใช้วัสดุที่หาง่ายและไม่ต้องคำนึงถึงอายุใช้งานระยะยาวจึงถูกเลือกมาใช้ในการปลูกห้างนา ทั้งนี้ห้างนาจะถูกวางไว้ในตำแหน่งที่สามารถมองเห็นได้ทั้งไร่ข้าว โดยชาวบ้านจะนิยมวางไว้ที่กลางไร่ข้าว

² ใบก้อเป็นการเรียกของชาวเขาเผ่าลัวะ ซึ่งก็คือใบของต้นค้อ

ภาพที่ 3-16 ห้างนาของชาวเขาเผ่าละหู่บ้านก่องวงที่ใช้หญ้าคามาเป็นวัสดุคองหลังคา ตั้งอยู่บนเชิงเขาบริเวณกลางไร่ข้าว

ภาพที่ 3-17 ห้างนาของชาวเขาเผ่าละหู่บ้านหนองน่านช่วงเดือน มิถุนายน 2555 (ฤดูฝน) เป็นช่วงที่ต้นกล้าแทงยอดหลังจากที่หย่อมเมล็ดพันธุ์ไปเมื่อเดือน พฤษภาคม 2555

3.3 ลักษณะทางทรัพยากรธรรมชาติของชุมชน

ชาวเขาเผ่าลัวะมีกฎของหมู่บ้านที่เคร่งครัดในการใช้และดูแลพื้นที่ป่าร่วมกัน โดยมีการใช้สอยเฉพาะพื้นที่ป่าที่ถูกกำหนดไว้เช่น ป่าใช้สอยหรือป่าชุมชนนั้นชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ได้ตามจำเป็น การหาไม้มาซ่อมแซมหรือสร้างบ้าน การหาของป่าเพื่อนำมาประกอบอาหาร ยารักษาโรค เป็นต้น

3.3.1 ทรัพยากรป่าไม้

พื้นที่นอกเหนือจากบริเวณหมู่บ้านของชุมชนชาวเขาเผ่าลัวะนั้นจะเป็นพื้นที่ป่าชุมชนและพื้นที่การเกษตรทั้งหมด โดยจะมีการแบ่งพื้นที่ป่าชุมชนที่เก็บไว้เพื่อเป็นป่าใช้สอยและพื้นที่ป่าต้นน้ำที่มีการอนุรักษ์อย่างเคร่งครัด

3.3.1.1 ป่าต้นน้ำและป่าชุมชน

ชาวลัวะนั้นให้ความสำคัญกับป่าไม้มาก เพราะความเข้าใจต่อป่าไม้ของชาวลัวะนั้นคือ "ป่าคือชีวิต มีป่ามีต้นไม้มันมีน้ำมีอาหารมีชีวิต" ป่าต้นน้ำและป่าชุมชนของชาวลัวะนั้นคือป่าเดียวกันมีความสำคัญต่อดูแลรักษาเท่ากัน ชาวบ้านจะสงวนพื้นที่ป่าไว้ 30 ไร่ เพื่อเป็นป่าพื้นที่ป่าชุมชนของหมู่บ้าน มีการตั้งกฎของหมู่บ้านขึ้นมาเพื่ออนุรักษ์และรักษาป่าอย่างเคร่งครัด ห้ามตัดไม้ทำลายป่าโดยเด็ดขาด มีการช่วยกันสอดส่องดูแลและป่ากันทั้งหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังมีการร่วมมือกันระหว่างหมู่บ้านเพื่อเป็นหูเป็นตาให้แก่เจ้าหน้าที่ป่าไม้ในการตรวจสอบผู้ที่ลักลอบตัดต้นไม้จากป่าชุมชน

นอกจากการห้ามตัดต้นไม้แล้วยังรวมไปถึงการห้ามล่าสัตว์ป่าอีกด้วย แต่อย่างไรก็ตาม ชาวบ้านสามารถหาอาหารจากป่าได้เช่น เห็ด หน่อไม้ ผลไม้ หรือพืชจากป่าได้ หากชาวบ้านจำเป็นต้องใช้ไม้เพื่อนำมาซ่อมแซมหรือปลูกเรือน ชาวบ้านจะต้องขออนุญาตจากคณะกรรมการหมู่บ้านเพื่อเป็นการแจ้งให้ทราบว่ามีการตัดต้นไม้มาเพื่อใช้สอย แต่โดยส่วนมากแล้วชาวบ้านจะตัดจากป่าใช้สอยที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงหมู่บ้าน จะไม่เข้าไปไกลบริเวณป่าต้นน้ำ

ป่าต้นน้ำเป็นแหล่งผลิตน้ำสำคัญให้แก่คนในชุมชน แต่มักขาดแคลนในฤดูแล้ง จึงมีการสนับสนุนงบประมาณจากทางการเพื่อทำฝายให้แก่คนในหมู่บ้าน โดยใช้แรงงานจากชาวบ้านในการช่วยกันทำฝาย โดยทำบริเวณต้นลำห้วยในทุกๆลำห้วยที่อยู่ในเขตพื้นที่หมู่บ้าน แต่ปัจจุบันไม่มีงบประมาณในส่วนนี้แล้วจึงไม่มีการทำฝายทดน้ำบริเวณลำห้วย หากปีไหนมีการทำฝายปีนั้นก็จะมีน้ำใช้สอยได้ตลอดปี ฝายนั้นสามารถอยู่ได้ 1-2 ปี เนื่องจากแรงน้ำที่พัดมาจากป่ารวมถึงเศษดินโคลนเศษไม้ที่พัดมาจะทำลายฝาย ในการทำฝายนั้นชาวบ้านจะร่วมแรงร่วมใจในการสร้างฝาย สิ่งที่ได้จากการทำฝายคือการกันเศษไม้ที่หักโค่นจากบนป่าลงมาทับหรือปิดทางน้ำไหลรวมถึงเศษดินเศษตะกอนที่ล่องลงมาทับถม ทำให้ง่ายต่อการทำความสะอาดลำห้วยให้มีสภาพดีอยู่เสมอ

ในทุกๆปีชาวบ้านจะขึ้นไปสำรวจบริเวณป่าต้นน้ำว่าสมบูรณ์อยู่หรือไม่ ได้รับความเสียหายจากภัยธรรมชาติหรือไม่ หากมีความเสียหายก็จะร่วมมือกันในการซ่อมแซม และมีการปลูกต้นไม้เพิ่มบริเวณป่าต้นน้ำทุกปี โดยจะใช้ต้นอ่อนของต้นไม้ที่อยู่ในบริเวณใกล้เคียงนำมาปลูกในบริเวณป่าต้นน้ำ ไม่ได้มีการนำต้นไม้จากพื้นที่อื่นหรือไม้ต่างถิ่นเข้ามาปลูก โดยส่วนมากชาวบ้านจะเลือกปลูกต้นหวายเพิ่มในพื้นที่บริเวณใกล้ตาน้ำ ซึ่งอยู่ในพื้นที่ป่าต้นน้ำ เพราะต้นหวายจะขึ้นได้ดีในพื้นที่ที่มีความชื้นปริมาณการปลูกจะใช้ไม้พื้นถิ่น 70% หวาย 30% การปลูกต้นหวายจึงเป็นการเพิ่มและกักเก็บพื้นที่ความชื้นภายในดินทำให้ช่วยป้องกันพื้นที่บริเวณตาน้ำให้ชื้นไม่เกิดการแห้งขาด

จากการสังเกตพื้นที่ที่เป็นป่าชุมชนจะสังเกตได้จากต้นต้าว ซึ่งเป็นไม้ป่าชนิดหนึ่ง และจัดเป็นพืชดึกดำบรรพ์ตระกูลปาล์ม ลำต้นสูงตระหง่าน ใบเป็นแพกว้างให้ความชุ่มเย็น ออกลูกเป็นหลายใหญ่ในแต่ละผลมีเมล็ดใสๆ เรียงชิดกันอยู่ 3 เม็ด ด้วยเหตุนี้เองคนเมืองจึงเรียกลูกต้าวว่า “ลูกชิด” ต้นต้าวใช้เวลากว่า 10 ปี ในการเจริญเติบโตจนออกลูกและสามารถเก็บเกี่ยวผลได้เพียงไม่กี่ปีเท่านั้น ที่สำคัญพืชชนิดนี้ไม่สามารถปลูกได้ จะต้องขึ้นเองตามธรรมชาติ ในพื้นที่ที่สมบูรณ์มีความชื้นหรือป่าดิบชื้น และระบบนิเวศในพื้นที่จะต้องสมบูรณ์เท่านั้น

ภาพที่ 3-18 ภาพแสดงภายในป่าชุมชนของหมู่บ้านหนองน่านเชื่อมต่อกับบึงอก(ห้วยอมบ้าน)ภูยีนในพื้นที่ป่าชุมชนนี้ชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์ได้เท่าที่จำเป็นและจะต้องได้รับความยินยอมจากกรรมการหมู่บ้านเสียก่อน

3.3.1.2 ป่าใช้สอย

ป่าใช้สอยของชาวเขาเผ่าลัวะเป็นพื้นที่ที่ใช้เป็นแหล่งหาวัสดุเพื่อการยังชีพ เช่น การตัดไม้เพื่อสะสมไว้สำหรับสร้างบ้านแปงเรือน ที่กล่าวว่าสะสมนั้นคือชาวบ้านจะไม่ตัดต้นจำนวนมากในคราวเดียวเพื่อนำมาแปงเรือน แต่จะใช้วิธีการเลือกต้นไม้ที่แก่พอเหมาะแก่การแปงเรือนแล้วจึงตัดและแปรรูป ก่อนที่จะนำมาสะสมไว้ที่หมู่บ้านรอจนกว่าจะมีไม้เพียงพอสำหรับแปงเรือนตามความสามารถของแต่ละครอบครัว ต้นไม้ที่ชาวบ้านนิยมตัดเพื่อนำมาแปงเรือนคือ ต้นก่อ ต้นมะค่า ต้นเต็ง ซึ่งเป็นไม้พื้นถิ่นมีอยู่ทั่วไปในพื้นที่ป่าใช้สอย ในการเลือกต้นไม้ที่ชาวบ้านจะดูจากเปลือกและขนาดของลำต้นที่มีเส้นรอบวงประมาณ 50 เซนติเมตรจึงจะเลือกตัด ซึ่งในการตัดและแปรรูปชาวบ้านจะทำตั้งแต่อยู่ในป่าและจะขนออกมาเป็นแผ่นไม้เพื่อสะสมไว้รอการสร้างหรือซ่อมแซมเรือน

3.3.1.3 ป่าเมี่ยง

ป่าเมี่ยงหรือไร่ชาเป็นพื้นที่ป่าที่อยู่ติดกับหมู่บ้านมากที่สุดก่อนถึงป่าใช้สอยและไร่ข้าว ป่าเมี่ยงเป็นพื้นที่สำหรับปลูกเมี่ยงเพื่อบริโภคภายในชุมชนเท่านั้นแต่หากเหลือก็สามารถนำไปจำหน่ายได้ ชาวไทยภูเขานิยมรับประทานเมี่ยง ในพื้นที่ป่าเมี่ยงจะมีต้นไม้สูงโปร่งแต่ไม่มากนักพอให้แดดสามารถส่องลงมาได้ เพราะหากมีแดดมากใบเมี่ยงจะแก่เร็วหากเก็บมารับประทานไม่ทันจะทำให้ใบเมี่ยงเสียรสชาติ

ในพื้นที่บริเวณป่าเมี่ยงนั้นจะเป็นพื้นที่ที่มีระดับอุณหภูมิที่ค่อนข้างต่ำ เพราะมีทั้งต้นไม้ใหญ่ที่คอยบังแดดไล่เรียงลดระดับลงมาเป็นต้นเมี่ยงที่คอยคลุมพื้นดินช่วยป้องกันความชื้นของดิน รักษาสภาพหน้าดินให้มีการยึดเกาะที่ดี ทำให้น้ำในดินมีเพียงพอต่อการเจริญเติบโตของต้นชา

ด้วยเหตุนี้เองทำให้ป่าเมี่ยงเป็นเหมือนผนังฉนวนกันความร้อนให้แก่หมู่บ้าน เพราะระดับอุณหภูมิของป่าเมี่ยงที่อยู่ติดกับหมู่บ้านโดยตรงช่วยลดอุณหภูมิให้แก่หมู่บ้านในฤดูร้อนได้ แต่ในปัจจุบันป่าเมี่ยงได้ลดน้อยลงเนื่องจากการจำกัดพื้นที่ของเขตอุทยานฯ ส่งผลให้พื้นที่ปลูกไร่ข้าวของชาวบ้านน้อยลง ชาวบ้านจึงจำเป็นต้องเอาสัตว์เลี้ยงเช่น วัว ควาย แพะ มาเลี้ยงที่บริเวณป่าเมี่ยงต้นเมี่ยงจึงกลายเป็นอาหารของสัตว์เหล่านี้ไปโดยปริยาย

3.3.1.4 แนวกันไฟ

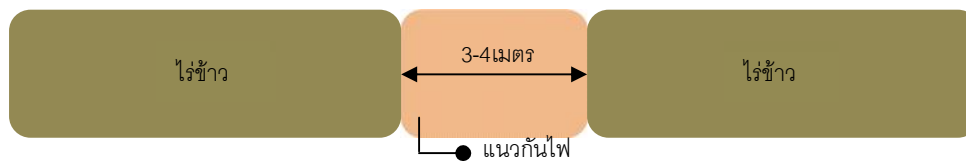
ในกรณีศึกษาทุกหมู่บ้านมีการทำแนวกันไฟและตรวจตราพร้อมเผื่อระวังแนวกันไฟอย่างสม่ำเสมอ เนื่องจากพื้นที่ของแต่ละหมู่บ้านมีอาณาเขตที่ติดต่อกันด้วยพื้นที่ป่าและพื้นที่การเกษตรเป็นส่วนใหญ่ โอกาสที่จะเกิดการไหม้ลุกลามข้ามเขตหมู่บ้านในฤดูการเผาไร่่นั้นมีโอกาสเกิดขึ้นได้สูงมาก จึงจำเป็นที่จะต้องจัดทำแนวกันไฟขึ้นเพื่อเป็นการดูแลและรักษาพื้นที่ป่าร่วมกันถือเป็นความรับผิดชอบของแต่ละหมู่บ้าน หากมีการละเลยต่อการดูแลก็จะมีผลเรียกค่าความเสียหายเป็นค่าปรับแล้วแต่หมู่บ้านคูกรณีจะเรียกร้อง

ในอดีตของแนวกันไฟนั้นมีเฉพาะบริเวณพื้นที่การเกษตรเท่านั้นและมีขนาดเพียง 3-4 เมตร จากขอบของไร่ข้าว แต่ปัจจุบันจะต้องเพิ่มพื้นที่ขึ้นเนื่องจากพื้นที่ที่สามารถทำการเกษตรได้ถูกร่นเข้ามาจากการเวนคืนพื้นที่ของอุทยานฯ ทำให้พื้นที่การเกษตร พื้นที่ป่าต้นน้ำและพื้นที่ป่าชุมชนลดน้อยลง นั้นเป็นการเพิ่มความเสี่ยงต่อการเกิดไฟไหม้ป่าจากการเผาไร่ข้าว ส่งผลให้ต้องมีการหาแนวทางการป้องกันการเกิดไฟไหม้ป่าด้วยการทำแนวกันไฟและมีการทำข้อตกลงเพื่อร่วมมือกันในการรักษาและป้องกันแนวกันไฟจากหมู่บ้านที่ติดต่อกัน

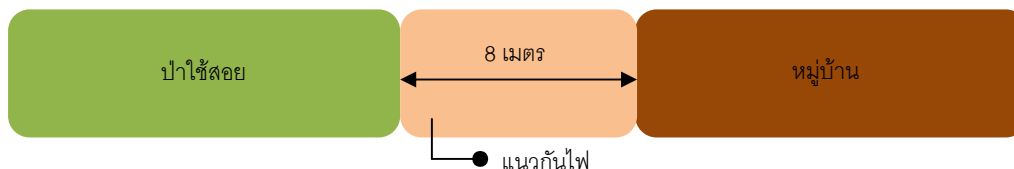
แนวกันไฟนั้นมีความกว้างที่ไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับขนาดของพื้นที่ใช้งานบริเวณนั้นดังภาพที่ 3-17 ภาพที่ 3-18 และภาพที่ 3-19

ภาพที่ 3-19 แนวกันไฟระหว่างป่าใช้สอยกับไร่ข้าวระยะห่าง 20 เมตร

ภาพที่ 3-20 แนวกันไฟระหว่างป่าไร่ข้าวกับไร่ข้าวระยะห่าง 3-4 เมตร

ภาพที่ 3-21 แนวกันไฟระหว่างป่าใช้สอยกับหมู่บ้านระยะห่าง 8 เมตร

ลักษณะของพื้นที่แนวกันไฟมักอยู่ใกล้ลำห้วย หากเป็นพื้นที่ที่อยู่บนเขาจะเลือกทำตามแนวสันเขา เพื่อป้องกันการสังเกตเผ่าดูไฟหากเกิดการลุกลามก็จะสามารถเข้าไปจัดการดับไฟได้ทัน่วงที

3.3.2 ทรัพยากรน้ำ

กรณีศึกษาหมู่บ้านชาวเขาเผ่าลัวะทั้ง 3 หมู่บ้านล้วนเป็นหมู่บ้านที่มีการเลือกทำเลที่ตั้งอยู่ที่สูงหรือที่ลาดเชิงเขา ไม่ติดกับลำห้วยหรือลำธารเลย ทั้งนี้ชาวเขาเผ่าลัวะนั้นมีที่อยู่อาศัยและทำกินบนพื้นที่ลาดเชิงเขาและบนที่สูง การที่จะกักเก็บน้ำนั้นเป็นเรื่องยาก เดิมชาวบ้านจะต้องเดินทางจากหมู่บ้านเพื่อที่จะตักน้ำที่ลำห้วยที่ใกล้หมู่บ้านที่สุดเก็บใส่ไม้ไผ่ เพื่อนำไปใช้ในหมู่บ้าน ในอดีตเรือนแต่ละหลังจะมีนั่งร้านขนาดย่อมยื่นออกมาจากตัวบ้านเพื่อใช้เป็นพื้นที่เก็บขวดน้ำไผ่เรียกว่า "นั่งร้านน้ำไผ่" แต่ในปัจจุบันมีการพัฒนาของวัสดุและการก่อสร้าง ชาวบ้านได้ทำการขุดบประมาณแผ่นดินเพื่อสร้างถังกักเก็บน้ำที่ทำจากคอนกรีต เพื่อใช้เก็บน้ำไว้อุปโภคบริโภคในทุกฤดูกาล และทำการต่อท่อประปา(PVC)มาจากต้นน้ำเป็นลักษณะประปาภูเขา ต่อตรงเข้าสู่ถังกักเก็บน้ำหลักของหมู่บ้านแล้วจึงกระจายสู่เรือนแต่ละหลังด้วยการต่อท่อประปา(PVC) การบริหารน้ำของหมู่บ้านนั้นในฤดูที่มีน้ำมาก ชาวบ้านสามารถใช้น้ำได้ตลอดเวลา แต่หากถึงฤดูแล้งหรือน้ำน้อย ชาวบ้านจำเป็นจะต้องช่วยกันประหยัดน้ำและมีช่วงเวลาเปิด-ปิดการจ่ายน้ำจากถังเก็บน้ำมิให้เปิดให้ใช้ตลอดเวลา

ภาพที่ 3-22 ภาพแสดงถังเก็บน้ำที่ใช้เก็บน้ำเพื่ออุปโภคบริโภคของคนในหมู่บ้านโดยต่อท่อมาจากป่าต้นน้ำมาเก็บไว้ที่ถังเก็บน้ำของหมู่บ้าน

3.3.3 พื้นที่ทางการเกษตร

พื้นที่ทางการเกษตรของหมู่บ้านกรณีศึกษานั้นเป็นพื้นที่ที่มีการเปลี่ยนหมุนเวียนในทุกๆปี กล่าวคือชาวบ้านจะทำการเกษตรเพื่อยังชีพสำหรับ 1 ปี การเกษตรเพื่อยังชีพเพื่อไว้บริโภคภายในครัวเรือนเท่านั้น การทำไร่ข้าว เป็นอาชีพหลักและมีการปลูกพืชผักสวนครัวหรือผลไม้แซมเพิ่มในพื้นที่บริเวณบ้านหรือบริเวณไร่ข้าวตัวเอง

ในการเลือกพื้นที่เพื่อจะใช้ทำการเกษตรนั้นชาวบ้านจะเลือกจากการสังเกตว่าพื้นที่บริเวณนั้นมีดินมากกว่าหินจะเป็นพื้นที่ที่จะถูกเลือกเป็นพื้นที่การเกษตรเป็นอันดับแรก เพราะจะปลูกพืชได้ง่ายกว่าให้ผลผลิตดีกว่า หากมีหินเยอะจะทำให้พื้นดินบริเวณนั้นอุ้มน้ำได้ไม่ดี การดูลักษณะของดินที่ไม่เป็นดินเหนียวมากเกินไปหรือไม่เป็นดินทรายเพราะจะให้ผลผลิตไม่งามเท่าที่ควรอาจจะไม่เพียงพอสำหรับการกินตลอดทั้งปี เมื่อดูลักษณะดินแล้วยังสามารถเลือกได้จากการดูความสมบูรณ์ของดิน โดยที่มีต้นไม้ที่ขึ้นในพื้นที่ภูเขาเป็นตัวชี้วัดว่าดินบริเวณนั้นมีความสมบูรณ์หรือไม่

ในอดีตไร่ข้าวจะมีการทิ้งช่วงนาน 7-10 ปี แต่ปัจจุบันพื้นที่ที่ถูกจำกัดด้วยเขตพื้นที่อุทยานฯ พื้นที่ทำการเกษตรจึงน้อยลงไปด้วย ปัจจุบันจึงเหลือช่วงเว้นให้ดินได้ฟื้นฟูเพียง 3-5 ปีเท่านั้น การฟื้นฟูดินแบบรวดเร็วจึงมีความสำคัญต่อผลผลิตในปีนั้นๆด้วย การมีต้นไม้โตเร็วเช่น ต้นกอ ต้นยูคาลิปตัส ซึ่งเป็นต้นไม้ที่โตเร็วใช้เวลาในการเจริญเติบโตฟื้นฟูน้อย อยู่ในพื้นที่เกษตรจึงมีความสำคัญต่อการฟื้นฟูดิน ยิ่งมีปริมาณมากดินก็จะฟื้นฟูเร็วแต่หากมีน้อยชาวบ้านก็จะปลูกเพิ่มด้วยการนำเเป้ง (ต้นอ่อน) มาปลูกเพิ่มอีก นอกจากนั้นในปัจจุบันชาวบ้านยังมีการเพิ่มปุ๋ยให้แกดินด้วยการทำปุ๋ยอินทรีย์ที่มีผู้มาให้ความรู้ในการดูแลรักษาดินให้มีความสมบูรณ์อยู่ตลอด

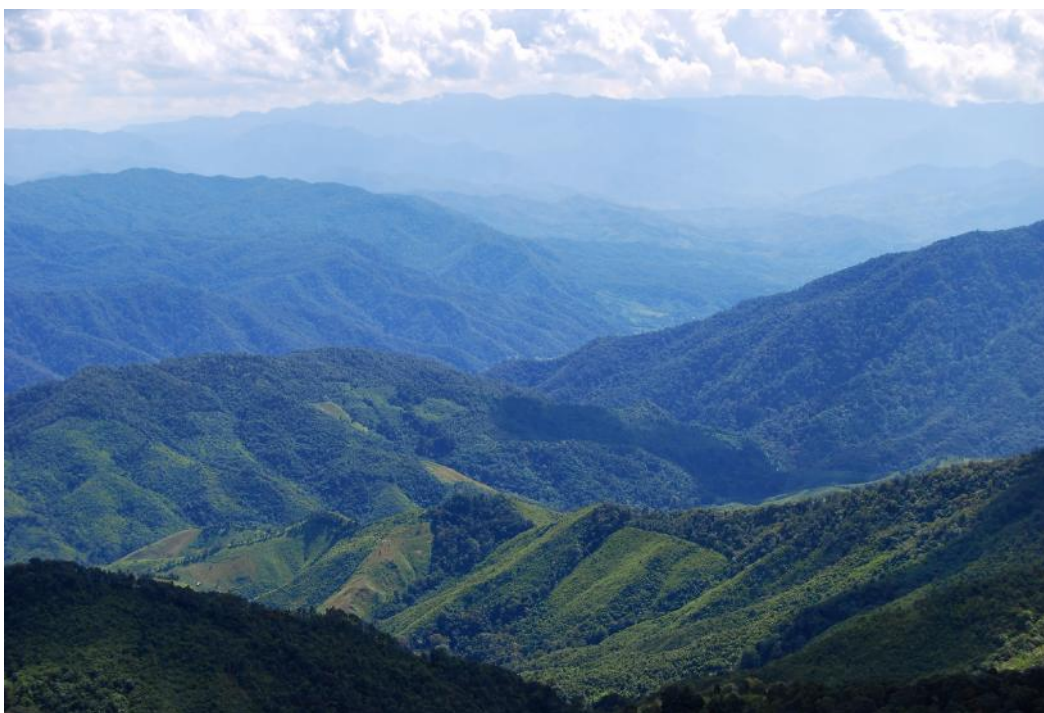
3.4 สรุปภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับภูมิสถาปัตยกรรม

3.4.1 ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์สมดุลทางธรรมชาติของชาวเขาเผ่าลัวะ

แนวคิดในการสร้างสมดุลระหว่างมนุษย์และธรรมชาตินั้นฝังอยู่ในตัวและสายเลือดของชาวเขาเผ่าลัวะ เพราะชาวลัวะเคารพและมีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากการที่ชาวลัวะนั้นมีพิธีกรรมและความเชื่อในผีป่าเทวดา ที่เป็นผู้ปกป้องรักษาป่าเขาต้นไม้แม่น้ำลำธารที่มนุษย์เป็นผู้อาศัยพึ่งพิง ชาวลัวะจึงมีการสร้างเป็นกฎข้อห้ามมากมายเพื่อเป็นการรักษาธรรมชาติให้ดำรงอยู่อย่างสมดุล เช่น การออกกฎหมู่บ้านขึ้นมาเพื่อเป็นข้อปฏิบัติไม่ให้เกิดการละเมิดกฎ หากมีการละเมิดจะถูกลงโทษหรือปรับ นอกจากนี้ยังมีการสร้างเป็นความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เกิดความเกรงกลัวต่ออำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น การห้ามตัดต้นไม้ในบริเวณหอน้ำมิจะนั้นผีเจ้าที่จะไม่พอใจให้ความเสียหายให้แก่หมู่บ้าน แท้จริงแล้วเป็นการรักษาป่าเพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดินวิธีหนึ่ง เนื่องจากหอน้ำมิจะอยู่บริเวณสูงหากมีต้นไม้ช่วยยึดหน้าดินเอาไว้การเสี่ยงต่อการพังทลายของหน้าดินก็น้อยลง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ชาวลัวะสร้างขึ้นเพื่อเป็นกลอุบายไม่ให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินขอบเขตนั่นเอง

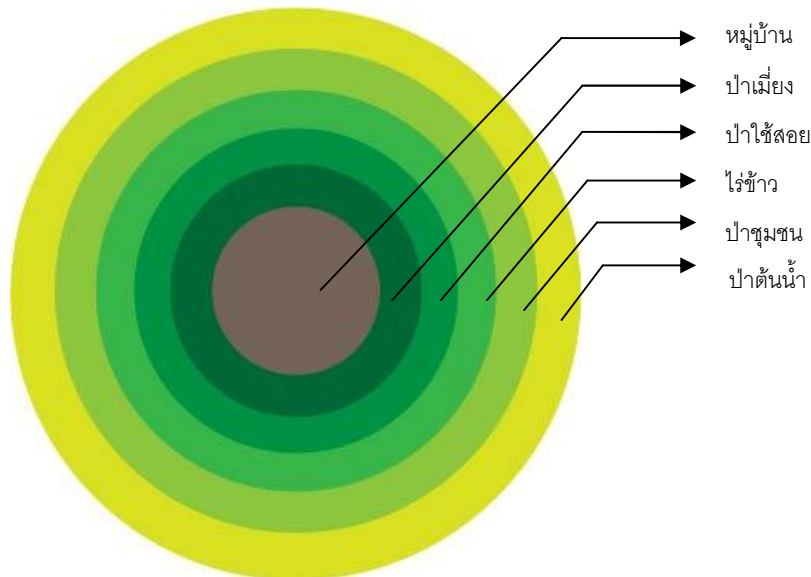
3.4.2 ภูมิปัญญาในการรักษาทรัพยากรดินเพื่อการเกษตร

ร้อยละ 90 ของประชากรชาวเขาเผ่าลัวะนั้นทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก โดยใช้พื้นที่บริเวณที่ลาดเชิงเขาในการทำการเกษตร โดยเกษตรกรรมหลักคือข้าวไร่ เป็นการปลูกข้าวไปตามที่ลาดเชิงเขาโดยใช้การเจาะหลุมแล้วหยอดเมล็ดพันธุ์ จากนั้นกลบปากหลุมและปล่อยให้ข้าวไร่เจริญเติบโตเองตามธรรมชาติ ทั้งนี้ในการเจริญเติบโตของข้าวไร่นั้นจะอาศัยน้ำและธาตุอาหารที่อยู่ในดิน จะไม่มีการบำรุงต้นข้าวด้วยปุ๋ยเด็ดขาดโดยธาตุอาหารนั้นมาจากต้นไม้ที่ขึ้นบนภูเขาที่ปล่อยให้ไว้ 3-5 ปีก่อนผสมกับธาตุอาหารที่ได้จากการเผาไร่ก่อนที่จะทำการปลูกข้าวไร่ นั่นเอง

ภาพที่ 3-23 ภาพพื้นที่มูกว้างของพื้นที่ทำการเกษตรของชาวเขาเผ่าลัวะ

จากการทำการเกษตรของชาวเขาเผ่าลัวะเป็นรูปแบบไร่หมุนเวียนนั้นชาวลัวะจำเป็นจะต้องมีลำดับความสำคัญของพื้นที่ป่าเพื่อเป็นแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย ยารักษาโรค และพื้นที่เกษตรกรรมที่ชัดเจนเพื่อจะง่ายและสะดวกต่อการดูแลรักษาโดยพื้นที่ดังกล่าวสามารถแสดงออกมาเป็นภาพได้ดัง ภาพที่3-22

ภาพที่ 3-24 ภาพแสดงลักษณะพื้นที่ลำดับของพื้นที่เกษตรนับจากตัวหมู่ม้านออกมาสู่พื้นที่ป่าต้นน้ำ

3.4.3 ภูมิปัญญาในการรักษาป่าต้นน้ำ

ชาวเขาเผ่าลัวะนั้นให้ความสำคัญกับป่าต้นน้ำมาก เพราะมีความรู้และความเข้าใจในธรรมชาติของการดำรงชีวิตเป็นอย่างดีว่าการอยู่อาศัยบนภูเขาและป่าไม้นั้นจำเป็นต้องมีน้ำเพื่อหล่อเลี้ยงชีวิตทุกชีวิตในป่า และป่าต้นน้ำนั้นถือเป็นแหล่งน้ำสำคัญอย่างยิ่ง ไม่เฉพาะสำหรับพวกเขาเท่านั้นแต่ยังมีความสำคัญต่อทุกชีวิตทั้งในป่าและในเมืองอีกด้วย

นอกจากความเชื่อแล้วชาวเขาเผ่าลัวะยังมีการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำอย่างจริงจัง โดยมีการออกกฎหมายของหมู่ม้านเป็นข้อห้ามที่เป็นลายลักษณ์อักษรเพื่อห้ามไม่ให้ลูกบ้านกระทำความผิดในการทำลายต้นน้ำและป่าต้นน้ำ ในการดูแลป่าต้นน้ำนั้นชาวบ้านจะร่วมมือกันในการดูแลและสอดส่องผู้ที่ลักลอบเข้ามากระทำการอันไม่ชอบต่อป่าต้นน้ำ ในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำชาวบ้านจะขึ้นไปทำความสะอาดป่าต้นน้ำ ปีละ 2 ครั้ง โดยครั้งแรกคือก่อนช่วงฤดูฝน ชาวบ้านจะขึ้นไปป่าต้นน้ำเพื่อดูว่ามีสิ่งแปลกปลอมหรือความไม่เรียบร้อยของป่าต้นน้ำ มีการปรับปรุงให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์ และครั้งที่สองคือหลังช่วงฤดูฝน ชาวบ้านจะขึ้นไปเพื่อช่วยกันตรวจสอบสภาพของป่าต้นน้ำอีกครั้งว่าได้รับความเสียหายอะไรหรือไม่ในฤดูฝนที่เพิ่งผ่านไป หากมีเศษไม้หรือซากซุงที่ขวางทางน้ำก็จะจัดการทำความสะอาดให้เรียบร้อย เพื่อให้ป่าต้นน้ำนั้นกลับมาสมบูรณ์ ทั้งนี้ชาวบ้านมีความเชื่อว่าเมื่อป่าสมบูรณ์น้ำก็จะสมบูรณ์ไปด้วย

ภาพที่ 3-25 ภาพแสดงบริเวณหอดูของหมู่บ้านก่องวาง ที่มีต้นไม้ปกคลุมอยู่หนาแน่นเรื่อยไปจนถึงป่าชุมชน ถือเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ผูกไว้กับความเชื่อเพื่อให้คนในหมู่บ้านเกิดความกลัวเกรงไม้กล้าที่จะตัดต้นไม้

3.4.4 ภูมิปัญญาในการป้องกันการกัดเซาะและการพังทลายของหน้าดิน

3.4.4.1 ในเขตพื้นที่อื่น ๆ

พื้นที่ป่า นอกจากเทคนิคในการจัดการพื้นที่แล้ว พื้นที่ป่าไม้ยังมีส่วนในการป้องกันการพังทลายของหน้าดินซึ่งพื้นที่ส่วนใหญ่ของหมู่บ้านชาวเขาเผ่าลัวะนั้นจะอยู่ในป่าและบนยอดเขา โดยทำเลที่ตั้งที่ชาวเขาเผ่าลัวะจะเลือกอยู่ในบริเวณที่เป็นลักษณะป่าดิบเขาที่มีพืชพรรณหลากหลาย มีแหล่งต้นน้ำ ลำห้วย เพื่อให้อุปโภคบริโภค

พื้นที่ป่าของชาวลัวะนั้นมีทั้งป่าต้นน้ำที่มีความสำคัญห้ามตัดหรือทำลายเด็ดขาดเพราะป่าต้นน้ำเปรียบเสมือนหัวใจที่หล่อเลี้ยงชุมชนให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ ถัดมาคือป่าชุมชนหรือป่าใช้สอยเป็นพื้นที่ป่าที่ชาวบ้านสามารถใช้สอยประโยชน์จากป่าได้ปกติตามความจำเป็นเท่านั้นเช่น ต้นก่อ เป็นไม้ที่สามารถนำมาสร้างหรือซ่อมแซมบ้าน การใช้หญ้าคาหรือใบตองตึงในการทำหลังคาเรือน การใช้กำยานและพลูคาวเป็นยารักษาโรค ต้นอุออนหรือน้ำเต้าน้อยที่ใช้ใน **ประเพณีน้ำเต้า** เป็นต้น เมื่อมีการตัดไปก็จะมีการปลูกทดแทนเสมอเพื่อรักษาสมดุลของพื้นที่ป่าให้ยังสมบูรณ์อยู่เสมอ นอกจากนั้นยังมีป่าเมี่ยง (ไร่ชา) ซึ่งในอดีตป่าเมี่ยงเป็นพื้นที่ป่าที่ติดกับชุมชนมากที่สุดก่อนจะถึงป่าชุมชนและไร่ข้าว ป่าเมี่ยงนั้นเป็นพื้นที่สำหรับปลูกเมี่ยงเพื่อใช้บริโภคในหมู่บ้านเท่านั้นหรือหากเหลือก็สามารถนำไปขายได้ และไม่มีต้นไม้ใหญ่มากความสำคัญอีกหนึ่งของป่าเมี่ยงนั้นคือการรักษาสภาพหน้าดินให้มีการยึดเกาะที่ดี

พืชพื้นดินที่พบมากในบริเวณป่าต้นน้ำ ป่าชุมชนและไร่ข้าวของชุมชนชาวเขาเผ่าลัวะ ได้แก่ ต้นก่อ(ก่อ) ยางนา ยางแดง ต้นแต่น กำนยาน(เขว้) ชมพู่ภูคา เตาร้างน่านเจ้า ก่วมภูคา จำปีป่า มะม่วงป่า หว่า ทะไล้ มะไฟ

แก้มขาว ตั้ว ตะไคร้ต้น กกล้วย ไม้ชนิดต่างๆ กกล้วยไม้ป่าชนิดต่างๆ หญ้าสามเหลี่ยม หญ้าแฝก ต้นอุออน ต้นก้านทอง(พลูควาย) เป็นต้น โดยพืชท้องถิ่นเหล่านี้ นอกจากจะสามารถให้ประโยชน์ในการอุปโภคบริโภคแล้วยังให้ประโยชน์ในแง่การช่วยชะลอการพังทลายของหน้าดินในบริเวณหมู่บ้านเพราะระบบรากของหญ้าชนิดต่างๆและต้นไม้ยืนต้นที่อยู่ในป่าสามารถจะช่วยให้หน้าดินยึดเกาะกันอย่างมีประสิทธิภาพ

นอกจากพืชที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติแล้วในบริเวณเรือนของชาวบ้านก็จะมีปลูกพืชสวนครัวเพื่อใช้บริโภคภายในครัวเรือนอีกด้วยแต่มีขนาดพื้นที่ไม่กว้างมากนักและนอกจากนี้ยังมีการตั้งหอผีอยู่ที่บริเวณพื้นที่ส่วนที่สูงที่สุดของหมู่บ้าน ในบริเวณหอผีนี้จะมีต้นไม้ยืนต้นแน่นอนโดยมีความเชื่อว่าห้ามตัดต้นไม้บริเวณหอผีมิฉะนั้นผีจะโกรธและทำให้เกิดเรื่องร้ายแก่คนที่ตัดและคนในหมู่บ้าน ทั้งหมดนี้เป็นกลอุบายอันแยบยลทางภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อที่จะรักษาพื้นที่ป่าภายในหมู่บ้านนั่นเอง

ภาพที่ 3-26 ป่าใช้สอยรวมไปถึงป่าชุมชนที่อยู่ติดกับหมู่บ้าน

พื้นที่ทางด้านเกษตรกรรม พื้นที่เกษตรกรรมของชาวเขาเผ่าลัวะนั้นจะมีอยู่อย่างเดียวคือ ไร่ข้าว ในการเลือกทำเลเพื่อใช้เป็นพื้นที่ทางการเกษตรเพื่อไม่ให้เสี่ยงต่อการเกิดการพังทลายของหน้าดินนั้น อันดับแรกชาวลัวะจะสังเกตจากสภาพดิน โดยดินจะต้องมีสภาพอุดมสมบูรณ์ลักษณะดินอุ้มน้ำดีไม่มีทรายและหิน(ก้อนใหญ่)ปนอยู่มาก หากมีทรายและหินปนอยู่มากพื้นที่บริเวณนั้นจะทำการเกษตรให้ผลผลิตไม่ดีและมีความเสี่ยงสูงต่อการเกิดการพังทลายของหน้าดิน นอกจากดินและน้ำแล้วพืชพรรณก็มีความสำคัญในการใช้เลือกพื้นที่ทำการเกษตรโดยที่สังเกตจากลักษณะพืชที่ขึ้นบริเวณภูมิฐานที่ลาดเชิงเขาหากเป็นไม้ยืนต้นจะเลือกพื้นที่นั้นทำการเกษตร เนื่องจากต้นไม้ในพื้นที่จะช่วยกักเก็บน้ำในดินเอาไว้ในฤดูฝนและสามารถล่อเลี้ยงข้าวไร่จนถึงฤดูเก็บเกี่ยว นอกจากจะกักเก็บน้ำแล้วยังช่วยยึดหน้าดินไม่ให้เสี่ยงต่อการพังทลายของหน้าดิน ในขณะที่ทำการสำรวจพบว่าพื้นที่การเกษตรบางพื้นที่ที่เกิดการพังทลาย สาเหตุมาจากเป็นพื้นที่ที่มีต้นไม้ยืนต้นน้อยการยึดเกาะของหน้าดินก็น้อยตามไปด้วย ประกอบกับในฤดูฝนมีฝนตกหนัก ดินจึงอุ้มน้ำมากทำให้เกิดการพังทลายของหน้าดินได้ง่ายขึ้น

ภาพที่ 3-27 ต้นไม้ในพื้นที่ไร่ชาของชาวเขาเผ่าลัวะที่ไม่คั้นจนถึงราก ทำให้ต้นไม้สามารถโตต่อไปได้อีก อีกทั้งรากยังช่วยยึดเกาะหน้าดิน และช่วยซึมซับน้ำช่วยให้เมล็ดชาเจริญเติบโตได้โดยไม่ต้องรดน้ำ

บทที่ 4

องค์ความรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่น

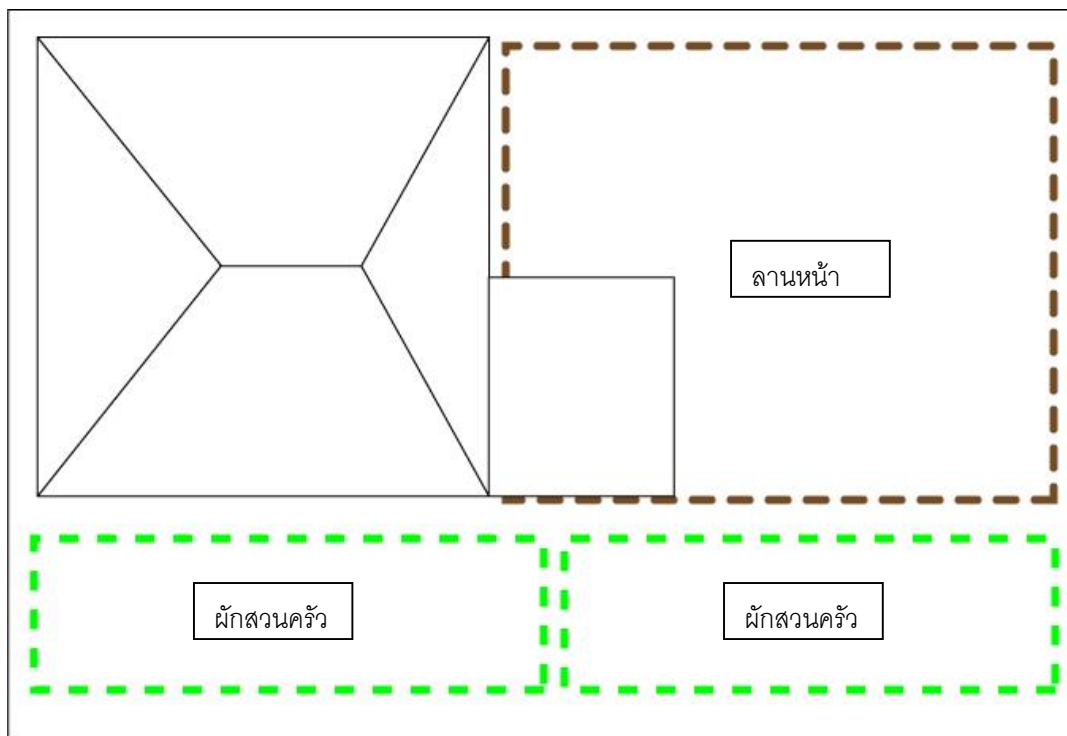
4.1 ลักษณะทางภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สะท้อนออกมาทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ชุมชนชาวเขาเผ่าละว้าดั้งเดิมทั้ง 3 หมู่บ้านนั้นล้วนมีความเป็นมาและลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน เนื่องจากการเป็นชาติพันธุ์เดียวกันมีความเชื่อและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีลักษณะเหมือนกัน เมื่อพิจารณาถึงลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมจะพบว่ามีความเป็นท้องถิ่นที่มาจากภูมิปัญญาเดียวกัน อันเนื่องมาจากข้อบังคับของธรรมชาติที่มีระบบนิเวศที่คล้ายคลึงกันมาก เป็นผลให้เกิดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เพื่อที่จะดำรงชีวิตอยู่ได้ในลักษณะของธรรมชาติที่เป็นป่าและภูเขา จึงสะท้อนออกมาในรูปแบบของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่มีการปรับพื้นที่เพื่อการอยู่อาศัยและยังชีพ การเกษตรกรรมที่พึ่งพาอาศัยธรรมชาติ การเคารพและนอบน้อมต่อธรรมชาติ มีการแบ่งพื้นที่ส่วนต่างๆออกตามความจำเป็น ในภาพรวมจะเห็นได้ชัดเจนจากการแบ่งพื้นที่ป่าต้นน้ำไว้เป็นส่วนที่สำคัญที่สุดเพราะป่าต้นน้ำเป็นเหมือนเส้นเลือดคอยหล่อเลี้ยงหัวใจ ป่าต้นน้ำจะถูกสงวนไว้เป็นพื้นที่ที่ไม่สามารถหาประโยชน์ได้ทั้งตัดไม้ หรือไปทำการเกษตรในบริเวณใกล้ป่าต้นน้ำ ถัดจากป่าต้นน้ำก็จะเป็นพื้นที่การเกษตรซึ่งก็คือการปลูกข้าวไร่ ในระบบไร่หมุนเวียนหลังจากเก็บเกี่ยวผลผลิตไปแล้วพื้นที่จะถูกฟื้นฟูโดยธรรมชาติ ไม่มีการใช้ยาฆ่าแมลงหรือปุ๋ยเคมีในการปลูกไร่ข้าว ชาวละว้าจะมีการทำพิธีเลี้ยงผีในบริเวณไร่ของตนเพื่อขอให้ได้ผลผลิตอย่างเต็มที่ที่ไม่เกิดภัยธรรมชาติ เมื่อใกล้เข้ามาจะเป็นป่าชุมชนที่เป็นพื้นที่กันชนออกจากพื้นที่การเกษตร และป่าใช้สอยซึ่งชาวบ้านสามารถใช้ประโยชน์จากป่าได้ตามความจำเป็น ทั้งเก็บของป่า ล่าสัตว์ตัดไม้เพื่อสร้างหรือซ่อมแซมบ้านเรือน เป็นต้น

4.1.1 ลักษณะกายภาพของภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ลักษณะทางกายภาพของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สะท้อนออกมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มักจะอยู่ในรูปของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นๆได้ เมื่อสภาพแวดล้อมถูกปรับด้วยภูมิปัญญาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเกิดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น

ลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สะท้อนออกมารูปแบบของการใช้งานพื้นที่ พื้นที่โดยรอบเรือนของชาวเขาเผ่าละว้าจะไม่นิยมปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้ติดหรือใกล้กับตัวเรือน เนื่องจากภูมิศาสตร์ที่ตั้งของหมู่บ้านอยู่บนพื้นที่สูงมีระดับกระแสลมที่ค่อนข้างรุนแรง หากปลูกต้นไม้ใหญ่ไว้ใหญ่หรือภายในบริเวณบ้าน ต้นไม้อาจจะโค่นทับตัวบ้านทำได้

ภาพที่ 4-1 ภาพแสดงการใช้งานพื้นที่รอบเรือน

ภาพที่ 4-2 เรือนพักอาศัยดั้งเดิมนั้นมีแนวคิดในการปลูกเรือนให้หลังคาด้านหนึ่งจรดกับผนังดินที่ติดกับภูเขา เพื่อให้ความอบอุ่นจากดินได้ในฤดูหนาวและความเย็นจากดินได้ในฤดูร้อน พื้นที่รอบเรือนส่วนที่ไม่ใช้งานบางเรือนจะปลูกพืชผักสวนครัว

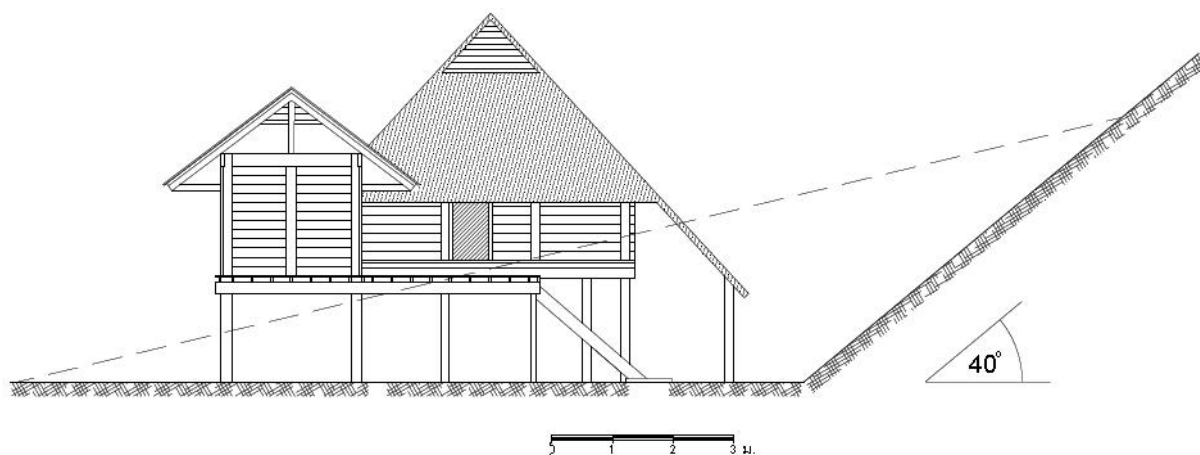
ภาพที่ 4-3 พื้นที่ชาวเขาเผ่าลัวะปลูกเพิ่มในบริเวณบ้าน

4.2 ลักษณะทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของบ้านชาวลัวะ

4.2.1 ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องกับเรือน

เรือนของชาวเขาเผ่าลัวะนั้นเป็นลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีการสร้างและออกแบบมาให้เหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมป่าดิบเขา

การปลูกเรือนพักอาศัย ตามปกติเรือนที่อยู่อาศัยของลัวะมีคนอยู่ประมาณ 5-10 คนขึ้นไปต่อเรือนหนึ่ง หลัง การวางตัวเรือนจะวางเกาะไปตามที่ลาดเชิงเขาหรือบริเวณสันเขา ที่มีการปรับสภาพพื้นที่ให้มีความเรียบขนาดพอที่จะสร้างเรือนได้ ในการปรับสภาพพื้นที่นั้นชาวบ้านจะช่วยกันขุดดินที่มีความลาดชันให้เรียบขึ้น โดยลักษณะที่ปรับระดับจะเหลือดินความชันมากกว่า 40 องศา เพื่อไม่ให้ดินเกิดการไหลลงมาและจะปล่อยทิ้งไว้ให้พืชเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ การสร้างเรือนของชาวลัวะนั้นจะวางเรือนตามแนวเส้นระดับเชิงเขาคือวางด้านชายคาด้านหนึ่งติดกับกำแพงดินที่ปรับระดับไว้แล้ว การวางตัวเรือนเช่นนี้จะทำให้บ้านได้รับความอบอุ่นจากดินและจะเว้นพื้นที่หัวบ้านกับท้ายบ้านเป็นพื้นที่ลานเล็กๆเพื่อทำกิจกรรมนอกประสงค์เช่น นั่งคุยกันก่อนไฟผิงไฟ

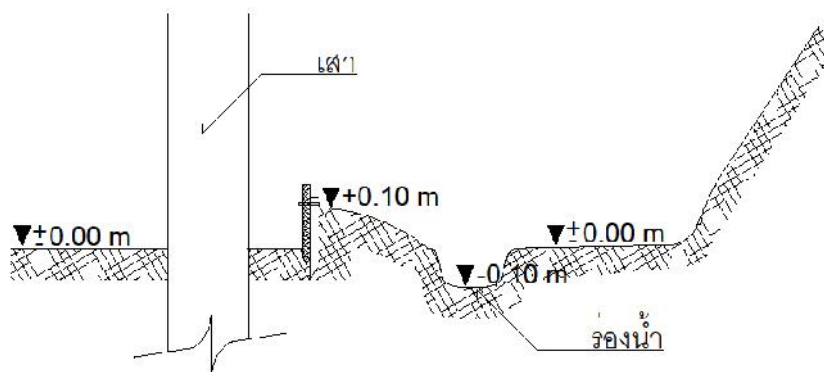
ร่วมกัน

ภาพที่ 4-4 ภาพตัดแสดงความชัน 40 องศา จากพื้น

ในการปรับระดับพื้นที่ลาดเชิงเขาเพื่อสร้างเรือนนั้น นอกจากจะปรับระดับพื้นให้เรียบสำหรับสร้างเรือนแล้วยังมีการขุดระบบการจัดการน้ำผิวดินสำหรับฤดูฝนด้วย คือ จะขุดเป็นร่องระบายน้ำฝนรอบตัวเรือน เพื่อป้องกันไม่ให้น้ำฝนไหลเข้ามาใต้ถุนเรือนแล้วชะเอาดินไปด้วย ในการระบายน้ำแบบระบบร่องนี้ น้ำจะถูกระบายไปที่ตะพักของเรือนชั้นต่อไปแต่ความแรงของน้ำจะน้อยลงและเป็นไปเป็นทิศทางที่ถูกกำหนดไว้แล้ว

ภาพที่ 4-5 หมู่บ้านก่อถ่าง ร่องน้ำรอบตัวเรือนช่วยในการระบายน้ำ

ภาพที่ 4-6 รูปตัดร่องน้ำที่อยู่รอบๆตัวเรือน

ภาพที่ 4-7 ร่องน้ำที่ขุดรอบตัวเรือนและเชื่อมกับร่องธรรมชาติภายนอก

ภาพที่ 4-8 หมู่บ้านน้ำแพะ พื้นที่ปลูกเรือนบริเวณที่ราบสันเขาแต่ก็ยังคงต้องทำร่องระบายน้ำรอบตัวเรือนเพื่อระบายน้ำฝนออกไปและป้องกันการไหลของผิวดินในฤดูฝน

4.2.2 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับภูมิทัศน์วัฒนธรรม

ภูมิสถาปัตยกรรมนั้นเป็นงานที่กล่าวถึงลักษณะทางภูมิศาสตร์ของพื้นที่นั้นๆ ไม่ว่าจะเป็นบนพื้นราบหรือบนเขาสูงชัน แต่ในที่นี้จะกล่าวถึงภูมิสถาปัตยกรรมบนที่สูงที่ตั้งอยู่บนภูเขาโดยมีกรณีศึกษาเป็นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าลัวะที่มีการตั้งรกรากและอยู่อาศัยมาหลายชั่วอายุคนโดยที่ไม่ย้ายไปที่อื่นเลย

จากการสำรวจ เก็บข้อมูล จากสถานที่จริงพบว่าหมู่บ้านทั้งหมดมีการเลือกที่ตั้งหมู่บ้านอยู่บนภูเขาและมักจะเลือกที่อยู่ตรงบริเวณสันเขา โดยในการเลือกพื้นที่ตั้งหมู่บ้านนั้นจะใช้เวลาในการสำรวจและเลือก 1 ฤดูกาลเพาะปลูก(1 ปี) โดยเริ่มต้นด้วยการเดินสำรวจพื้นที่ในการสำรวจ ชั้นแรกนั้นชาวบ้านจะใช้พื้นที่เพาะปลูกเป็นหลักในการเลือก จะเลือกพื้นที่ที่ไม่ไกลจากพื้นที่เพาะปลูกมากนักสามารถดูแลพื้นที่เพาะปลูกได้ง่าย เมื่อได้พื้นที่ที่เหมาะสมแล้วคือพื้นที่ที่ไปมาจากพื้นที่เกษตรได้สะดวก สามารถเดินทางไปหาแหล่งน้ำได้สะดวก จากนั้นชาวบ้านจะส่งตัวแทนไปเพื่อทดลองอยู่อาศัยในพื้นที่นั้นๆเป็นระยะเวลา 1 ฤดูกาลเพาะปลูก เพื่อที่จะทราบว่าพื้นที่นั้นมีปัญหาหรือเสี่ยงต่อการเกิดแผ่นดินถล่มมากน้อยเพียงใด เมื่อผ่าน 1 ฤดูกาลเพาะปลูกไปแล้วสามารถอยู่อาศัยได้พื้นที่ดินดี อุดมสมบูรณ์ พื้นไร่เจริญงอกงามดี ชาวบ้านก็จะอพยพจากพื้นที่เดิมเพื่อมาอยู่พื้นที่ใหม่ที่เหมาะสมกว่า ทั้งนี้ส่วนใหญ่ที่ชาวบ้านจะตัดสินใจย้ายหมู่บ้านหรือสร้างหมู่บ้านขึ้นมาใหม่นั้น มักจะเนื่องมาจากการเพิ่มจำนวนประชากรของหมู่บ้านทำให้พื้นที่ภายในหมู่บ้านไม่เพียงพอต่อจำนวนประชากรของหมู่บ้านจึงจำเป็นต้องขยายหมู่บ้าน นอกจากเหตุผลดังกล่าวยังมีปัจจัยอื่นที่เข้ามาสนับสนุนการย้ายหมู่บ้านด้วยเช่น ภัยธรรมชาติ ความห่างไกลจากสาธารณูปโภค เป็นต้น

เมื่อพิจารณาข้อมูลที่ได้จากการสำรวจหมู่บ้านทั้ง 3 หมู่บ้าน จึงพอที่จะสรุปเกี่ยวกับการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้านของชาวเขาเผ่าลัวะได้คือ ชาวเขาเผ่าลัวะจะเลือกจากพื้นที่การเกษตรเป็นปัจจัยหลัก เนื่องจากการเกษตรมีความสำคัญมากต่อการดำรงชีวิต พื้นที่การเกษตรของชาวเขาเผ่าลัวะทั้งหมดจะเป็นการทำไร่ข้าว ทุกไร่จะมีการปลูกกระต๊อบเพื่อการพักผ่อนและดูแลไร่ข้าวของตน ในกรณีที่จะเลือกพื้นที่สำหรับตั้งหมู่บ้านนั้นชาวเขาเผ่าลัวะจะอาศัยอยู่ในกระต๊อบที่ไร่ข้าวเป็นเวลา 1 ปีหรือ 1 รอบฤดูกาลเพาะปลูก เพื่อสังเกตว่าพื้นที่นั้นสามารถจะตั้งหมู่บ้านได้หรือไม่ ในการสังเกตนั้นจะดูลักษณะพื้นดินจะต้องเป็นดินที่มีความเหนียวและความร่วนปนกันเพราะทำให้ง่ายต่อการขุดหรือปรับสภาพพื้นที่ในการปลูกเรือนอาศัยที่ต้องใช้แรงคนในการขุดและปรับสภาพ นอกจากดูลักษณะของดินแล้วยังต้องคำนึงถึงหินที่ปนอยู่ในดินในพื้นที่นั้นด้วย เพราะหากพื้นที่ที่มีหินมากจะเป็นอุปสรรคต่อการขุดปรับพื้นที่รวมถึงเป็นอุปสรรคต่อการเจริญเติบโตของไร่ข้าวด้วย

นอกจากจะมีพื้นที่เกษตรกรรมเป็นปัจจัยหลักในการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้านแล้ว หมู่บ้านจำเป็นจะต้องมีแหล่งน้ำใกล้เคียงเพื่อใช้อุปโภคบริโภคภายในหมู่บ้าน แหล่งน้ำนั้นจะอยู่ไม่ไกลจากหมู่บ้านมากนักแต่ก็ไม่ติดกับหมู่บ้านเสียทีเดียว ชาวเขาเผ่าลัวะจะเลือกพื้นที่ที่มีแหล่งน้ำที่เป็นห้วยหรือลำธารไหลผ่าน แต่จะไม่เลือกพื้นที่ที่ติดกับแม่น้ำสายหลัก เพราะบริเวณที่ติดกับแม่น้ำสายหลักมักจะเป็นพื้นที่ราบลุ่ม อาจจะมีความเสี่ยงสูงในฤดูน้ำหลากและห่างไกลจากพื้นที่ทำการเกษตรมาก ในแง่ของพืชพรรณต้นไม้ภายในหมู่บ้านนั้นชาวเขาเผ่าลัวะไม่นิยมปลูกและมีต้นไม้ใหญ่อยู่ภายในหมู่บ้านแต่จะเก็บรักษาไว้ในส่วนของพื้นที่ป่าใช้สอย ป่าชุมชน และป่าต้นน้ำ

บทที่ 5

สถาปัตยกรรมและการออกแบบเรือนพักอาศัย

5.1 ภูมิปัญญาที่เกี่ยวข้องกับภูมิสถาปัตยกรรม

ลักษณะทางกายภาพของสถาปัตยกรรมที่สะท้อนออกมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่นนั้น มักจะอยู่ในรูปของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถูกปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมเพื่อให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสภาพแวดล้อมนั้นๆได้ เมื่อสภาพแวดล้อมถูกปรับด้วยภูมิปัญญาผสมผสานกับวัฒนธรรมท้องถิ่นเกิดเป็นภูมิทัศน์วัฒนธรรมของท้องถิ่นนั้น

เรือนพักอาศัยโดยทั่วไปของชาวเขาเผ่าลัวะจะมีลักษณะเป็นเรือนเดี่ยว เพราะด้วยพื้นฐานทางสังคมที่นิยมให้สมาชิกแยกตัวออกไปหลังแต่งงาน โดยที่เรือนลูกหลานก็จะปลูกอยู่ในบริเวณที่ใกล้เคียงกันกับพ่อแม่ของฝ่ายหญิง และจะเชื่อมกันด้วยทางเดิน จากการสำรวจไม่พบเรือนหมู่สำหรับครอบครัวขยายเหมือนชุมชนชาวไทยบนพื้นที่ราบลุ่ม

เรือนพักอาศัยดั้งเดิมของชาวเขาเผ่าลัวะนั้นใช้วัสดุธรรมชาติที่หาได้ภายในท้องถิ่นเป็นหลักในทุกๆส่วนของตัวเรือนนับตั้งแต่หลังคาลงมาจนถึงเสา แต่ในปัจจุบันเรือนดั้งเดิมที่ยังคงใช้วัสดุธรรมชาติ ทั้งหมดนั้นเหลือน้อยลงเต็มที เพราะสภาพที่ตั้งหมู่บ้านที่อยู่บนพื้นที่สูงได้รับอิทธิพลจากลมพายุตลอดทั้งปี ทำให้วัสดุธรรมชาติท้องถิ่นเกิดความเสียหายได้ง่าย ต้องปรับปรุงซ่อมแซมอยู่บ่อยครั้ง ปัจจุบันชาวบ้านจึงเริ่มหันมาสร้างเรือนจากวัสดุสมัยใหม่ที่ทนทานกว่า

5.1.1 ภูมิปัญญาในการอนุรักษ์สมดุลทางธรรมชาติของชาวเขาเผ่าลัวะ

แนวคิดในการสร้างสมดุลระหว่างมนุษย์และธรรมชาตินั้นฝังอยู่ในตัวและสายเลือดของชาวเขาเผ่าลัวะเลยก็ว่าได้ เพราะชาวลัวะเคารพและมีความเชื่อเกี่ยวกับธรรมชาติเป็นอย่างมาก สังเกตได้จากการที่ชาวลัวะจะมีพิธีกรรมและความเชื่อในผีป่าเทวดา ที่เป็นผู้ปกปักรักษาป่าเขาต้นไม้แม่น้ำลำธารที่มนุษย์เป็นผู้อาศัยพึ่งพิง ชาวลัวะจึงมีการสร้างเป็นกฎข้อห้ามมากมายเพื่อเป็นการรักษาธรรมชาติให้ดำรงอยู่อย่างสมดุล เช่น การออกกฎหมายขึ้นมากเพื่อเป็นข้อปฏิบัติไม่ให้มีการละเมิดกฎ หากมีการละเมิดจะถูกลงโทษหรือปรับ นอกจากนี้ยังมีการสร้างเป็นความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เกิดความเกรงกลัวต่ออำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติ เช่น การห้ามตัดต้นไม้ในบริเวณหอดผี มิฉะนั้นผีเจ้าที่จะไม่พอใจทำความเสียหายให้แก่หมู่บ้าน แท้จริงแล้วเป็นการรักษาป่าเพื่อป้องกันการพังทลายของหน้าดินวิธีหนึ่ง เนื่องจากหอดผีจะอยู่บริเวณสูงหากมีต้นไม้ช่วยยึดหน้าดินเอาไว้การเสี่ยงต่อการพังทลายของหน้าดินก็น้อยลง ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่ชาวลัวะสร้างขึ้นเพื่อเป็นกลอุบายไม่ให้เกิดการใช้ทรัพยากรธรรมชาติเกินขอบเขต

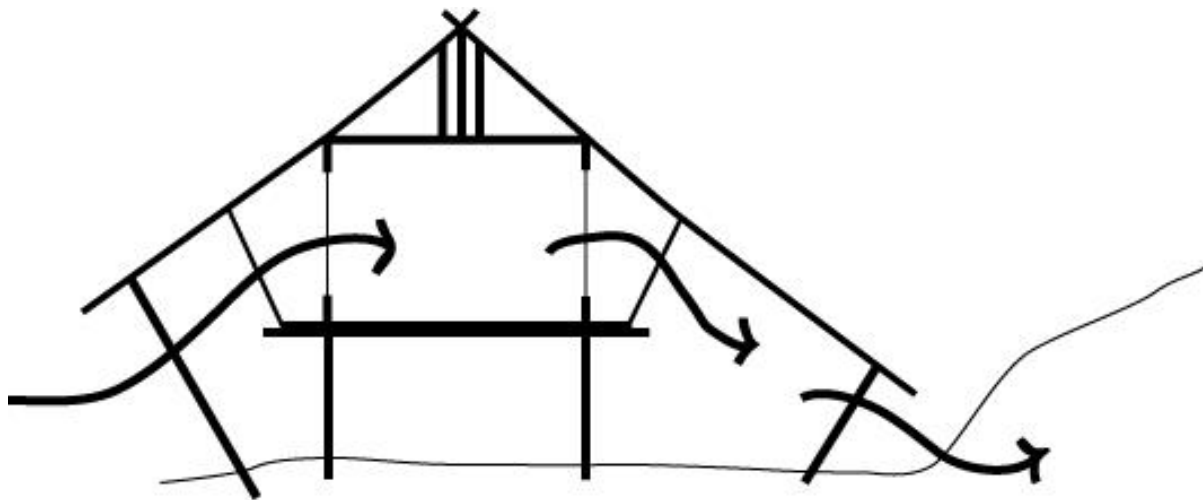
5.2 คุณลักษณะของภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น

5.2.1 สภาพแวดล้อมที่ส่งผลต่อสถาปัตยกรรม

รูปแบบหลังคา

เนื่องจากเรือนนั้นปลูกอยู่บนที่สูงการกระแสนลมจึงเข้าสู่ตัวบ้านโดยตรง ดังนั้นจึงส่งผลให้การออกแบบหลังคาให้มีความลาดเกือบจรดกำแพงดินนั้นเป็นผลให้กระแสนลมพัดเข้าสู่ตัวเรือนได้น้อยลง ทำให้แสงแดดเข้าสู่

ตัวเรือนได้น้อยในฤดูร้อน ป้องกันน้ำฝนสาดเข้าสู่ตัวเรือน มีการถ่ายเทความชื้นจากเรือนสู่กำแพงดินทำให้ เพื่อที่จะเก็บรักษาเมล็ดพันธุ์พืชไม่ให้เกิดได้รับความเสียหาย และช่วยทำให้เรือนอบอุ่นในฤดูหนาว

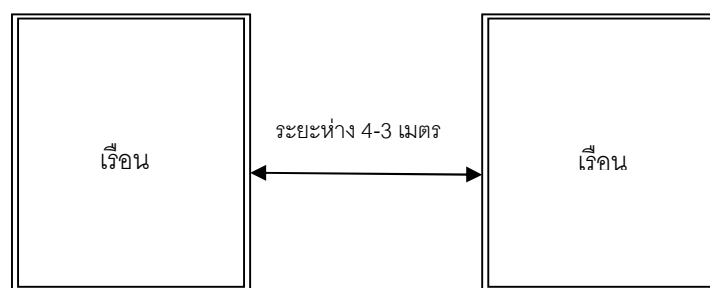
รูปที่ 5-1 ภาพแสดงรูปแบบหลังคาเรือนลัวะที่มีผลต่อการระบายอากาศภายในเรือนให้ถ่ายเท ซึ่งตรงกับวิธีการดำรงชีวิตและ ลักษณะภูมิประเทศที่เป็นภูเขาเป็นอย่างมาก

น้ำป่าไหลบ่ามีผลต่อรูปแบบเสา

เนื่องจากพื้นที่ที่จำกัดและไม่มีตัวเลือกมากนักในการปลูกเรือน ทำให้จำเป็นต้องมีเทคนิคในการปลูก เรือนเพิ่มขึ้นมากกว่าเรือนบนพื้นราบ หนึ่งในนั้นคือการตอกเสาเพื่อปลูกเรือน เสาที่ใช้เป็นเสาของเรือนนั้นจะต้อง เป็นเสาที่มีความแข็งแรงและมั่นคง นอกจากเทคนิคในการเลือกเสาแล้วเทคนิคในการตอกเสานั้นมีความสำคัญ มากเนื่องจากเสาจำเป็นต้องรับน้ำหนักคนที่อยู่อาศัยและยังต้องช่วยพยุงให้บ้านมั่นคงอยู่ได้แม้ ถูกปะทะจาก กระแสลมในฤดูหนาว ระดับที่เป็นมาตรฐานในการตอกเสาของชาวเขาเผ่าลัวะคือ 1.50 – 3.00 เมตร

การระบายอากาศภายในหมู่บ้าน

ตัวเรือนมีการจัดวางอย่างไม่มีแบบแผนแต่ส่วนมากมักหันหน้าไปทางทิศเหนือ ความถี่ของตัวเรือนนั้น ส่วนมากห่างกันประมาณ 4-3 เมตร ขึ้นอยู่กับสภาพพื้นที่ที่เอื้อต่อการปลูกเรือน

รูปที่ 5-2 ภาพแสดงระยะห่างระหว่างเรือนโดยเฉลี่ย

5.2.2 วิธีการสร้างบ้าน(แปงเฮือน)

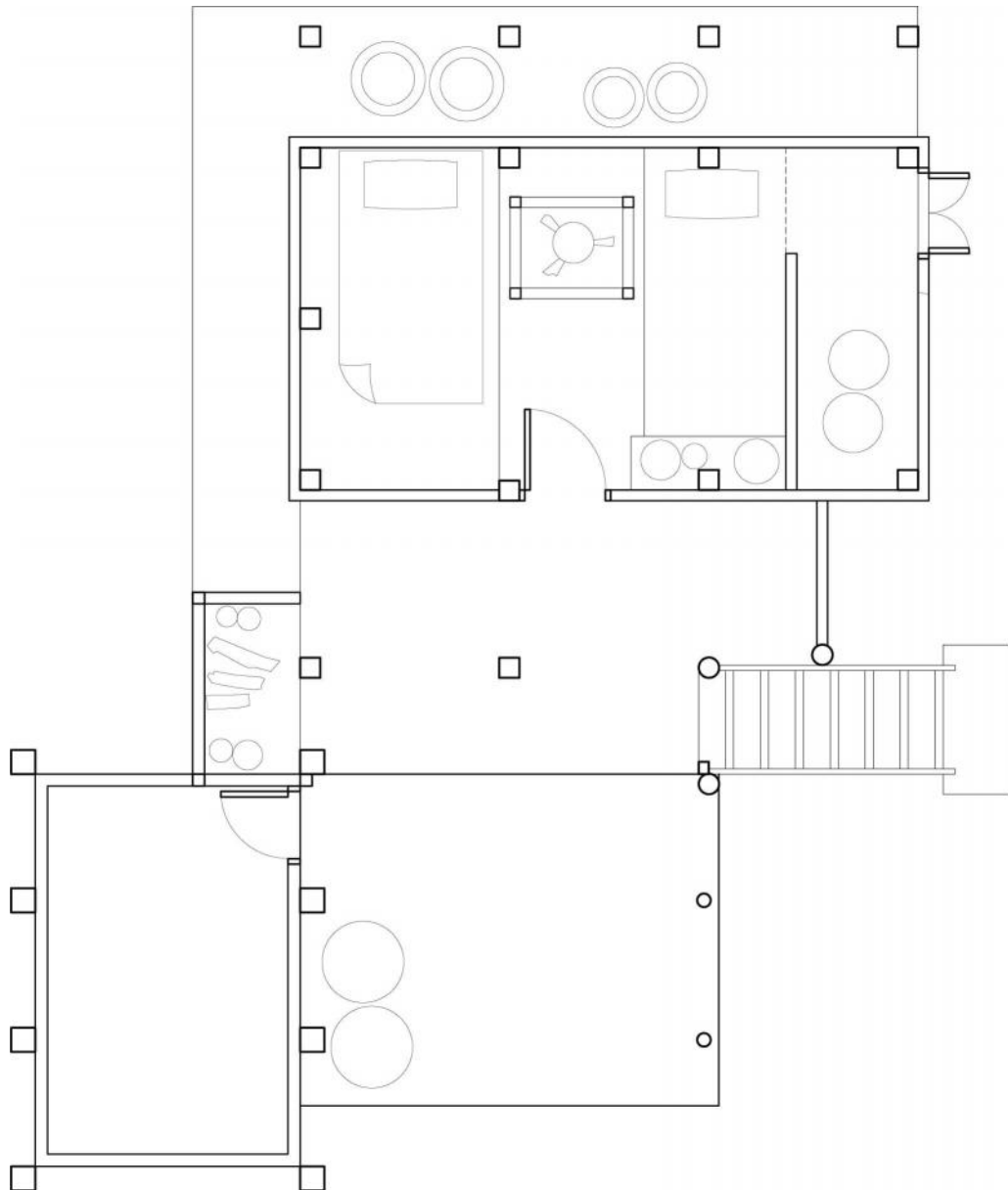
เรือนของชาวเขาเผ่าลัวะนั้นเป็นลักษณะของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่มีการสร้างและออกแบบมาให้เหมาะสมกับลักษณะภูมิประเทศและสภาพแวดล้อมป่าดิบเขา ที่จะต้องเผชิญกับความชื้นจากแสงแดด การชะล้างหน้าดินจากฝน และอากาศหนาวเย็น ซึ่งสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวลัวะนั้นถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะที่ถูกออกแบบมาจากภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งรูปแบบและวัสดุที่สามารถหาได้ภายในท้องถิ่นของตนเอง

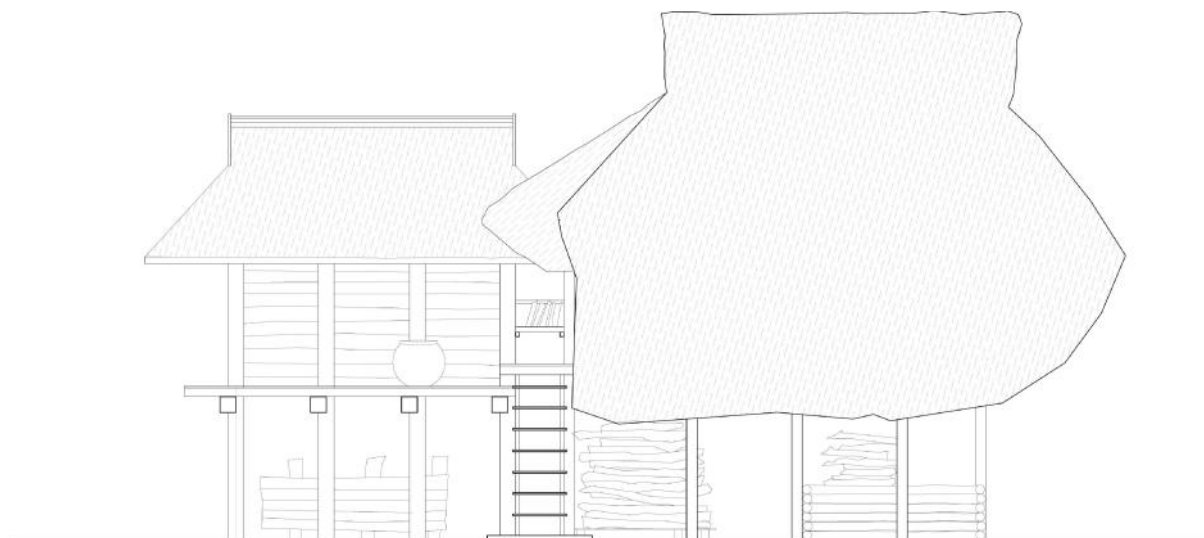
ภาพที่ 5-3 ภาพเรือนลัวะดั้งเดิมที่มีการสร้างให้เข้ากับสภาพภูมิประเทศที่เป็นเชิงเขา ด้วยการปรับหน้าดินให้มีความเรียบเพียงพอกับการสร้างเรือนของตน

ในการปลูกเรือนหนึ่งหลังชาวเขาเผ่าลัวะจะเริ่มจากการสะสมไม้เพื่อที่จะนำมาสร้างเรือน โดยจะทยอยตัดไม้จากป่าใช้สอยมาเก็บไว้ในหมู่บ้าน ไม้ที่นิยมนำมาสร้างบ้านคือ ไม้ก่อ ไม้เต็ง ไม้มะค่า เลือกตัดเฉพาะต้นที่โตพอเหมาะแล้วเท่านั้น โดยการดูจากสีของเปลือกที่สีดำและดูจากเนื้อไม้ที่แข็ง ไม้ต้องไม่มีปลวกกัดกิน เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 50 เซนติเมตร เมื่อมีไม้ลักษณะดังกล่าวชาวบ้านก็จะตัดและแปรรูปภายในป่าแล้วทยอยขนมาสะสมไว้ภายในเรือนหรือฝากเรือนผู้อื่นไว้ จนกว่าจำนวนไม้ที่เพียงพอต่อการสร้างบ้านที่กำหนดไว้ ส่วนเสาเรือนจะเลือกไม้ที่ลำต้นใหญ่และแข็งแรง ไม่มีปลวกกัดกิน เมื่อได้จะตัดให้มีความสูง 2.50-3.00 เมตร เพื่อความแข็งแรงของเรือน

เมื่อถึงเวลาปลูกเรือนชาวบ้านก็จะหาทำเลที่ตั้งเรือน เมื่อได้ทำเลแล้วจึงทำพิธีขอจากผีโดยมีหมอผีเป็นผู้ประกอบพิธี เมื่อได้แล้วก็จะปรับผิวดินให้เรียบและแน่น ด้วยการขุดและอัดดินจากแรงคนภายในหมู่บ้าน จากนั้นจะขุดหลุมเพื่อลงเสาเรือน หลุมจะมีความลึก 1.50-2.00 เมตร เพื่อความมั่นคงแข็งแรงของเรือน หากตื้นกว่านี้เรือนอาจจะต้านทานแรงลมไม่ไหวหรืออาจจะทรุดได้จากการอุ้มน้ำในฤดูฝน

ภาพที่ 5-4 ภาพแสดงผังของเรือนลัวะดั้งเดิม

0 1 2 3 ม.

ภาพที่ 5-5 ภาพแสดงรูปด้านของเรือนลัวะดั้งเดิม ด้านที่มีชายคายื่นจรดกับกำแพงดิน

ภาพที่ 5-6 ภาพแสดงรูปด้านของเรือนลัวะดั้งเดิม ด้านที่ไม่ติดกำแพงดิน

ภาพที่ 5-7 ภาพแสดงรูปด้านของเรือนลัวะดั้งเดิม ด้านหน้าของเรือน

ภาพที่ 5-8 ภาพแสดงรูปด้านของเรือนลัวะดั้งเดิม ด้านหลังของเรือน

จากภาพที่ 5-5 ถึง 5-8 เป็นการแสดงรูปด้านของเรือนลัวะดั้งเดิมที่มีการตั้งเรือนให้หันไปทางทิศเหนือ-ใต้ โดยที่บันไดทางขึ้นเรือนหันเข้าสู่กำแพงดินฝั่งทิศใต้ วัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเป็นวัสดุธรรมชาติทั้งหมด เสาเรือนใช้ไม้จากต้นก่อ ฝาเรือนนิยมใช้ไม้มะค่า ไม้เต็ง หลังคานิยมใช้ใบตองตึงหรือหญ้าคา ซึ่งวัสดุดังกล่าวชาวบ้าน

สามารถหาได้จากป่าไผ่สอย ชาวบ้านมักจะหาวัสดุทำหรับซ่อมแซมบ้านมาเก็บสะสมไว้ที่ใต้ถุนเรือน หากเรือนได้รับความเสียหาย ชาวบ้านก็จะมีวัสดุสำรองสำหรับซ่อมแซมได้ทันที ชาวบ้านมักจะซ่อมแซมเรือนในช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน ของทุกๆปี เพราะเป็นช่วงหลังฤดูเก็บเกี่ยวและไม่มีลม ฝน มาเป็นอุปสรรคในการซ่อมแซม

บทที่ 6

บทสรุปของการศึกษา

ภูมิศาสตร์ที่ตั้ง สังคม เศรษฐกิจ วัฒนธรรม ความเชื่อล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความหลากหลายทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมของแต่ละชุมชน หากชุมชนที่มีวัฒนธรรมความเชื่อที่เหมือนหรือใกล้เคียงกัน มักจะสะท้อนออกมาทางภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่คล้ายคลึงกัน ดังเช่นหมู่บ้านชาวเขาเผ่าละว้าทั้ง 3 หมู่บ้านที่เป็นกรณีศึกษาในงานศึกษาชิ้นนี้ ที่มีลักษณะทางภูมิทัศน์ฐานที่คล้ายกัน เช่น การเลือกทำเลที่ตั้งอยู่บนพื้นที่สูงหรือพื้นที่ชันเขา ลักษณะทางกายภาพเช่นนี้ ทำให้ชาวบ้านพยายามที่จะปรับตัวเพื่ออยู่อาศัยในพื้นที่ลักษณะดังกล่าวให้ได้อย่างสมบูรณ์และปลอดภัยที่สุด ในการปรับตัวเพื่อที่จะอยู่อาศัยในพื้นที่นั้นชาวบ้านจะต้องพยายามที่จะปรับสภาพแวดล้อมของธรรมชาติในพื้นที่นั้นที่มีความสูงชันให้เหมาะแก่การอยู่อาศัย ซึ่งลักษณะทางกายภาพเช่นนี้ก็จะมียุทธศาสตร์เฉพาะคือ ความสูงชันของพื้นที่ การเสี่ยงต่อการทรุดและพังทลายของหน้าดิน ปัญหาการกัดเซาะของหน้าดินจากน้ำฝนและการรักษาสมดุลทางธรรมชาติเพื่อการเกษตร สิ่งต่างๆเหล่านี้เป็นปัญหาทางกายภาพที่เด่นชัดสำหรับชาวบ้านที่จะต้องค้นหาวิธีเพื่อที่จะอยู่อาศัยได้อย่างปลอดภัยอย่างยั่งยืน ชาวบ้านจึงต้องผ่านการทดสอบทดลองสังมเป็นองค์ความรู้ทางภูมิปัญญาที่สามารถนำมาปรับใช้เพื่อการอยู่อาศัยร่วมกับธรรมชาติได้อย่างสมดุลและยั่งยืนจนถึงทุกวันนี้

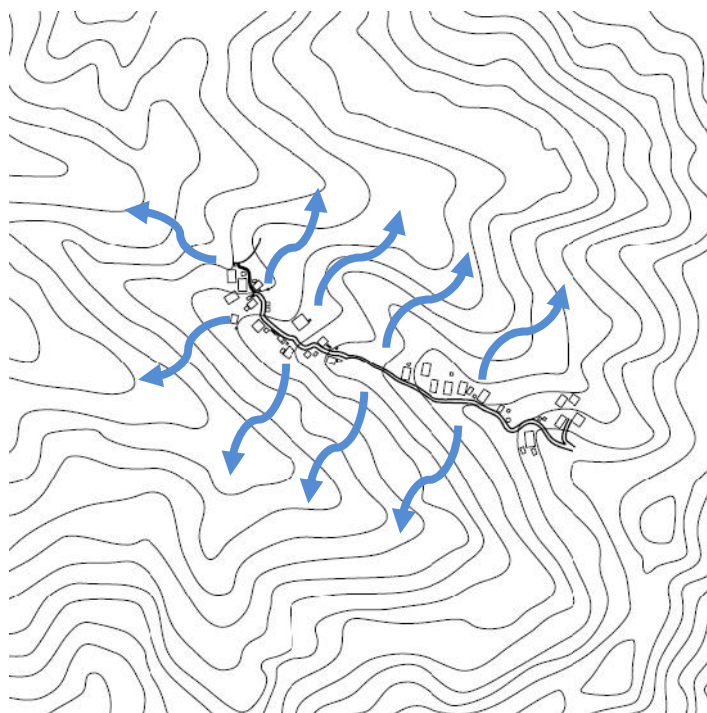
ทั้งนี้ความรู้ทางภูมิปัญญาไม่ได้ก่อให้เกิดความยั่งยืนทางกายภาพของชุมชนเพียงอย่างเดียวเท่านั้น ยังมีผลสะท้อนมาจากวัฒนธรรมความเชื่อและสังคมที่หล่อหลอมรวมเข้าไปด้วย สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นสิ่งที่เกื้อหนุนกันทำให้เกิดความยั่งยืนของชุมชนอย่างแท้จริง

แนวทางการวางผังภูมิทัศน์

ในการพัฒนาพื้นที่ทางธรรมชาติที่มีลักษณะทางกายภาพบนพื้นที่สูงนั้น ไม่จำเป็นจะต้องปรับพื้นที่ทั้งหมดให้เรียบเตียนก่อนแล้วจึงออกแบบ แต่เราสามารถเข้าไปศึกษา เรียนรู้พื้นที่นั้นๆว่ามีศักยภาพที่สามารถปรับพื้นที่ให้เป็นที่อยู่อาศัย โดยการอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้โดยที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมเดิมให้เกิดการเปลี่ยนแปลงมากเกินไป ในพื้นที่กรณีศึกษาหมู่บ้านชาวเขาเผ่าละว้าบนพื้นที่สูงหรือพื้นที่ชันเขา สิ่งที่ต้องคำนึงที่สุดเป็นอันดับแรกคือลักษณะทางกายภาพของพื้นที่ตั้งที่มีลักษณะสูงและชันเสี่ยงต่อการเกิดการพังทลายของหน้าดินได้ง่ายหากขาดทักษะในการจัดการ ทักษะดังกล่าวเกิดจากการเรียนรู้ ผักผ่อนและสังมประสบการณ์มาเป็นภูมิปัญญาที่สามารถนำไปใช้ได้ในพื้นที่ที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกรณีศึกษา ดังนั้นในการออกแบบจึงวางอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลายและความมีสมดุลของสภาพแวดล้อมธรรมชาติเป็นหลักเสมอ โดยสามารถสรุปแนวทางการออกแบบวางผังบนพื้นที่สูงจากกรณีศึกษาภูมิทัศน์พื้นที่นี้ได้ดังนี้

หลักการในการเลือกพื้นที่ตั้ง

- ในพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิฐานที่ต้งที่มีความสูงหรือชันเขานั้นควรคำนึงถึงลักษณะดินที่มีความเหนียวพอสมควร ดินที่เหมาะสมที่สุดคือดินเหนียวปนทราย เพราะมีความยึดเกาะที่ดี ดินมีลักษณะอุ้มน้ำ มีการระเหยน้ำและธาตุอาหารได้ดีสามารถปลูกพืชและข้าวไร่ได้ นอกจากนั้นชาวเขาเผ่าลัวะมักจะไมเลือกพื้นที่ที่ติดริมน้ำหรือริมห้วย เพราะมีความเสี่ยงต่อการพัดพาของกระแสน้ำในฤดูฝนเป็นอย่างมาก
- ในการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน ชาวเขาเผ่าลัวะมักจะเลือกพื้นที่บริเวณที่เป็นสันเขา เพราะพื้นที่บริเวณสันเขานั้นเป็นพื้นที่ที่มีความแห้งมากที่สุดของภูเขา เพราะบริเวณสันเขาจะระบายน้ำฝนได้ดีและเร็วกว่าปกติ เป็นการลดอัตราความเสี่ยงต่อการชะล้างพังทลายของหน้าดินในพื้นที่บริเวณหมู่บ้าน นอกจากนั้นพื้นที่บริเวณสันเขาก็เป็นพื้นที่ที่ได้รับแสงแดดเป็นปริมาณมาก ทำให้ช่วยได้รับความอบอุ่นจากแสงแดดตอนกลางวันในฤดูหนาว

ภาพที่ 6-1 ภาพแสดงการระบายน้ำจากบริเวณสันเขา (ridge line)

- ในการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้าน ชาวเขาเผ่าลัวะมักจะเลือกพื้นที่บริเวณที่เป็นสันเขา เพราะพื้นที่บริเวณสันเขามีมุมมองที่มองเห็นได้กว้างไกล สามารถมองเห็นพื้นที่ทางการเกษตร สังเกตการเผาไร่ข้าว นอกจากนั้นยังใช้สังเกตพื้นที่ที่เกิดภัยธรรมชาติ เช่น น้ำป่า ไฟป่า เพื่อแจ้งเหตุได้ทันเวลาที่

หลักการเลือกพื้นที่ทางการเกษตร

- ในการทำไร่หมุนเวียนนั้นจำเป็นต้องให้พื้นดินบริเวณนั้นมีความสมบูรณ์ฟื้นฟูได้เร็ว ซึ่งจะสังเกตได้จากพื้นที่ที่มีต้นไม้ยืนต้นและไม่โตเร็วเกิดขึ้น เช่น ต้นก่อ ต้นยูคาลิปตัส ก็จะเป็นการบ่งบอกว่าพื้นที่นั้นจะมีน้ำและแร่ธาตุภายในดินเพียงพอต่อการเจริญเติบโตของข้าวไร่ได้เพื่อให้ดินที่ฟื้นฟูอย่างรวดเร็วไปพร้อมๆกับการเจริญเติบโตของต้นไม้ที่ขึ้นในบริเวณนั้น เพราะชาวเขาเผ่าละวะจำเป็นต้องอาศัยดินและแร่ธาตุในดินโดยธรรมชาติในการปลูกข้าวไร่ หากในพื้นที่มีต้นไม้อย่างน้อย
- ในการเลือกพื้นที่ไม่ยืนต้นในพื้นที่ทำการเกษตรจะเลือกพื้นที่จากขนาดของลำต้นประมาณเท่าแขนหรือเท่าขาาก็จะเลือกพื้นที่ได้ เพราะต้นไม้จะมีความแข็งแรงพอที่จะฟื้นฟูและเจริญเติบโตต่อไปได้เอง หากพบหญ้าหวายขึ้นมากในพื้นที่การเกษตร จะสันนิษฐานได้ว่าพื้นที่นั้นจะมีความเสี่ยงต่อการพังทลายของหน้าดินสูงกว่าพื้นที่อื่นๆ เพราะหญ้าหวายมีลักษณะเป็นข้อปล้อง เจริญเติบโตแนวตั้งและแนวราบกับพื้นดิน มักเกิดในพื้นที่ชุ่มหรือที่ลุ่มดินทราย รากจะเกาะกับผิวดินแต่ไม่หยั่งลึกลงไปใต้ดินจึงไม่ช่วยในการยึดหน้าดินได้ และยังเป็นอุปสรรคต่อการเจริญเติบโตของข้าวไร่อีกด้วย ลักษณะพื้นที่ที่ดีและมีความเสี่ยงน้อยคือพื้นที่ที่มีลักษณะเป็นเนินดิน ไม่ติดริมน้ำหรือลำธารมากนัก ควรจะห่างจากริมน้ำหรือลำธารประมาณ 10-20 เมตร
- ในการเลือกดินเพื่อการเกษตรนั้น ดินที่ดีที่เหมาะสมกับการปลูกไร่ของชาวละวะจะต้องเป็นดินที่ไม่เหนียวหรือเป็นดินทรายมากจนเกินไป เพราะจะทำให้ผลผลิตไม่งามเท่าที่ควรหรืออาจจะไม่เพียงพอสำหรับบริโภคตลอดทั้งปี ดินที่ดีและเหมาะแก่การเพาะปลูกคือดินเหนียวปนทราย เพราะมีคุณสมบัติที่อุ้มน้ำและมีการกักเก็บธาตุอาหารไว้ในดินได้ดี ซึ่งจำเป็นมากต่อการเจริญเติบโตของข้าวไร่และพืชอื่นๆที่เพาะปลูกในพื้นที่สูงและมีความลาดชัน

หลักการวางผังบริเวณ

- การวางผังบริเวณของหมู่บ้านชาวละวะนั้นเป็นการวางไปตามลักษณะของพื้นที่ ซึ่งจะวางเกาะไปตามบริเวณสันเขา จะไม่เลือกวางขวางแนวสันเขา เพราะเป็นการลดการเกิดการพังทลายของหน้าดินจากการปลูกเรือน นอกจากนั้นยังมีร่องน้ำรอบตัวเรือนช่วยในการระบายน้ำฝน ลดการกัดเซาะและช่วยดักตะกอนดินที่มาจากการชะล้างของน้ำฝน พอสิ้นฤดูฝนชาวบ้านก็จะนำตะกอนดินนั้นไปซ่อมแซมในส่วนที่เสี่ยงต่อการชะล้าง โดยส่วนมากจะเป็นพื้นที่ที่ไม่มีการใช้งาน เช่น พื้นที่ลาดเชิงเขาที่ถูกกัดเซาะ
- บริเวณรอบๆตัวบ้านระยะ 2-3 เมตร ของบ้านแต่ละหลังจะไม่มีต้นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ เนื่องจากบนพื้นที่สูงมีกระแสลมแรง ต้นไม้อาจจะหักโค่นมาทับตัวบ้านได้

- บริเวณรอบบ้านจะใช้พืชผักสวนครัว มาเป็นแนวเขตบริเวณของแต่ละบ้าน ซึ่งผักสวนครัวนี้ปลูกเพื่อการบริโภคเท่านั้น เช่น กัญชง มะละกอ พริก น้ำเต้า กระเพรา ตะไคร้ ต้นหอม
- ปัญหาการพังทลายของหน้าดินและการกัดเซาะหน้าดินเกิดจากการขาดพืชมายึดเกาะหน้าดิน เนื่องจากพื้นที่ทางการเกษตรน้อยลงจึงนำสัตว์มาเลี้ยงในหมู่บ้านทำให้สัตว์เลี้ยงไปแทะเล็มหญ้าแฝกและพืชยึดเกาะหน้าดิน ส่งผลให้หน้าดินขาดการยึดเกาะ จึงต้องมีการเสริมเทคนิคเพื่อการป้องกันการพังทลายหน้าดิน เช่น การขุดร่องเพื่อป้องกันการชะล้างหน้าดิน การเสริมสร้างความหนาแน่นของพื้นที่ที่ถูกกัดเซาะด้วยวัสดุธรรมชาติ ด้วยการนำดินจากบริเวณหนึ่งไปเพิ่มเติมให้กับดินบริเวณหนึ่ง ซึ่งดินที่ใช้งานดังกล่าวมักจะเป็นดินจากการปรับพื้นที่เพื่อปลูกเรือน หรือที่เกินมาจากการปรับหน้าดิน แล้วจะถูกนำไปเพิ่มความหนาแน่นให้แก่พื้นที่ที่มีความเสี่ยงต่อการพังทลายสูง เช่น พื้นที่ลาดเชิงเขาที่ไม่ถูกใช้งาน หรือพื้นที่ที่มีการกัดเซาะค่อนข้างสูง แต่ทั้งนี้จะไม่นำดินบริเวณริมแม่น้ำมาใช้เพราะดินบริเวณแม่น้ำมีความเหนียวและยึดเกาะน้อยกว่าดินบริเวณสันเขาหรือเชิงเขา

รูปแบบสถาปัตยกรรม

- เนื่องจากพื้นที่บริเวณที่มีความสูงชันหรือชันเขานั้น เป็นพื้นที่สูงได้รับแสงแดดโดยตรงในตอนกลางวันทำให้ได้รับความร้อนจากแสงแดดสูงกว่าในเวลากลางวันมาก รูปแบบสถาปัตยกรรมจึงควรคำนึงถึงวัสดุหลังคาที่จะนำมาใช้ จะต้องมีความหนาในขณะเดียวกันก็ต้องระบายอากาศได้ดี นอกจากนั้นรูปแบบและความสูงของสถาปัตยกรรมก็เป็นสิ่งที่ควรคำนึงให้ป้องกันแสงแดดมากที่สุด และสามารถระบายอากาศได้ดี นอกจากแสงแดดแล้ว ยังมีกระแสลมที่มีผลต่อการออกแบบสถาปัตยกรรม เพราะในช่วงฤดูฝนนั้นลมจะพัดแรงมาก จนอาจจะทำให้วัสดุหลังคาหลุดได้ การออกแบบรูปแบบหลังคาให้บ้านและงอบคลุมลงไปจนเกือบจรดพื้นดินนั้นส่งผลให้กระแสลมที่พัดมาสามารถลูผ่านไปได้และไม่ปะทะกับตัวบ้านโดยตรง นอกจากป้องกันลมในฤดูฝนแล้วในฤดูหนาวก็ยังช่วยทำให้กระแสลมเข้าสู่ตัวบ้านน้อยลงอีกด้วย
- ขนาดของพื้นที่ใช้สอยนั้นเป็นขนาดตามสัดส่วนของมนุษย์ (human scale) ทำให้ไม่เปลืองวัสดุที่นำมาใช้ก่อสร้าง

ปัจจัยทางธรรมชาติที่มีผลต่อสถาปัตยกรรมและการวางผังบริเวณ

- ดิน
การเลือกทำเลเพื่ออยู่อาศัยจากการสังเกตและทดสอบลักษณะของดินที่จะใช้เป็นที่อยู่อาศัยนั้นมีความสำคัญอันดับแรกสำหรับการเลือกพื้นที่ ไม่ว่าจะเป็นพื้นที่ตั้งหมู่บ้าน พื้นที่ทางการเกษตร ลักษณะดินที่ดีของชาวเขาเผ่าลัวะคือดินที่มีเนื้อสัมผัสไม่เปื่อยยุ่ย หากดินมีลักษณะเปื่อยยุ่ยจะไม่เลือกพื้นที่นั้นในการปลูกเรือนเด็ดขาดเพราะดินที่มีลักษณะเปื่อยยุ่ยนั้น เป็นดินที่ไม่อุ้มน้ำและมีความยึดเกาะมวลดินน้อย จะส่งผลให้ดินเกิดการพังทลายหรือถูกชะล้างหน้าดินได้ง่ายเมื่อถึงฤดูฝน

- กระแสลม

กระแสลมมีผลกระทบอย่างมากต่อการออกแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นของชาวเขาเผ่าลัวะ เห็นได้ชัดเจนจากรูปแบบของหลังคาที่ป้านและงอบคลุมตัวเรือนจนเกือบจรดพื้นดิน ซึ่งเป็นการป้องกันกระแสลมปะทะเข้ากับตัวเรือนโดยตรง เป็นการลดความเย็นจากกระแสลมในฤดูหนาว นอกจากนี้กระแสลมยังเป็นตัวกำหนดทิศทางการวางผังบริเวณ จะไม่วางเรือนขวางตะวันเพื่อเลี่ยงความร้อนจากแสงอาทิตย์และแรงลม ซึ่งจะลู่ผ่านหลังคาและบางส่วนจะลอดใต้ถุนเรือนไป ซึ่งหลังคาพื้นถิ่นของชาวเขาเผ่าลัวะนั้นจะใช้งานได้ดีกับสภาพอากาศบนพื้นที่สูง ที่มีอุณหภูมิ 0-10 องศาเซลเซียสในฤดูหนาว 25 องศาเซลเซียสในฤดูร้อน และมีปริมาณน้ำฝนเฉลี่ย 1,300 มิลลิเมตรต่อปี

- การกัดเซาะพังทลายของหน้าดิน (Erosion)

การกัดเซาะและพังทลายของหน้าดินมีผลต่อการเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้านและพื้นที่ทางการเกษตร เป็นผลให้ชาวเขาเผ่าลัวะนั้นมักเลือกทำเลที่ตั้งหมู่บ้านที่อยู่บริเวณสันเขาและปลูกเรือนเกาะไปตามพื้นที่เชิงเขา เพราะมีความเสี่ยงจากการเกิดการกัดเซาะหน้าดินและการพังทลายของหน้าดินน้อยกว่าพื้นที่ราบลุ่มหรือที่ราบหุบเขาบริเวณริมห้วย เหตุที่พื้นที่บริเวณสันเขามีความแห้งมากกว่ามีการระบายน้ำฝนได้เร็วและดีกว่าพื้นที่ราบ มีต้นไม้ช่วยในการยึดเกาะหน้าดินไว้ ทำให้มีความเสี่ยงต่อการเกิดการพังทลายของหน้าดินได้น้อยลง อีกทั้งชาวบ้านยังช่วยกันสำรวจและซ่อมแซมพื้นที่บริเวณที่มีความเสี่ยงอยู่เสมอจึงไม่เกิดการพังทลายของหน้าดินในพื้นที่หมู่บ้านเลย ถึงแม้จะอยู่มานานแล้วก็ตาม

รายการอ้างอิง

ภาษาไทย

เกรียงไกร เกิดศิริ. 2549. ภูมิทัศน์วัฒนธรรมเมืองโบราณร่วมวัฒนธรรมล้านนา. กรุงเทพฯ :

อุษาคเนย์

เกรียงไกร เกิดศิริ. 2547. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาที่ยั่งยืน. (อัดสำเนา)

ชลธิรา สัตยาวัฒนา. 2530. ลัทธิเมืองน่าน. กรุงเทพฯ : อัมรินทร์ พรินติ้ง กรุ๊ป

ณัฐวี ทศรัฐและสุริยา รัตนกุล. 2539. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ. นครปฐม : สถาบันวิจัย

ภาษาและวัฒนธรรมเพื่อ พัฒนาชนบท มหาวิทยาลัยมหิดล

นวนัฐ โอศิริ. 2546. ภูมิทัศน์หมู่บ้านพื้นถิ่น : ภูมิปัญญาเพื่อการประหยัดพลังงานและพัฒนา

อย่างยั่งยืน กรณีศึกษาหมู่บ้านตาลเหนือ อำเภอฮอด จังหวัดเชียงใหม่. กรุงเทพฯ :

ศูนย์ถ่ายอินเตอร์

บุญช่วย ศรีสวัสดิ์. 2547. 30 ชนชาติในเชียงราย. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์สยาม

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย(สกว.)ชุดโครงการสิทธิมนุษยชนไทยในสถานการณ์สากล.

2546. สิทธิชุมชนท้องถิ่นพื้นเมืองดั้งเดิมล้านนา กรณีศึกษาชุมชนลัวะ ยวน ลื้อ ปกาเก

อญอ(กะเหรี่ยง)ในจังหวัดน่าน เชียงราย เชียงใหม่. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์นิติธรรม

ภาษาอังกฤษ

Khunstadter, Peter. 1978. Farmer in the forest; Economic Development and Maginal Agriculture in Northern Thailand. Honolulu : University Press of Hawaii.

Renard, D. Ronald. 2531. Identifying the Lua ;an Informal Essay on Who the Lua Are and Are not. รายงานการสัมมนาทางวิชาการเรื่อง ลัวะในล้านนา วันที่ 7-8 มีนาคม คณะวิชา มนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครเชียงใหม่สหวิทยาลัยล้านนา. เชียงใหม่ : คณะวิชามนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์ วิทยาลัยครูเชียงใหม่ สหวิทยาลัยล้านนา

Tsing, Anna. 1993. In the Realm of the Diamond Queen; Maginality in an out-of-the way Place. Princeton New Jersey : Princeton University Pres.

Walker, R. Anthony [ed.]. 1982. The Highland Heritage. Singapore : Suvarnabhumi book.

Young, Gordon. 1962. . The Hilltribes of Northern Thailand [A Socio-Ethnoligical Report]. New York : AMS Press, reprint of 2nd edition.

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ประวัติส่วนตัว (Personal Information)

ชื่อภาษาไทย	นางสาวโยษิตา คำวงษา
ชื่อภาษาอังกฤษ	Miss Yosita Kamvongsa
วัน เดือน ปีเกิด	เสาร์ ที่ 28 กันยายน 2528
สัญชาติ	ไทย
เชื้อชาติ	ไทย
ศาสนา	พุทธ
อายุ	27 ปี

ประวัติการศึกษา (Education)

- สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาจาก โรงเรียนแก่นนครวิทยาลัย จังหวัดขอนแก่น
- สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีจาก คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น พ.ศ. 2552

ประวัติการทำงาน (Work Experience)

พ.ศ. 2552	ทำงานตำแหน่งผู้ช่วยสถาปนิก สำนักงานเทศบาลเมืองมหาสารคาม
พ.ศ. 2554	ฝึกงานที่สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย